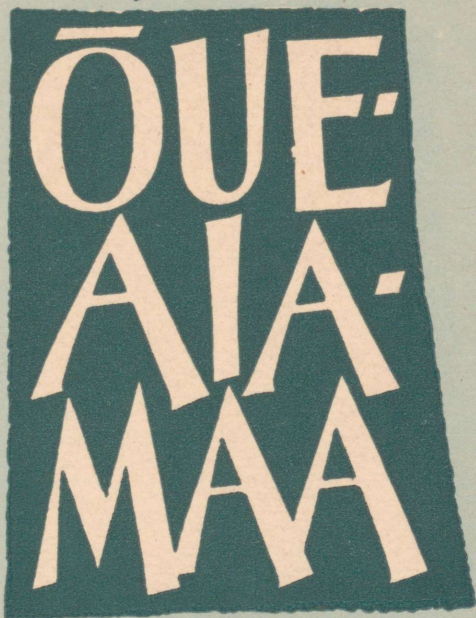

H. SCHNEIDER

Kolhoosipere

*kasutamise õiguse
küsimusi Eesti NSV-s*

A-23342

H. SCHNEIDER

juriidiliste teaduste kandidaat

KOLHOOSIPERE ÕUEAIAMAA
KASUTAMISE ÕIGUSE KÜSIMUSI
EESTI NSV-s

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1960

SISSEJUHATUS

Kolhoosikord kinnitab iga päevaga üha veenvamalt, mil-liseid ammendamatu reserve ja võimalusi ta kätkeb põllumajanduse arendamiseks. Kolhoosikorra loomine ja tugevdamine meie maal on kommunistliku partei ümber koondunud rahva üks suuremaid võite.

Eriti suuri edusamme on sotsialistliku põllumajanduse arendamisel saavutatud viimastel aastatel. Üldrahvalik võitlus järsu tõusu eest põllumajanduses, mis algas pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit, tõi kaasa põllumajandussaaduste tootmise tunduva suurene-mise ja tähistas kolhoosikorra arengus uue etapi algust.

Uut etappi kolhoosikorra arengus iseloomustab mitte üksnes see, et ühinenud kolhoosid on viimastel aastatel muutunud organisatsiooniliselt ja majanduslikult tugeva-mateks, tehnikaga hästi varustatud paljude tootmisharu-dega majanditeks, kus on arvukas kvalifitseeritud kaader, vaid ka asjaolu, et kolhoosidel on nüüd võimalik eraldada järjest rohkem vahendeid kolhoosnikute aineliste ja kultuuriliste vajaduste ra-huldamiseks.

Kolhoosnikute materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamine sõltub eelkõige ning otseselt ühismajandi arengust, kolhoosnikute tööalasest aktiivsusest ühistootmi-sel. Põhilise osa oma sissetulekutest saavad kolhoosnikud ühismajandist.

Kuid paljude kolhooside ühismajandid pole, vaatamata organisatsioonilisel ja majanduslikul alal saavutatud edule, oma praegusel arengutasemel ikkagi veel võimelised täielikult rahuldama kolhoosnikute ning nende töövõime-tute perekonnaliikmete isiklikke tarvidusi. Kolhoosnikute vajaduste parema rahuldamise eesmärgil ongi seal vajalik kolhoosipere väikese isikliku abimajandi olemasolu.

Kolhoosipere isiklik abimajand on lahutamatu seotud kolhoosi ühismajandiga ja sõltub sellest. See side tuleneb kõigepealt sellest, et õiguse isiklikule abimajandile annab kolhoosiperele kõigi tema töövõimeliste liikmete aktiivne osavõtt kolhoositootmisest. Samuti sellest, et kolhoosipere abimajand on rajatud kolhoosilt saadud õueaiamaale, mille suuruse määravad kindlaks kolhoosiorganid. Kolhoosipere isiklik abimajand on allutatud ühismajandi huvidele ja on lubatud kui üks kolhoosnikute isiklike huvide ühiskondlike huvidega kooskõlastamise ja ühendamise vorme.

Kuna kolhoosipere isiklik abimajand on seotud kolhoosi ühismajandiga, siis ei ole ka kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õigus iseseisev ega muutumatu õigusinstituut. Ta sõltub kolhoosikorra arengust, kolhooside organisatsioonilisest ja majanduslikust tasemest ning sellest, kuidas kolhooside ühismajandid suudavad rahuldada kolhoosnikute isiklike vajadusi. Sellepärast on loomulik, et uus etapp kolhoosikorra arengus tegi vajalikuks oluliste muudatuste tegemise kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguses.

Põllumajandusliku artelli tüüpõhikiri, mis võeti vastu 25 aastat tagasi ja mis üldistas neid kogemusi, mis artellidel selleks ajaks olemas olid, nägi ette õueaiamaa eraldamise kolhoosiperele sõltumata sellest, missugusel määral tema töövõimelised liikmed võtsid osa ühistööst. Kuid artelli tüüpõhikirja kehtestamisest möödunud aja jooksul on kolhoosiküla elus toimunud suured muutused. On omandatud uusi, rikkalikke kogemusi paljude tootmisharudega ühismajandite korraldamise alal. On kasvanud kolhoositalurahva poliitiline teadlikkus — ta on hakanud paremini mõistma üdrahvalikke huve —, on veelgi tugevnenud töölisklassi ja talurahva liit esimese juhtimisel. Samuti on loodud kolhoositootmise uus materiaalne ja tehniline baas.

Nende muutuste taustal hakkas üha selgemalt ilmnema, et kehtiv õueaiamaade eraldamise ja kasutamise kord on vastuolus kolhooside organisatsioonilise ning majandusliku tugevdamise ülesannetega. Tihtipeale oli hooletutel kolhoosnikutel, kes töötasid välja vähe normipäevi, vahel aga isegi inimestel, kes olid tegelikult katkestanud iga-sugused tööalased sidemed kolhoosiga, suur õueaiamaa, nad kasutasid kolhoosi karjamaad ja said teisi kolhoosnikute jaoks kehtestatud soodustusi, samal ajal aga ei täitnud elementaarseidki kolhoosiliikme kohustusi. Selle taga-

järjel kujunes välja olukord, et kohusetundlikult töötavatel kolhoosnikutel lasus kogu vastutus kollektiivmajandi tulemuste eest, aga hooletud kolhoosnikud, kes ei võtnud osa kolhoositootmisest, kasutasid samal ajal ikkagi kolhoosnikutele ettenähtud soodustusi ning paisutasid oma isiklikku abimajandit kollektiivmajandi kahjuks.

Arvestades kolhoosiperede õueaiamaa kasutamises esinevaid puudusi, andsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu oma 1956. aasta 6. märtsi määrusega «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimisel»¹ kolhoosidele õiguse määrata ise kindlaks õueaiamaa suuruse, võttes sealjuures arvesse kolhoosipere töövõimeliste liikmete osavõttu kolhoositootmisest.

Paljud vabariigi kolhoosid on ühistööst osavõtu printsiibi elluviimisel õueaiamaade eraldamisel leidnud otstarbekohaseid lahendusi. Kuid samas tuleb alla kriipsutada seda, et kolhoosiperede õueaiamaa kasutamise osas on rida küsimusi lahendamata ja esineb ebaõigeid rakendusvorme. Juba selles küsimuses, kuidas arvestada kolhoosipere töövõimeliste liikmete osavõttu ühistootmisest, puudub paljudel kolhoosidel ja nõukogude asutuste töötajatel ühtne seisukoht.

Täit selgust pole ka selles, missugused on kolhoosipere õueaiamaa suuruse piirnormid, milline kolhoosi organ on kompetentne otsustama kolhoosipere õueaiamaa vähendamise küsimust, kas kolhoosil on ainult õueaiamaa vähendamise või ka selle täieliku äravõtmise õigus, kui mõni kolhoosipere liikmetest ei võta osa ühistööst. Küsitav on samuti, kas õueaiamaa suuruse määramisel võib kolhoos ühistööst osavõtu printsiibi kõrval arvestada ka kolhoosipere liikmete arvu ja teisi tegureid, kas üheliikmelistel kolhoosiperedel, vanadel ja invaliididel on teistega võrdsed õigused õueaiamaale, kuidas piiritleda ehituskrundi ja köögiviljamaa mõistet kolhoosides, milliseid abinõusid ja sanktsioone võivad kolhoosid ning nõukogude organid rakendada õueaiamaa seadusevastase ja ebaratsionaalse

¹ Parteitöötaja käsiraamat. Tallinn, 1958. Lk. 142 jj. Selles käsiraamatus on nimetatud määruse nimetus valesti tõlgitud. Tegemist ei ole mitte kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisega artellide asjaajamisel, vaid artellide juhtimisel. Nii siin kui ka edaspidi tuuakse määruse nimetus ära sisuliselt õiges redaktsioonis.

kasutamise korral. Paljudel juhtudel kerkib isegi küsimus selle kohta, missugused on kolhoosiperede tüüpilised tunnused, et eraldada neid tööliste ja teenistujate perekondadest.

Lüngad kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguslikul reguleerimisel, puudused õueaiamaaga seotud küsimuste lahendamisel, kolhoosiperede, eriti aga invaliidide ja elatunud kolhoosnikute õueaiamaa kasutamise õiguse rikkumised paljudes kolhoosides, samuti mõningad õueaiamaa paistutamise juhud kolhoosi ühismaa või õueaiamaafondi vabade maade arvel — kõik see tingib vajaduse selgitada kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse põhiprintsiipe ja uurida, üldistada ning juurutada õueaiamaade eraldamise ja kasutamise osas omandatud kogemusi. See on seda vajalikum, et sellelaadseid ulatuslikumaid üldistusi meie vabariigis pole seni veel üldse tehtud.

Sellest tulenevalt ongi seatud käesoleva töö ülesandeks valgustada kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse põhiküsimusi, analüüsida neid muudatusi ja täiendusi, mis Eesti NSV kolhoosid on teinud oma põhikirja õueaiamaa kasutamise osas vastavalt NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrusele, ning üldistada paremaid kogemusi õueaiamaa kasutamise reguleerimisel, et aidata sellega kaasa kolhoosiperede õueaiamaaga seotud probleemide paremale lahendamisele ja esinevate puuduste kõrvaldamisele. Ühtlasi leiavad töös käsitlemist kolhoosipere karakterseid tunnused ning kolhoosipere abimajandi arengu põhiprobleemid, mis annavad võtme õueaiamaa eraldamise ja kasutamisega seotud küsimuste mõistmiseks, näidates kätte orientiirid, mis suunas peaks toimuma õueaiamaa kasutamise edasine õiguslik reguleerimine.

Kuna antud töö on mõeldud eeskätt kolhoosidele, kolhoosnikutele, rajooni- ja külanõukogude täitevkomiteede töötajatele, siis määrab see ära ka küsimuste praktilise käsituslaadi ja teeb vajalikuks nende küsimuste esiplaanile nihutamise, millede praktilisel lahendamisel on tekkinud raskusi ja lahkuminevaid arvamusi.

Märkused ja arvamused töö kohta palutakse saata aadressil: Tallinn, Estonia pst. 7, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi õiguse sektor.

I. KOLHOOSIPERE KUI ÕUEAIAMAA KASUTAJA OLEMUS JA ISELOOMULIKUD TUNNUSED

Kolhoosipere üldised ja spetsiifilised tunnused. Sõltuvalt sellest, et õueaiamaa kasutamise õigus kuulub mitte üksikutele kolhoosnikutele, vaid kolhoosiperedele, ja õueaiamaa kasutamise normid, võrreldes tööliste ja teenistujate perekondadega, on erinevad, on vaja tõmmata kindlad piirjooned ühelt poolt kolhoosiperede ning teiselt poolt tööliste ja teenistujate perekondade vahele, kes elavad kolhoosi territooriumil.

Kui kõik töövõimelised perekonnaliikmed töötavad kolhoosis, siis ei ole abimajandi kategooria määramisega raskusi. Ent paljudel juhtudel pole see vahetegemine sugugi lihtne. Maale rajatakse pidevalt uusi riigile kuuluvaid tööstus-, elutarbelise teenindamise, kaubandus- ja teisi ettevõtteid, ehitatakse koolimaju, kultuurihooneid, haiglaid ja veterinaarravilaid, kus töötab hulgaliselt endisi kolhoosnikuid ja kolhoosipere liikmeid. Seoses sellega suureneb pidevalt nende perede arv kolhoosikülas, kus kõrvuti kolhoosnikutega elavad töölistes ja teenistujad. Jõhvi rajooni, Kohtla-Järve ja Narva linna piirkonna kolhoosides moodustab selliste perekondade arv umbes 8—10% perede üldarvust.

Kolhoosnikute ning tööliste ja teenistujate arvuline vahekord sellistes niinimetatud segaperedes on varieeruv. Harilikult on küll ülekaal kolhoosnikutel, kuid pole harvad ka need juhtumid, kus enamik segaperede liikmeist on töölistes ja teenistujad. Seda eriti linnalähedastes kolhoosides.

Siit kerkibki küsimus: kas saab sellist peret, kelle koosseisus on töölistes ja teenistujaid rohkem kui kolhoosnikuid, pidada üldse kolhoosipereks?

Et vastata sellele küsimusele, on vaja peatuda neil põhitunnustel, mis iseloomustavad kolhoosiperet.

Kolhoosipere üheks tunnuseks on see, et tema liikmeid ühendavad üldreeglina perekondlikud ehk sugulussidemed. Selletõttu võivad kolhoosiperesse kuuluda vanemad ja lapsed, vanavanemad, vanavanavanemad, lastelapsed, lastelastelapsed jne., samuti vennad ja õed ning nende lapsed, s. o. sugulased nii ülenevas, alanevas kui ka külgnevas liinis, sõltumata sugulusastmest.

Kuna kolhoosipere liikmeid ühendavad sugulussidemed, siis saab nende arv suureneda põhiliselt abiellumise ja sünni teel ning väheneda perekonnaliikmete lahkumise või nende surma korral. Abiellumise puhul üleminekul ühest kolhoosiperest teise saavad üleminejad kõik kolhoosipere liikme õigused uues peres ning kaotavad need õigused vanas peres. Seejuures on aga vaja, et isik, kes abiellumisel läheb teise kolhoosiperesse, vormistaks end ka ametlikult uue kolhoosipere liikmeks.

Kolhoosipere liikmete laste suhtes kohaldatakse «Vene NFSV Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeksi» sätteid, mille kohaselt kolhoosipere liikmetel sündinud lapsed loetakse selle kolhoosipere liikmeks, kelle koosseisu kuuluvad nende vanemad. Sel juhul, kui vanemad ei ela koos ja kuuluvad erinevatesse kolhoosiperedesse, võidakse nende lapsed registreerida vanemate kokkuleppel kas isa- või emapoolse kolhoosipere liikmeks. Kui selle küsimuse lahendamisel tekib vanemate vahel vaidlus, siis lapse määramise ühe või teise kolhoosipere liikmeks otsustab kohus, juhindudes seejuures kõigepealt lapse huvidest.²

Nõukogude õigus tunnistab ainult ametlikult registreeritud abielu. Sellepärast võib valik isa ja ema pere vahel toimuda üksnes registreeritud abielus sündinud laste suhtes, vastupidisel korral saavad lapsed olla vaid selle kolhoosipere liikmeks, kelle koosseisu kuulub ema.

Praktikas on esinenud selliseid juhtumeid, et mõnikord külanõukogu täitevkomitee ei registreeri lapsi, kelle vanemad elavad väljaspool kolhoosiperet, kolhoosipere liikmeks. Selline keeldumine on põhjendatud ainult siis, kui lapse vanemad on kaotanud liikmeõigused kolhoosiperes. Ent real juhtudel säilitatakse liikmeõigused ka siis, kui ei elatagi vahetult kolhoosiperes. Niisugustel puhkudel, kus vanemad elavad väljaspool kolhoosiperet, kuid kuuluvad

² «Vene NFSV Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks», § 56.

siiski kolhoosipere koosseisu, uleb ka neil sündinud lapsed tunnistada kolhoosipere liikmeks. Seda sellepärast, et kolhoosiperesse kuulumist ei määra kindlaks mitte sündimise koht, vaid vanemate liikmeksolemise kolhoosiperes.

Peale sugulaste võivad kolhoosiperesse üksikutel erandjuhtudel kuuluda ka võõrad. «Vene NFSV Maakoodeksi» kohaselt võib talupere liikmete arvu tõsta manulaste arvel.³ Manulaseks nimetatakse isikuid, keda perega ei ühenda sugulussidemed. Üsiktalupidamise tingimustes oli nende taluperede arv küllaltki suur, kelle koosseisu kuulus manulasi. Seda eriti nendes peredes, kus olid vanad ja tööjõuetud liikmed, kellel endal oli raskusi talu pidamisega. Manulastega püüti siis lahendada ühelt poolt tööjõu ja majandi tugevdamise ning teiselt poolt töövõimete pere-liikmete majandusliku kindlustamise küsimust.

Manulaste instituuti pole tühistatud ja seda võib kolhoosiperedeski rakendada. Kuid praktiline vajadus selle järele järjest väheneb, sest ühes kolhooside tugevnemisega kasvab pidevalt ühismajandi osatähtsus kolhoosnikute ning nende töövõimete perekonnaliikmete isiklike vajaduste rahuldamisel. Kolhoosnikute abistamine töövõimete korral ei ole nende eraasi, vaid tähtis ühiskondlik ülesanne. Sellepärast kohtame manulasi kolhoosiperedes väga harva. Põhjused, mis tingisid manulaste instituudi tekkimise, on nüüd ära langenud.

Kui mõningatel asjaoludel toimubki võõraste isikute võtmine kolhoosiperre, siis on selleks kõigepealt vajalik kõigi täisealiste perekonnaliikmete nõusolek. Teiseks tuleb manulaste vastuvõtmine kolhoosiperre registreerida külanõukogu täitevkomitees. Alles seejärel omandavad nad kõigi teiste perekonnaliikmetega võrdsed õigused.

Siit näeme, et kuigi kehtiv seadusandlus lubab kolhoosiperesse vastu võtta võõraid isikuid, jääb tegelikult ikkagi kehtima põhimõte, et kolhoosipere on rajatud sugulusside-meile. Kõrvalekaldumisi sellest esineb äärmiselt vähe.

Sugulusest aga üksinda ei piisa kolhoosipere iseloomustamiseks. Selle tunnuse alusel pole isegi võimalik kindlaks määrata seda, kes olemasolevatest sugulastest kuuluvad sellesse või teise kolhoosiperesse, rääkimata vahetegemisest kolhoosipere ning tööliste ja teenistujate pere vahel.

Kolhoosipere liikmete ringi määratlemisel tuleb selle-

³ «Vene NFSV Maakoodeks», § 66.

pärast suguluse kõrval pidada silmas kolhoosipere teist tunnust, nimelt tema liikmete töist ja majanduslikku osavõttu abimajandist. Kolhoosipere on seega mitte üksnes perekondlik, vaid ka tõine koondis, kelle liikmed võtavad jõukohaselt osa abimajandi pidamisest.

Nagu kolhoosipere perekondlikku, nii ka tema töist tunnust ei saa võtta absoluutses tähenduses, sest on olemas teatud erandid. Kolhoosipere koosseisu kuuluvad mitte üksnes töövõimelised liikmed, vaid ka töövõimetud — raugad, invaliidid ja lapsed. Iseenesestki mõista on nende tõine side abimajandiga nõrk või puudub täiesti.

Teiselt poolt elab ja töötab rida kolhoosnikuid väljaspool kolhoosi ja kolhoosiperet ning ei saa selle tõttu abistada teisi perekonnaliikmeid abimajandi pidamisel. Kolhoosipere liikmete sõjaväeteenistusse kutsumise korral, nende minekul või suunamisel õppima, astumisel riigiteenistusse või valitavale ametikohale säilitavad eemalolijad kogu eemalviibimise ajal oma liikmeõigused nii kolhoosis kui ka kolhoosiperes, sõltumata eemalviibimise kestusest ja sellest, et nad ei saa osa võtta abimajandi pidamisest. Mis puutub organiseeritud korras ulgtöödel olijatesse, siis säilitavad ka nemad liikmeõigused kolhoosis ja kolhoosiperes kogu eemalviibimise ajaks.⁴

Kui aga eemalviibimine kolhoosiperest toimub teistel põhjustel ja asjaoludel, sellistel, mida eespool pole märgitud, siis selleks, et säilitada liikmeõigusi kolhoosiperes, peab eemalolija jääma majanduslikku seosesse perega ja abistama teda kulude kandmisel, mis on seotud abimajandi pidamisega. Siinjuures on vaja täpsustavalt märkida, et liikmeõigused kolhoosiperes ei lõpe majandusliku sideme katkemisega, vaid teatud aja jooksul pärast seda. Vene NFSV Maakoodeks, mille sätetest juhindutakse ka meie vabariigis, räägib õiguse kaotamisest hagile kolhoosipere vara suhtes, kui eemalolija ei võtnud abimajandi pidamisest oma töö ja rahaliste vahenditega osa kuus aastat järgemööda. Sel korral, kui isik, kes kolhoosipere abimajandi pidamisest ei ole osa võtnud teatud aja jooksul,

⁴ «Vene NFSV Maakoodeks», § 17 ja § 75 märkus. Kuigi see koodeks ei ole meil ametlikult kehtestatud, juhindutakse paljude maaküsimuste lahendamisel selle sätetest ja kohaldatakse mõningaid õigusnorme, mis reguleerivad üksiktaluperega seotud küsimusi, ka kolhoosiperele.

kuid siiski vähem kui kuus aastat, ja peale selle uuesti rakendab sellesse oma tööd või vahendeid, siis säilitab ta kõik kolhoosipere liikme õigused, sealhulgas ka õiguse pere varale.

Kolhoosipere kolmandaks iseloomulikuks tunnuseks on see, et ta on kolhoosi ühismajandiga lahutamatult seotud. See tuleneb otseselt Eesti NSV Konstitutsioonist, kus märgitakse, et kolhoosipere põhisissetulek laekub kolhoosi ühismajandist.⁵ Järelikult on aktiivne osavõtt kolhoositootmisest kolhoosipere materiaalse ja kultuurilise heaolu kasvu põhiallikaks. Abimajandil on selles suhtes teisejärguline tähtsus.

Kolhoosi ühismajandi ja kolhoosipere lahutamatust seosest kõneleb veel see, et kolhoosipere tekkimise ja eksisteerimise aluseks on liikmeksolemine kolhoosis. Ühtlasi määrab kolhoos kindlaks iga kolhoosipere õueaiamaa suuruse ning loomade arvu, mida tohib abimajandis pidada. Tähendab — kolhoosipere kuulub sellisesse majapidamiste kategooriasse, kelle tegevust reguleerib kolhoos.

Lahutamatu seos kolhoosiga on kolhoosipere niisugune tunnus, mis võimaldab teda eraldada nii endisest üksikmajapidamisest kui ka tööliste ja teenistujate perest.

Kui kolhoosipere abimajand on mõeldav üksnes seoses kolhoosi ühismajandiga, siis üksiktalude kujutas endast iseiseisvat tootmisüksust, mille majanduslikuks aluseks oli eraomand. Erinevalt taluperest on kolhoosipere mitte eraomandiõiguse, vaid isikliku omandi õiguse subjektiks. Kolhoosipere isiklikuks omandiks on koduste majapidamistarvete kõrval üksnes teisejärgulise tähtsusega tootmisvahendid, nagu põllumajanduslik väikeinventar, tootekari, kodulinnud jms., mis põhiliselt teenindavad perekonnaliikmete tarbimisvajadusi. Erinevus seisab ka selles, et kui talupere liikmed töötasid põhiliselt oma majandis, siis seevastu kolhoosipere töövõimeliste liikmete põhiliseks töökohaks on kolhoosi ühismajand, sest pärast talupere liikmete astumist kolhoosi läksid peamised tootmis-tõised funktsioonid üle ühismajandile.

Vaatamata sellele et kolhoosikorral meie vabariigis on seljataga juba esimene aastakümme, esineb veel ikkagi üksikuid eramajandeid. Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmetel ulatus nende arv 1959. aastal 1227-ni.

⁵ Eesti NSV Konstitutsioon, § 7.

Ent eramajanditel enne põllumajanduse kollektiviseerimist ja praegu on erinevus. Eesti NSV Konstitutsioon lubab ainult isiklikule tööle rajatud ning ilma võõra tööjõu ekspluateerimiseta eramajapidamist.⁶ Ühtlasi on piiratud üksiktalude maakasutuse suurus. Nende kasutuses võib olla maad kuni üks hektar.⁷ Sellega on eramajapidamine surutud kindlatesse raamidesse.

Ent hoolimata sellest ei saa neid samastada kolhoosipere abimajandiga. Eramajanditel puudub majanduslik side kolhoosiga, samuti pole kolhoosil õigust reguleerida nende majanditega seotud küsimusi. Seda teevad nõukogude organid. Erinevus seisab ka selles, et eramajand on tema perekonnaliikmete põhiliseks tööjõu rakendamise objektiks ja sissetulekuallikaks, kolhoosipere liikmetele aga on selleks kolhoosi ühismajand.

Nagu eramajandeil, nii puudub ka kolhoosi territooriumil elunevate tööliste ja teenistujate abimajanditel side kolhoosiga, kui mitte arvestada seda, et nad on saanud oma õueaiamaa kolhoosilt. Mis neid aga eramajanditest ja kolhoosiperedest eraldab, on see, et tööliste ja teenistujate perekonnad on seotud töö ja tegevusega riiklikes asutustes ja ettevõtetes, saades sealt oma põhisissetuleku. Seega puudub tööliste ja teenistujate majandeil samuti nagu kolhoosiperede abimajandeilgi iseseisev majanduslik tähtsus. Nad on vaid tööliste ja teenistujate perekondade täiendavate tulude allikaks peale selle, mis nad saavad töö eest riiklikes asutustes, ettevõtetes ja organisatsioonides.

Siit tuleneb ühtlasi järeldus: kui kolhoosiperedel katkeb side kolhoosiga, tööliste ja teenistujate peredel riiklike asutuste ja ettevõtetega ning nende majapidamised kujunevad iseseisva sissetuleku allikaks, siis on juba tegemist eramajapidamisega.

Tihe ja lahutamatu side kolhoosiga võimaldab küll eraldada kolhoosiperet tööliste ja teenistujate perekonnast, samuti ka eramajanduslikust taluperest, kuid see tunnus ei ole küllaldane selleks, et otsustada küsimust, kas see või teine pere, kelle koosseisus on nii kolhoosnikuid kui ka töö-

⁶ Eesti NSV Konstitutsioon, § 9.

⁷ Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja EKP Keskkomitee määrus 27. juulist 1954 «Üksiktalundite maakasutamise korrastamisest», p. 1.

lisi ja teenistujaid, kuulub kolhoosipere või tööliste ja teenistujate pere hulka. Õueaiamaa kasutamise ja sellele rajatava abimajandi seisukohalt tuleb segapere tunnistada kas kolhoosipereks või siis tööliste ja teenistujate pereks. Keh-tiva õiguse kohaselt kolmandat lahendust olla ei saa.

Segaperede isiklike abimajandite kategooria määratle-mise aluseks olevate kriteeriumide osas puudub nii praktikas kui ka teoorias ühtne seisukoht. G. N. Poljans-kaja peab segapere kolhoosipereks tunnustamise alusteks: 1) õueaiamaa andmist kolhoosi poolt; 2) õueaiamaa suu-ruse vastavust põllumajandusliku artelli põhikirjale; 3) abi-majandi suuruse vastavust NSV Liidu Konstitutsioonile ja põllumajandusliku artelli põhikirjale; 4) põllumajandus-maksu ja teiste riiklike kohustuste täitmist.⁸

Kuigi G. N. Poljanskaja toob ära neli põhitunnust, ei saa neid siiski kasutada segaperede majapidamise kategooria määratlemisel. Seda sellepärast, et need tunnused pole majapidamise kategooria väljaselgitamise aluseks, vaid eeldavad juba selle eelnenud kindlaksmääramist.⁹ Küsimus majandi kategooriast peab siis juba selge olema, kui perele eraldatakse õueaiamaa põllumajandusliku artelli põhikir-jas ettenähtud suuruses ja tal lubatakse abimajandit aren-dada NSV Liidu Konstitutsioonis ja kolhoosi põhikirjas kehtestatud normide alusel ning ulatuses.

Pealegi ei saa peret vaadelda staatilise suurusena, sest tema koosseisus võivad toimuda muudatused. Vaevalt saab segaperet, kus varem olid ülekaalus kolhoosnikud, pidada enam kolhoosipereks, kui valdav osa perekonna töövõime-listest liikmetest töötavad alaliselt riiklikes asutustes ja ettevõtetes. Märkimist väärib samuti asjaolu, et tööliste ja teenistujatele ei eralda õueaiamaad mitte üksnes asutu-sed ning ettevõtted, vaid ka kolhoosid oma õueaiamaafondi vabade maade arvel. Määrav tähtsus puudub ka ülejäänud tunnustel, sest kolhoosipere õueaiamaa ja abimajandi tege-lik suurus võib mõnikord ühtida tööliste ning teenistujate perekondade kasutuses oleva õueaiamaa ja sellele rajatud abimajandi suurusega. Põllumajandusmaksu määramine aga kinnitab seda, et majandi kategooria osas on selgus juba olemas.

⁸ G. N. Poljanskaja. Perekondlik-varaline jagamine ja osas-tamine kolhoosiperes. Tallinn, 1950. Lk. 17—18.

⁹ Р. О. Халфина. Право личной собственности граждан СССР, Москва, 1955. Lk. 150.

Erinevalt G. N. Poljanskajast peab I. V. Pavlov kolhoosipere üheks obligatoorseks tunnuseks põhisissetulekute laekumist kolhoosi ühismajapidamisest.¹⁰ Sellest loogiline järeldus — kui segapere põhilised sissetulekud laekuvad tööst riiklikes asutustes ja ettevõtetes, siis tuleb nende abimajand tunnistada mitte kolhoosipere, vaid tööliste ja teenistujate abimajandiks.

Esialgu näb segaperede abimajandi kategooria määratlemine pere põhiliste sissetulekute laekumise koha alusel olevat põhjendatud. Tulenedes otseselt NSV Liidu ja Eesti NSV Konstitutsioonist, võimaldab see enamikel juhtudel talitada õigesti. Kuid selle kriteeriumi praktilisel rakendamisel võime vahel jõuda ka lahenduseni, mida saab vaevalt õigeks pidada. Selle kinnitamiseks toome näite praktikast.

Jõhvi rajooni «21. Juuni» kolhoosi territooriumil eluneb viieliikmeline perekond, kelle koosseisu kuulub üks tööline ja kaks kolhoosnikut ning kaks kooliealist last. Kaevurina töötav perekonnapea aga teenib üksinda rohkem kui abikaasa ja ema kokku, kes töötavad kolhoosi põllundusbrigadis. Otsustades pere põhiliste sissetulekute koha järgi, tuleks selle pere abimajand tunnistada tööliste ja teenistujate majandiks, vaatamata sellele et valdav osa töövõimelistest perekonnaliikmetest töötab kolhoosis. Mõistagi, et sellise järeldusega ei saa nõustuda.

Niisuguste faktide esinemine, kus tööliste töötasu on kõrgem kui kolhoosnikutel, on seletatav sellega, et tööliste ja kolhoosnikute töötasu pole ühtlustatud. Kolhoosnikute töötasu oleneb nende osavõtust kolhoositootmisest ja ühismajandi arengutasemest. Mida mahajäänum on kolhoos, seda madalam on ka üldreeglina kolhoosnikute töötasu.

Sellepärast on otstarbekohasem võtta segapere abimajandi kategooria määratlemise aluseks mitte pere põhiliste sissetulekute laekumise koht, vaid see, kus töötab valdav osa pere töövõimelistest liikmetest. Kui peres on ülekaal kolhoosnikutel, siis on tegemist kolhoosiperega, vastasel korral aga tööliste või teenistujate perega. Üksnes sellisel korral, kui töölisi ja teenistujaid ning kolhoosnikuid on peres ühepalju, tuleks täiendava tunnusena vaadelda

¹⁰ И. В. Павлов. Колхозный двор и его правовое положение. Москва, 1954. Лк. 17.

seda, kas pere põhilised sissetulekud laekuvad töolistelt ja teenistujatelt või siis kolhoosnikutelt, ning vastavalt sellele määrata majandi kategooria.

Siit tuleneb ühtlasi kolhoosipere neljas põhitunnus, mis seisab selles, et valdav osa pere töövõimelistest liikmetest peavad olema kolhoosnikud.

Nagu näeme, pole kolhoosipere kaks esimest tunnust omased mitte üksnes kolhoosiperele, vaid perekondlik ja teine side tema liikmete vahel iseloomustab igasugust peret, sealhulgas tööliste ja teenistujate ning isegi eramajanduslikku taluperet. Kuuluvus pere koosseisu määratakse põhiliselt nende mõlema tunnuse alusel. Kui perekonnas vastastikused õigused ja kohustused tekivad sugulussuhteist ja abielust, siis vastastikused õigused ja kohustused peres on peale selle seotud veel tööliste ja varaliste vahekordadega, mis tulenevad perele kuuluva abimajandi ühisest pidamisest.

Kuid peale üldiste tunnuste on kolhoosiperel oma spetsiifilised tunnused. Ainuüksi spetsiifilised tunnused, nagu lahutamatu side kolhoosi ühismajandiga ning valdava osa töövõimeliste perekonnaliikmete liikmeksõlemine kolhoosis, võimaldavad tõmmata kindlad piirjooned ühelt poolt kolhoosipere ja teiselt poolt tööliste ja teenistujate ning üksiktaluperede vahele.

Niisiis, lähtudes eespoolmärgitud üldistest ja spetsiaalsetest tunnustest, tuleb **kolhoosipereks** tunnistada selline perekondlik teine koondis, kes on lahutamatult seotud kolhoosiga ja kelle töövõimelistest liikmetest enamik on kolhoosnikud, kes saab põhilise sissetuleku töö eest sotsialistlikus majanduses, kusjuures täiendavaks tuluallikaks on väike isiklik abimajand kolhoosilt saadud õueaiamaal põllumajandusliku artelli põhikirjas ettenähtud suuruses.

Erandlikud kolhoosipered. Eespool toodud määrang peab silmas kolhoosiperet tema kõige tüüpilisemal kujul. Praktikas aga esineb erandeid üldreeglist. Üheks erandiks on see, et kolhoosipere võib koosneda ühest ükskõik kummast soost perekonnata isikust.¹¹ Pere, mis

¹¹ «Vene NFSV Maakoodeks», § 65.

koosneb ühest perekonnata isikust, saab olla kolhoosi-pereks ainult kas tingimusel, et ta töötab kolhoosi ühismajandis, või tingimusel, et see isik on oma ea ja tervisliku seisundi tõttu vabastatud tööst kolhoosis, kuid on ikkagi kolhoosi liige.

Teiseks esineb kolhoosiperesid, kellel puudub tõine side kolhoosiga. See saab aset leida ainult sellisel juhul, kui peres ei ole ühtegi töövõimelist kolhoosnikut. Antud juhul puudub küll tõine side ühismajandiga, kuid side kolhoosiga laiemas mõttes jääb endiselt püsima, sest töövõimetud kolhoosnikud säilitavad kõik liikmeõigused ning kolhoos abistab neid majanduslikult.

Kolmandaks erandiks on kolhoosipered, kus pole ühtegi kolhoosi liiget. Seda sel korral, kui kolhoosipere koosseisu jäävad ainult tema alaealised liikmed. Neil puhkudel määratakse neile külanõukogu täitevkomitee poolt hooldaja või eestkostja,¹² kes organiseerib kolhoosipere abimajandi pidamist.

Neljandaks on ka kolhoosiperesid, kellel puudub õueaiamaa. Nende perede ainsaks sissetulekuallikaks on kolhoosist saadav töötasu ning nad on oma seisundilt seega õige sarnased linnas elunevate tööliste ja teenistujate peredega.

Vaatamata sellele, kas on tegemist kolhoosiperega tema tüüpilisel või erandlikul kujul, kujutab ta endast iseseisvat tervikut, kellel on õigus seaduses ettenähtud soodustustele, õigus kasutada õueaiamaad, pidada abimajandit jne. ning kes kannab kolhoosiperele ettenähtud kohustusi kolhoosi ja riigi ees. Kolhoosipere kui perekondlik tõine koondis peab selleks, et olla seaduses ettenähtud õiguste ja kohustuste kandjaks, olema ametlikult vormistatud. Selline vormistamine toimub külanõukogu täitevkomitees kolhoosipere registreerimise teel majapidamisraamatusse, kuhu kantakse pere koosseis ja selles hiljem toimunud muudatused. Alles registreerimisega tunnistab Nõukogude riik selle või teise kolhoosipere iseseisvaks õiguste ja kohustuste kandjaks. See tähendab, et registreerimine on mitte formaalne toiming, vaid sellel on oluline õiguslik tähendus.

Olles küll õiguste ja kohustuste kandjaks ning esinedes tsiviilõiguslike suhete osalisena, puuduvad kolhoosiperedel

¹² «Vene NFSV Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks», § 74.

juriidilise isiku õigused. Kuna kolhoosipere ei ole juriidiline isik, siis võtab ta tsiviilõiguslikest suhetest osa oma esindaja — perekonnapea — kaudu. Perekonnapea ehk peremees on pere seaduslik esindaja, kes ei vaja eri volitusi toimingute sooritamiseks pere nimel ja tema huvides.

Mis puutub aga kolhoosipere liikmete vastastikustesse suhetesse, siis tuleb rõhutada seda, et need on rajatud kõigi perekonnaliikmete võrdõiguslikkuse printsiibile. Kolhoosiperele laienevad nõukogude demokraatia üldised põhimõtted, mille kohaselt ei lubata mingisugust õiguste ebavõrdsust olenevalt soost, rahvusest, usust või kodakondsusest.¹³ Võrdõiguslikkuse printsiibi realiseerimine kolhoosiperes tagatakse sellega, et pere kõigil töövõimelistel liikmetel, nii meestel kui ka naistel, on õigus osa võtta kolhoositootmisest ja saada võrdse töö eest võrdset tasu.¹⁴

¹³ NSV Liidu Konstitutsioon, § 122 ja 123.

¹⁴ Lähemalt kolhoosipere liikmete õiguste kohta vt. G. N. P o i - j a n s k a j a. Perekondlik-varaline jagamine ja osastamine kolhoosiperes. Tallinn, 1950. Lk. 20 jj.

II. ÕUEAIAMAA JA ISIKLIKU ABIMAJANDI TÄHTSU- SEST ISIKLIKE NING ÜHISKONDLIKE HUVIDE KOOSKÕLASTAMISEL KOLHOOSIDES

Isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamine kolhoosides. NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumil, kus kavandati põllumajanduse arendamise järsu tõusu programm, rõhutati, et põllumajanduslik artell on kollektiivse majapidamise ainuõige vorm kogu sotsialismiperioodiks. Majandi artellivormi elujõud seisab selles, et tema nurgakiviks on ühiskondlike ja isiklike huvide õige kooskõlastamise printsiip, kusjuures isiklikud huvid on allutatud ühiskondlikele.¹⁵

Ühiskondlike ja isiklike huvide harmooniline kooskõlastamine Nõukogudemaal on osutunud võimalikuks tänu kapitalistliku ühiskonna revolutsioonilisele ümberkorraldamisele, töölisklassi ja töötava talurahva vabastamisele kapitali ja mõisnike orjusest. Kapitalistliku majandussüsteemi likvideerimise, tootmisriistade ning vahendite eromanduse ja inimese teise inimese poolt eksploateerimise kaotamise tulemusena muutusid põhjalikult suhted üksikisiku ja ühiskonna vahel. Ühiskond ei rõhu enam isiksust, vaid vastupidi — soodustab igati tema arengut. Tootmise allutamine kogu ühiskonna materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste igakülgse rahuldamise teenistusse loob soodsad tingimused isiksuse ja tema võimete arenguks.

Isiklikud ja ühiskondlikud huvid on omavahel tihedasti seotud. Sotsialistlik ühiskond on huvitatud sellisest materiaalse ja kultuurilise heaolu tasemest, mis kindlustab kõigi

¹⁵ N. S. Hruštšov. NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamise abinõudest. Ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 3. septembril 1953. a. Tallinn, 1953. Lk. 8.

tema liikmete füüsiliste ja vaimsete võimete igakülgse arengu. See vastab täielikult ühiskonna huvidele, sest töötajate kõrge majanduslik ja kultuuriline tase soodustab ühiskonna arengut, progressi. Samal ajal vastab ühiskonna areng ka iga üksiku töötaja huvidele, sest ühiskonna arengu tasemest sõltub omakorda töötajate individuaalsete vajaduste rahuldamine. Kuna isiklike vajaduste rahuldamine sõltub ühiskonna arengutasemest, siis nõuab sotsialistlik ja kommunistlik ülesehitustöö isiklike huvide allutamist üldrahvalikele, üldriiklikele huvidele.

Kuigi sotsialismi näol on loodud kõik tingimused isiklike ja ühiskondlike huvide harmooniliseks ühendamiseks, ei tähenda see veel, et huvide ühendamine toimuks isevoolukorras. See saavutatakse kommunistliku partei ja Nõukogude riigi ettenägeliku juhtimistööga, kusjuures võetakse arvesse olemasolevaid erinevusi töölisklassi ja kolhoositalurahva vahel.

Kolhoosnike huvide kooskõlastamine ja ühendamine ühiskondlike huvidega on toimunud seni põhiliselt sel teel, et kolhoosis võimaldatakse rööbiti ühismajandiga igal kolhoosiperel pidada õueaiamaal väikest abimajandit.

Ühismajapidamine — see on kolhoosikorra peamine jõud, põllumajandusliku artelli jõukuse põhiline allikas ja järelikult ka kolhoosnike elutaseme tõstmise, nende isiklike tulude suurendamise põhiline allikas. Mida tugevam ja mitmekülgsemalt väljaarendatud on kolhoos, mida suuremad on ühismajandi tulud, seda suuremad on ka kolhoosnike sissetulekud, seda jõukam on nende elu. Sellepärast on kolhoosnikud kollektiivmajandi ja ühiskondliku omandi järjekindlast kasvust ja arengust eluliselt huvitatud.

Vaatamata sellele et ühismajand on kolhoosi jõukuse ja kolhoosnike vajaduste rahuldamise peamine allikas, mille igakülgsele arendamisele pööratakse peamist tähelepanu, hoolitsevad kommunistlik partei ja Nõukogude riik kõigiti ka kolhoosiperede isikliku abimajandi eest.

Isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamine kolhoosides sellisel kujul on põhiliselt tingitud kahest asjaolust, kusjuures esikohal seisavad majanduslikud kaalutlused.

Nagu iga uue nähtuse arengus, nii ka kolhoosikorra tekke- ja arenguperioodil andsid end tugevasti tunda esi-

algsed kasvuraskused. Mitte korraga ei suudetud realiseerida neid ammendamatu võimalusi, mis kolhoosikorras peituvad nii kolhooside tootmistaseme ja kolhoosnikute materiaalse heaolu tõstmise kui ka nende sotsialistliku teadvuse kujundamise mõttes. See oli tingitud niihästi üldistest puudustest kolhooside juhtimise alal, samuti ka kohalikest asjaoludest, eeskätt vilumatusest ja oskamatuses kollektiivselt majandada. Kolhooside juhtiv kaader, kes oma suures enamikus koosnes endistest sulastest ja väikeperemeestest, alles õppis, kohanes majapidamise juhtimisega, mis toimus senisest hoopis suuremates mastapiides ning täiesti uutel alustel. Kolhooside arengut pidurdas tol ajal oluliselt ka kolhooside ja kolhoosnikute vähenemine materiaalne huvi põllumajandusliku toodangu suurendamise vastu. Kolhooside rahaline sissetulek kasvas aeglaselt, normipäevatasu keskmine rahaline hinne vabariigis oli 1952. aastal 3,20 rubla ja 1953. aastal 3,71 rubla.¹⁶

Neis tingimustes, kus kolhoosid olid majanduslikult nõrgad ning normipäevatasu mõõdeti grammide ja kopikatega, oli kolhoosiperede isikliku abimajandi olemasolu objektiivselt paratamatu, sest teisiti polnud võimalik kolhoosnikute tarbimisvajadusi rahuldada. Oli isegi rida kolhoose, kus ühismajandist saadavad sissetulekud moodustasid ainult väikese osa kolhoosipere üldsissetulekust. Seepärast osutasid paljud kolhoosnikud oma isiklikule abimajandile rohkem tähelepanu kui ühismajandi töödost osavõtule. Sage-dasteks nähtusteks olid ka abimajandi paisutamine ja kolhooside ühismaade omavoliline isiklikku kasutusse võtmine.

Kuid võitluses esinevate puudustega õueaiamaa kasutamisel ja abimajandi rajamisel satuti isikukultuse perioodil teise äärmusse ning hakati kunstlikult pidurdama abimajandi arendamist, mis toleaeagses olukorras takistas isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamist kolhoosides. Isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamise printsiibi rikkumise, isiklikult abimajandilt võetavate kohustuslike müüginormide suurendamise ja maksupoliitikas esinenud puuduste tagajärjeks oli see, et sellel perioodil, millal kolhoosid olid majanduslikult nõrgad, vähenes lehmade, sigade ja lammaste arv kolhoosiperede isiklikus omanduses. Niisugune olukord mitte üksnes et kahjustas siis kol-

¹⁶ «Eesti Kommunist» 1958, nr. 7. Lk. 19.

hoosnikute huve, vaid viis ka kolhooside artellivormi loomuse moonutamisele.¹⁷

NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenum soovitas lõpetada põlastava suhtumise kolhoosiperede isiklikku majandisse. Kolhoosiperede abimajandite arendamise soodustamiseks võeti vastu uus põllumajandusmaksu seadus¹⁸, mille kohaselt maksustatakse kolhoosnikute abimajandeid mitte loomade arvu ja saadava tulu alusel, vaid kindlate määrade järgi ühe sajandiku hektari kolhoosipere isiklikus kasutuses oleva õueaiamaa kohta, kusjuures tunduvalt vähenes maksu suurus. Samuti vähendati kohustuslikke müüginorme¹⁹ ning alates 1958. aastast kaotati müüginormid täielikult.²⁰ Ühtlasi kohustati kohalikke nõukogusid, partei- ja põllumajandusorganeid ning kolhooside juhtivaid töötajaid osutama kolhoosnikutele abi loomade ja lindude soetamisel ning nende isiklikus omanduses olevate loomade varustamisel söötadega.²¹

Suur tähtsus isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamise seisukohalt oli NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrusel «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimisel». See määrus võimaldas isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamisele kolhoosides läheneda diferentseeritult. Kui varem põllumajandusliku artelli tüüpõhikirjas ettenähtud korra kohaselt eraldati õueaiamaa kolhoosiperele sõltumata tema teisest osavõtust ühistootmisest, mis sattus vastuollu kolhooside organisatsioon-

¹⁷ NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamise abinõudest. NLKP Keskkomitee otsus, mis võeti vastu 7. septembril 1953. a. sm. N. S. Hruštšovi ettekande põhjal. Tallinn, 1953. Lk. 6.

¹⁸ Põllumajandusmaksu seadus. Tallinn, 1953.

¹⁹ Meie maal loomakasvatuse edasiarendamise ning kolhoosnikute, tööliste ja teenistujate majapidamistele määratavate loomakasvatussaaduste kohustuslike müüginormide alandamise abinõudest. NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NLKP Keskkomitee määrused. Tallinn, 1953.

²⁰ NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 4. juulist 1957 «Kolhoosnikute, tööliste ja teenistujate majapidamiste põllumajandussaaduste riiklike müügikohustuste kaotamisest». «Rahva Hääle» 5. juulist 1957.

²¹ Meie maal loomakasvatuse edasiarendamise ning kolhoosnikute, tööliste ja teenistujate majapidamistele määratavate loomakasvatussaaduste kohustuslike müüginormide alandamise abinõudest. NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NLKP Keskkomitee määrused. Tallinn, 1953.

nilise ja majandusliku kindlustamisega, siis tähendatud määrusega püstitati nõue, et kolhoosiperede õueaiamaa suuruse määramisel tuleb arvestada kolhoosipere töövõimeliste liikmete osavõttu artelli ühismajandi pidamisest.

Üldse tuleb märkida, et kolhoosipere õueaiamaa kasutamisosõigusele kuulub keskne koht isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamisel kolhoosides. Seda sellepärast, et õueaiamaa kasutamise tingimused ja kord määravad põhiliselt kindlaks ka abimajandi ulatuse ning mõõtmed. On ju kolhoosiperele eraldatud õueaiamaa abimajandi rajamise aluseks.

Kuid selleks, et kolhoosipere õueaiamaa kasutamisosõigus saaks tõhusalt kaasa aidata isiklike ja ühiskondlike huvide harmoonilisele ühendamisele kolhoosides, peab see arvestama majanduslike tingimuste kui põhiliste ja otsustavate kõrval ka sotsialistliku teadvuse kujunemise ja arengu protsessi kolhoositalurahva hulgas.

Astunud kolhoosi, muutsid talupojad oma seisundit ühiskondliku tootmise üldises süsteemis: neist said sotsialistliku majanduse sektori töötajad. Ent, nagu õpetab marksism-leninism, jääb inimeste teadvus maha nende olemisest. Nõuda, et talupojad artelli astudes loobuksid otsekohe iga sugustest individualistlikest harjumustest ja huvidest, tähendab, nagu rõhutatakse partei XVI kongressi direktiivides, unustada marksismi-leninismi aabitsatõde. Kolhoosides ei lõpe, vaid alles algab uue ühiskondliku distsipliini loomine, sotsialistliku ülesehitustöö õpetamine talupoegadele. Väikeomaniku psühholoogiast, eramajanduslikust kogumisihast, mille talupojad on pärinud väike-eraomanike põlvkondadelt, vabanevad nad kolhoosides lõplikult alles aastaid kestva visa töö tulemusel.²²

Eraomandusest ja individualistlikest harjumustest loobumine on väikeomanikele äärmiselt raskeks katsumuseks. Seda aitab mõnevõrra kergendada väikese individuaalmajandi säilitamine kollektiivmajandi kõrval. Sellisel korral ei nõua üleminek kolhoosikorrale talurahvalt kohest lahtiütlemist endistest tõekspidamistest ja võimaldab tal iseoma kogemuste varal veenduda kollektiivse majapidamise eelistes.

²² NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa. Tallinn, 1957. Lk. 54 ja 62.

Talurahva sotsialistliku teadvuse väljakujunemist jälgides näeme, et kuigi ühine revolutsiooniline võitlus tööliklassiga mõisnike ja kapitalistide vastu juba varem talupoegi poliitiliselt kasvatas ja arendas, jäi nende teadvus siiski põhiliselt väikekodanlikuks, jäi eraomanduse kütkeisse. Peamiselt väikekodanlikku iseloomu kandis see ka kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil. Alles kolhoosikorra võiduga likvideeriti külas väiketootmine kui väikekodanliku ideoloogia majanduslik alus ja loodi uued tootmissuhted, ekspluateerimisest vabade inimeste seltsimeheliku koostöö ja vastastikuse abistamise suhted, s. t. loodi objektiivsed eeldused talurahva sotsialistliku teadvuse kiireks arenemiseks. Selle protsessi edu sõltub ühelt poolt kolhoosikorra arengust, tootmise kasvust kolhoosides, kolhoosnike materiaalse ja kultuurilise heaolu tõusust, teiselt poolt aga veenvast kommunistlikust kasvatus-
tööst.²³

Viimastel aastatel, tänu kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse poolt rakendatud abinõudele kolhoosikorra edasiarendamiseks ning kolhooside ja kolhoosnike materiaalse huvi suurendamiseks ühismajandi arendamise vastu, ongi toimunud suured nihked nii kolhooside majanduslikus elus kui ka kolhoosnike teadvuse arengus.

Tööaktiivsuse kasv, töö parem organiseerimine ja üha ulatuslikum mehhaniseerimine on kaasa toonud üldise tööviljakuse tõusu põllumajanduses: see on kolhoosieelse perioodiga võrreldes kahekordistunud.

Koos kolhooside ühistootmise laienemisega on kasvanud kolhooside rahalised sissetulekud. Võrreldes 1953. aastaga kasvasid kolhooside rahalised tulud 1959. aasta lõpuks 2,7-kordseks.

Seoses sellega, et kolhooside üldised rahalised tulud kasvasid ajavahemikul 1953—1959 2,7-kordseks, on normipäevade järgi aastas väljamaksmiseks määratud rahaliste vahendite üldsumma samal perioodil suurenenud üle nelja korra.²⁴

Saavutatud otsustav murrang enamiku kolhooside majanduses ja kolhoosnike heaolus kujutab endast ühtlasi olulist sammu edasi ka talurahva ideelises kasvus. Põllu-

²³ A. Eller. Eesti kolhoositalurahva sotsialistliku teadvuse areng. «Eesti Kommunist», 1958, nr. 7. Lk. 18.

²⁴ Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmetel.

majandusliku tootmise tõusu baasil ja pideva, sihikindla poliitilise kasvatustöö tulemusena on talurahva juures välja kujunemas sotsialistlikule teadvusele omased jooned. Kolhoositalurahva poliitiline silmaring on mõõtnatult avardunud, temast on saanud teadlik ja aktiivne uue elu ehitaja. Väsimatu töö eri rahvusest töötajate kasvatamisel üksteise mõistmise ja sõpruse vaimus, üha saginev suhtlemine teiste rahvastega ja eri rahvustest talupoegade ühine töö paljudes majandites on kaasa toonud rahvaste sõpruse tunnete ja internatsionalismi ideede järjekindla süvenemise kolhoositalurahva teadvuses.

Kestev ühine töö ja mitmekesised ühised üritused kasvatavad talurahvas järjest enam kollektiivsuse ja nõukogude patriotismi tunnet. Kolhoosnikutele saavad üha oma semaks kolhoosidemokraatia põhimõtted ning süveneb heaperemehelik suhtumine sotsialistlikku omandisse, mis avaldub kasvavas hooles kolhoosivara hoidmise ja suurendamise eest.

Kolhoositalurahva sotsialistliku teadvuse kasvu üle võib otsustada ka uue töösse suhtumise järgi, mis üha enam tugineb töötajate eneste vabale ning teadlikule distsipliinile. Püüdliku ja ennastsalgava osavõtuga ühistööst on paljud kolhoosnikud pärvinud üldise lugupidamise.²⁵

Kolhoosiperede abimajandite hääbumine. Nende edusammude alusel, mis on saavutatud kolhooside tugevdamisel, kolhoosnikute materiaalse heaolu tõstmisel ning nende teadvuse arengus, kerkib nüüd küsimus ühiskondlike ja isiklike huvide kooskõlastamisest kolhoosides mõnevõrra teisiti üles kui varem. Kui kolhoosikorra arengu varajasetel etappidel täitis kolhoosiperede isiklik abimajand tähtsat osa ühiskondlike ja isiklike huvide kooskõlastamisel kolhoosides, siis koos kolhooside tugevnemisega kaotab see järk-järgult oma tähtsuse. Juba praegu rahuldavad majanduslikus suhtes kõige tugevamad kolhoosid oma kolhoosnikute isiklikud vajadused köögivilja ja kartuli järele. Pole kaugel aeg, millal ühistootmise areng saavutab sellise taseme, mille juures ühismajand rahuldab täielikult kolhoosnikute kõik isiklikud vajadused. Siis ei ole kolhoosiperedel enam kasulik pidada isiklikku abimajandit. Seda sellepärast, et töö kolhoosis on palju viljakam ja tasuvam

²⁵ Lähemalt Eesti NSV kolhoositalurahva sotsialistliku teadvuse arengu kohta vt. «Eesti Kommunist», 1958, nr. 7. Lk. 23 — 26.

kui abimajandis, kus tööprotsessid on mehhaniseerimata.

See tähendab, et ühiskondlike ja isiklike huvide ühendamisele abimajandi kaudu ei saa vaadata kui igavesti kestvale ja ainuõigele kõikides tingimustes. Abimajand ja õueaiamaa, mis ühtedes tingimustes teenivad nii riigi, kolhooside kui ka kolhoosnikute huve, lakkavad neid teenimast teistes tingimustes. Sedamööda, kuidas tugevnevad kolhoosid ja kasvavad nende võimalused rahuldada kolhoosnikute ja nende töövõimetute perekonnaliikmete isiklike vajadusi, hakkavad kolhoosiperede isiklikud abimajandid välja surema.

Isiklike abimajandite hääbumise protsess kolhoosides on juba alanud. Oleks ebaõige seda mitte tähele panna.

See avaldub esiteks abimajandist laekuvate tulude vähenemises, kusjuures see vähenemine kannab reas eesrindlikes majandites nii suhtelist kui ka absoluutset iseloomu. Suhtelist iseloomu selles mõttes, et abimajandist laekuvate tulude osatähtsus kolhoosiperel bütjetis pidevalt langeb, samal ajal kui ühismajandist saadavate tulude osatähtsus suureneb. Sellest annavad tunnistust järgnevad andmed kahe Tartu rajooni Emajõe kolhoosi kuuluva pere tulude struktuuri muutmisest viimastel aastatel. Mõlemas kolhoosiperes on kaks töövõimelist inimest.

Tabel 1

Kolhoosiperede tulud ühismajandist ja isiklikust abimajandist Tartu rajooni Emajõe kolhoosis võrreldavates hindades²⁶

Kolhoosipered	1952. aastal (rublades)			1957. aastal (rublades)			1957. aastal (%/o) 1952. aastaga võrreldes		
	Ühismajandist	Isiklikust abimajandist	Kokku	Ühismajandist	Isiklikust abimajandist	Kokku	Ühismajandist	Isiklikust abimajandist	Kokku
I	4029	11 263	15 292	16 312	11 790	28 102	404,9	104,7	183,8
II	1625	4 614	6 239	6 660	7 757	14 417	409,8	168,1	231,1

²⁶ «Eesti Kommunist», 1959, nr. 6. Lk. 97.

Tabeli andmed kinnitavad, et ühismajandi arendamine on kolhoosnikute materiaalse heaolu kasvu ainus kindel tee. Samal ajal kui mõlema perekonna tulud ühismajandist kasvasid rohkem kui neljakordseks, suurenesid tulud isiklikust abimajandist esimesel kolhoosiperel kõigest 4,7% ja teisel 68,1% võrra. Siinjuures ei saa märkimata jätta, et näiteks toodud kolhoos ei kuulu kaugeltki vabariigi esimeste hulka, vaid on oma töötulemuste poolest keskmine ning et selline suhe ühismajandist laekuvate tulude osas on iseloomulik valdavale osale kolhoosidele.

Absoluutne vähenemine tähendab seda, et kolhoosipere sissetulekud abimajandist ei suurene, vaid näitavad aasta-aastalt languse tendentsi. Seda on märgata Tartu rajooni «Avangardi», Paide rajooni «Estonia», Rapla rajooni Lenini-nimelises ja teistes vabariigi paremates kolhoosides, vaatamata sellele, et viimastel aastatel on abimajanditele antud riiklikke soodustusi.

Teiseks võib täheldada seda, et kolhoosipere abimajand muutub järk-järgult ühekülgsemaks. Kui varemalt püüti õueaiamaal kasvatada kõike, mis oli vajalik isiklike vajaduste rahuldamiseks, siis praegu kasvatatakse seal ainult seda, mis on majanduslikult tasuvam ja mida kolhoosist ei ole võimalik saada. Tartu rajooni «Esimese Mai» kolhoosis ei kasvata enam üksi kolhoosnik kapsaid, sest juba aastaid on kolhoos saanud uudismaalt hea kapsasaagi ning kolhoosnikutel on neid kasulikum osta kolhoosilt. Mitmetes Tallinna, Pärnu, Narva ja Kohtla-Järve linna lähedastes kolhoosides, kus kasvatatakse rohkesti igasugust juurvilja, on kolhoosnikud loobunud ka selle kasvatamisest oma õueaiamaal. Seevastu laiendatakse puuviljaaeda, sest valdavas osas kolhoosides on puuviljakasvatus vähe arenenud.

Kolmandaks tunnuseks, mis kinnitab abimajandi hääbumist, on õueaiamaa kasutamise intensiivsuse teatud langus. Seda jällegi põhiliselt majanduslikult tugevates kolhoosides. On isegi juhtumeid, kus osa õueaiamaad on üldse kasutamata. See on kujukaks näiteks huvi vähenemise kohta abimajandi vastu.

Neljandaks tuleks märkida seda, et suureneb nende kolhoosipere arv, kes loobuvad õueaiamaa kasutamisest. Seda on esinenud Harju rajooni Anija kolhoosis, Rakvere rajooni Ed. Vilde nimelises kolhoosis ja reas teistes majandites. Peale selle on

hulgaliselt neid kolhoosiperesid, kes pole omale õueaiamaad üldse võtnud. 1959. aasta lõpul oli meie vabariigis kokku 1269 kolhoosiperet, kes ei kasutanud õueaiamaad ega rajanud endale abimajandit.

Kolhoosiperede abimajandi väljasuremine ei kujuta endast kõigis majandites üheaegset protsessi, vaid see toimub vastavalt kolhooside arengule ja kolhoosnikute sotsialistliku teadvuse küpsemisele. Nende kolhooside kõrval, kus ilmnevad kolhoosiperede abimajandite hääbumise tunnused, on meil veel hulgaliselt keskpäraseid ja ka mahajäänud majandeid, kus abimajanditel on kolhoosnikute isiklike vajaduste rahuldamise alal täita tähtis osa. Mahajäänud kolhoosides on ka eraomanduslikud vaated visamad kaduma. Seal osutatakse tihtipeale suuremat tähelepanu isiklike abimajandite arendamisele ja ühistööle vaadatakse isegi kui teatud formaalsele kohustusele, mida tuleb täita kolhoosnikutele ettenähtud soodustuste saamiseks. Sellepärast ongi vabariigi partei- ja nõukogude organite jõupingutused suunatud sellele, et ka mahajäänud kolhoosid kiiresti tugevneksid ja kolhoosnikute materiaalne huvi ühismajandi edasiarendamise vastu kõikjal veelgi suureneks.²⁷

Tähendab — kuigi vabariigi teatud osas kolhoosides on olemas sümptomid abimajandite hääbumise kohta, oleks ebaõige teha järeldusi selle protsessi laiaulatusliku leviku kohta. Valdavas enamikus kolhoosides teenivad veel abimajandid ühiskondlike ja isiklike huvide kooskõlastamise eesmärki. Ent nagu juba märgitud, ei saa abimajandite hääbumisprotsessi algust kõige tugevamates kolhoosides tähele panemata jätta. Mõlemad äärmused, nii abimajandite tähtsuse ala- kui ka ülehindamine, on kahjulikud.

Kolhoosiperede abimajandite osas on vaja märkida ka seda, et nende hääbumisprotsessil on oma erinevused, sõltuvalt kolhoosi omapärast. Ühtedes majandites, kus on hästi välja arendatud kartuli- ja köögiviljakasvatus, algab kolhoosiperede isiklike abimajandite kokkutõmbamine kartuli ja köögivilja arvel. Igakülgsest arenenud looma- ja linnukasvatusega kolhoosides on loomulik, et kolhoosipered loobuvad kõigepealt lihaloomade ja

²⁷ EKP Keskkomitee IX pleenumi otsus 25. jaanuarist 1960 «Vabariigi parteiorganisatsiooni ülesannetest NLKP Keskkomitee 1959. aasta detsembripleenumi otsuse «Põllumajanduse edasiarendamisest» täitmisel». «Rahva Hääl» 27. jaanuarist 1960.

kodulindude kasvatamisest. Kuid on näiteid ka selle kohta, kus kolhoosnikud on müünud oma isiklikud lehmad kolhoosile ja ostavad nüüd ise kolhoosilt piima.

Selliselt talitasid näiteks Kurski oblasti Homutovka rajooni Kalinovka küla kolhoosnikud juba 1957. aasta lõpul. Sellele eelnes suur ettevalmistustöö. Kolhoosnikutelt ostetavate kariloomade jaoks ehitati kaherealine laut ja loodi söötade küllus. Piisab sellest, kui öelda, et kui 1953. aastal oli kolhoosis ainult 120 tonni silo, siis 1957. aastal valmistati seda 5200 ja 1958. aastal 5400 tonni.

Kõik see võimaldas kiiresti tõsta kariloomade produktiivsust ja suurendada järsult piimatoodangut. 1957. aastal lüpsiti kolhoosifarmis igalt lehmalt keskmiselt 3929 kg piima. Samal ajal said kolhoosnikud oma isiklikelt lehmadel keskmiselt 1100—1200 kg piima. Järgmisel aastal aga andsid kolhoosnikute ostetud lehmad hea söötmise ja hooldamise tõttu peaaegu niisama palju piima nagu kolhoosi lehmad: kolhoosis lüpsiti neilt iga lehma kohta keskmiselt 3270 kg.

Selle tulemusena suurenes järsult piima kogutoodang ja selle müük riigile. Nii andis kolhoos 1953. aastal oma lehmadel riigile 39 000 kg ja kolhoosipered oma lehmadel 35 000 kg piima, kokku aga sai riik Kalinovkalt 74 000 kg piima. Seoses ühismajandi taseme tõusuga andis kolhoos 1957. aastal riigile 182 000 kg ja kolhoosnikud 22 000 kg, mis teeb kokku 204 000 kg.

Aga kuidas kujunes olukord siis, kui kolhoos ostis kolhoosnikute lehmad? 1958. aastal müüs kolhoos riigile 352 000 kg piima. Peale selle anti kolhoosnikutele 220 000 kg piima.²⁸

Sellest selgub, et isiklike lehmade müümisest kolhoosile said kasu nii kolhoos kui ka riik. Lehmade müümisega ei halvendanud ka kolhoosnikud oma ainelist olukorda, vaid vastupidi — parandasid seda märgatavalt. Olles tõstnud piima kogutoodangut ja riigile müüdavat kogust, suurendas kolhoos oma tulusid, mis võimaldas tõsta normipäevatasu ja aidata kaasa kolhoosnikute materiaalse ja kultuurilise heaolu kasvule.

Kuid kasu ei seisa ainult selles. Kolhoosnikud, eriti naiskolhoosnikud, vabanesid igapäevasest vähetootlikust tööst oma isiklike lehmade hooldamisel. See aga on väga tähtis

²⁸ «Правда» 5. märtsist 1959.

just naistele, sest põhiliselt neil tuli ju kolhoositöö kõrval teha ka seda tööd. Nüüd aga jääb inimestel rohkem aega kultuurseks puhkamiseks ja õppimiseks ning osavõtuks ühiskondlikust elust.²⁹

Viimasel ajal on Kalinovka eeskujule järgnenud ka mõned teised eesrindlikud kolhoosid, kellel on tugev ühismajand ja kus loomakasvatus on heal järjel. Vabatahtlikult müüsid oma lehmad kolhoosile Krasnodari krai Tamarovski-nimelise, Odessa oblasti Budjonnõi-nimelise kolhoosi ja mõnede teiste põllumajanduslike artellide liikmed. Ka meie vabariigi Paide rajooni «Estonia» kolhoosis ei pea enam umbes veerand peredest lehma. Vastavad ettevalmistustööd käivad samuti Rapla rajooni Lenini-nimelises, Paide rajooni «Üheksanda Mai» ja Tapa rajooni «Kaardi-väelase» kolhoosis.

Oma ettekandes NLKP Keskkomitee 1958. aasta detsembripleenumil andis N. S. Hruštšov neile uutele nähtustele kolhoosielus hinnangu. Küsimusele, kas lehmade müümine kolhoosidele on õige tee, vastas ta, et tingimata on õige ja et vastavalt ühistootmise arenemisele lähevad seda teed kõik kolhoosid.

Vaatamata sellele, et kolhoosiperede isiklike abimajandite hääbumisel on oma erinevused ja iseärasused ning see ei toimu kõikides kolhoosides üheaegselt, on sellel ka oma ühised tunnused ja iseloomulikud jooned.

Üheks selliseks iseloomulikuks tunnuseks on see, et isiklike abimajandite likvideerimine ei toimu ega saagi toimuda lühiajalise kampaania korras, vaid see kujutab endast hääbumis- ehk väljasüremisprotsessi selle sõna otsest tähenduses. See protsess algab juba siis, kui kolhoos saab kas või üheski lõigus rahuldada kolhoosnikute isiklike vajadusi paremini kui nad ise oma abimajandi arvel, ja jõuab lõpule siis, kui ühismajand on saavutanud sellise arengutaseme, kus kolhoosnikute ja nende töövõimetute perekonnaliikmete kõigi isiklike vajaduste rahuldamine pole enam probleemiks.

Isiklike abimajandite väljasüremise eelduseks on suureni töövõiljakus ühismajandis. Kui kolhoosis on eeskujulikud

²⁹ Põllumajanduse arendamise tulemusi viimase viie aasta jooksul ja põllumajandussaaduste tootmise edasise suurendamise ülesanded. Seltsimees N. S. Hruštšovi ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 15. detsembril 1958. Tallinn, 1958. Lk. 67 jj.

loomakasvatusefarmid ja hästi arenenud kartuli- ning köögiviljakasvatus, kus kõik põhilised tööprotsessid on mehhaniseeritud, siis kulub seal liha, piima, köögivilja ja kartuli tootmiseks palju vähem tööd kui kolhoosnikute isiklikus abimajandis. Neid saadusi, mis on ka abimajandite põhilisteks toodeteks, toodetakse seetõttu kolhoosis palju odavamalt ja kolhoosnikutel on kasulikum saada neid kolhoosist, kui raisata oma tööjõudu nende tootmiseks oma abimajandis.

Teiseks kolhoosiperede isiklike abimajandite väljasuremise üldiseks iseloomustavaks jooneks on, et peale majanduslike eelduste on vaja saavutada ka kolhoosnikute teadvuses vastav arengutase, loobumine individualistlikest tõekspidamistest ja harjumustest. Seda sellepärast, et abimajandist lahtiütlemine võib toimuda üksnes vabatahtlikkuse printsiibi alusel, ilma igasuguse surveteta. Sellest järeldub, et tööd sellel alal on vaja korraldada oskuslikult, mitte administratiivsel teel, mitte ettekirjutuste abil ülevalt, vaid ainult sedamööda, kuidas kasvab ühiskondlik tootmine, sedamööda, kuidas kolhoosnikud ise veenduvad, et abimajandite likvideerimisega nende materiaalne olukord ei halvene, vaid paraneb.

Hoolimata neist partei selgetest juhtnõõridest, asuti mõnedes Krasnodari krai, Vinnitsa, Hmelnitski ja Harkovi oblasti kolhoosides kolhoosiperedelt lehma massiliselt kokku ostma, võtmata arvesse kolhooside majandusliku arenemise taset ja rikkudes kariloomade ostmisel vabatahtlikkuse põhimõtet.

Ajalehes «Pravda» mõisteti see praktika teravalt hukka, sest asjata kiirustamine kolhoosnikutelt lehmade ostmisel võib seda tähtsat üritust vaid diskrediteerida ja tuua kahju ühisloomakasvatusele.³⁰ Kuna inimeste teadvus jääb maha nende olemisest, siis on loomulik, et ka sellisel korral, kui on olemas kõik majanduslikud tingimused abimajandite likvideerimiseks, kuid kolhoosnikud ise pole selles veel veendunud, tuleb kannatlikult jätkata selgitus- ja kasvatustööd.

Kolmandaks kolhoosiperede abimajandite hääbumise üldiseks tunnuseks on see, et see protsess algab abimajandi järk-järgulise kokkutõmbumisega, mis

³⁰ «Правда» 5. märtsist 1959.

toob endaga kaasa ka õueaiamaa vähene-
mise.

Köögiviljamaa ja ehituskruunt. Seoses sellega, et kolhooside majanduslik tase on mitmesugune, et kolhooside kõrval, kus kolhoosiperede abimajanditel on tähtis osa ühiskondlike ja isiklike huvide kooskõlastamisel, on ka neid, kus abimajandid endisel kujul seda enam ei soodusta, ning et abimajandite väljasuremisel on olenevalt ühismajandite arengust oma iseärasused ja see ei toimu kõikjal üheaegselt, tekib küsimus: kuidas tuleks kõige selle mitmekesisuse juures kolhoosiperede õueaiamaa küsimusi õiguslikult reguleerida, et aidata sellega kaasa ühiskondlike ja isiklike huvide õigele, harmoonilisele kooskõlastamisele, võttes arvesse iga kolhoosi arengu iseärasusi, majandusliku üles-ehitustöö saavutusi ja kolhoosnikute sotsialistliku teadvuse taset?

Paljudgi on selles osas juba ära tehtud. Ühe tähtsama sammuna tuleks siin märkida seda, et kolhoosiperede abimajandi ja õueaiamaaga seotud küsimused on antud nüüd kolhooside endi lahendada. Ainult sel korral, kui need küsimused kuuluvad kolhoosiorganite kompetentsi, on võimalik arvestada iga kolhoosi konkreetset olukorda ja vastavalt sellele leida teid ja võimalusi ühiskondlike ning isiklike huvide harmooniliseks ühendamiseks. See ei tähenda muidugi seda, et nõukogude organitel poleks siin enam midagi kaasa rääkida. Seda mitte. Nende ülesandeks on abistada kolhoose omapoolsete soovitude ja nõuannetega abimajandite ja õueaiamaa kasutamise seotud küsimuste lahendamisel ning teostada pidevat järelevalvet kolhooside sellealase töö üle.

Kuid pidades silmas ühelt poolt kolhoosiperede isiklike abimajandite väljasuremise perspektiivi ja teiselt poolt üha intensiivistuvat individuaalehitust kolhoosikülas, tekib vajadus jaotada õueaiamaa tema kasutamise otstarbe alusel kahte ossa: köögiviljamaaks ja ehituskruundiks. Praegu kehtiva korra kohaselt seda vahet ei tehta. Kolhoosiperete eraldatakse lihtsalt õueaiamaa, mida tal on õigus kasutada nii elamu ja abimajapidamishoonete ehitamiseks kui ka puu- ja köögiviljaaia rajamiseks, ilupuude ning -põõsaste istutamiseks ja põllukultuuride kasvatamiseks.

Küsimuse sellise lahenduse juures on aga praktikas kerkinud üles rida probleeme. Toome selle kohta mõned näited meie vabariigi kolhoosidest. Pärnu linna piirkonna «Sõp-

ruse» kolhoosis suri kolhoosipere viimane liige, kellest jäid järele elamu, kõrvalhooned ja suur viljapuu- ja aed. Hooned ja viljapuud omandas seadusejärgne pärija, kes pole kolhoosi liige. Kuna ta ei ole kolhoosnik, siis tekib küsimus selle kohta, kui suurt osa endisest õueaiamaast on tal nüüd õigus kasutada. Analoogilistel juhtudel linnades ja alevites on asi selge, sest seal on olemas oma kindel ehituskruunt, mille kasutamise õigus läheb pärimise korral pärijale üle. Kolhoosides aga selline kindel vahetegemine puudub. Praktikast talitatakse tihti peale seisukoha järgi, et mittekolhoosnikutel, kui neil ei ole õigust õueaiamaale töölilistele ja teenistujatele ettenähtud normide ulatuses, võimaldatakse kasutada üksnes hoonetealust maad. See seisukoht ei tundu õige olevat, sest antud juhul jääb lahendamata viljapuu- ja aia kasutamise küsimus. Kuid selleks, et hooned kasutada, tuleb nende vahel ka ühendust pidada. Järelilikult peavad õueaiamaa kasutamishormid olema suuremad kui ainult hoonetealune maa juba hoonete majandamise ja teenindamise seisukohalt. Ühtlasi oleks ebaõige piirata majaomanike õigusi maal, sest linnades ja alevites ei piirdu ehituskruundi mõiste ainult hoonetealuse maaga. Pealegi fikseerib Eesti NSV Konstitutsioon kõigile vabariigi kodanikele ühesuguse õiguse elamule.³¹

Või teine näide. Mõnedes Elva, Paide ja Abja rajooni ning Pärnu ja Kohtla-Järve linna piirkonna kolhoosides on üksikud kolhoosipered istutanud kogu õueaiamaa viljapuid ja marjapõõsaid täis. Ühistööst kõrvalhoidmise korral on kolhoosidel suuri raskusi nende perede õueaiamaa vähendamisel, sest siis tuleks neile viljapuud välja maksta. Tihti peale pole aga äravõetud õueaiamaal olevate puude ostmisest ega majandamisest ei kolhoos ega ka naabruses asuvad kolhoosipered huvitatud. Veelgi raskemas olukorras on need majandid, kelle põhikirja on võetud säte, mille kohaselt viljapuude all olevat maad ei lubata kolhoosiperedelt üldse ära võtta.³² Sellega garanteeritakse küll viljapuu- ja aedade tükeldamatus, kuid vaevalt on see siis kooskõlas

³¹ Eesti NSV Konstitutsioon, § 10.

³² Pärnu-Jaagupi rajooni nõukogu täitevkomitee poolt 31. mail 1957 registreeritud Pariselja kolhoosi põhikirja, p. 2; Lihula rajooninõukogu täitevkomitee poolt 24. jaanuaril 1957 registreeritud «Oktoobri» kolhoosi põhikirja, p. 2; Pärnu-Jaagupi rajooninõukogu täitevkomitee poolt 6. juunil 1957 registreeritud «Nõukogude Eesti» kolhoosi põhikirja, p. 2, jpt.

ühismajandi huvidega, kui kolhoosipered vaatavad oma viljapuuaiale kui põhilisele sissetulekuallikale ning nende perekonnaliikmed hoiduvad ühistööst eemale.

Nagu juba neistki näidetest selgub, ei võimalda kehtiv õueaiamaade kasutamise kord alati kõige ratsionaalsemaid lahendusi. Selleks, et vältida analoogilisi puudusi õueaiamaa kasutamisel ja täpsustada individuaalelamute omanike õigusi kolhoosikülas, oleks otstarbekohane ja vajalik ka maal teha kindlat vahet ühelt poolt ehituskrundi ja teiselt poolt köögiviljamaa vahel.

See tähendaks seda, et kolhoosnik, tööline ja teenistuja, kooliõpetaja, arst, agronoom või zootehnik, kellele on kolhoosiasulasse eraldatud ehituskrunt, võib seda maad kasutada üksnes elamu ja kõrvalhoonete püstitamiseks ning ilu-, marja- ja puuviljaaia rajamiseks. Ehituskrundi suuruse määramisel tuleks lähtuda põhimõttest, et kõik ehituskrundid maal oleksid ühesuurused, vaatamata sellele, kas on tegemist kolhoosniku, töölise või teenistujaga. Ehituskrundi suuruseks võiks olla 0,15 ha. See on küllaldane selleks, et püstitada elamu ja kõrvalhooned, rajada nägus iluaed ning pere vajadusi rahuldav marja- ja puuviljaaed.

Õueaiamaa põhiliseks eesmärgiks oleks seevastu kolhoosipere isiklike vajaduste rahuldamine köögivilja ja kartuli järele. Viljapuude ja marjapõõsaste istutamine sinna oleks keelatud. Siis on kolhoosil igal ajal võimalik teha muudatusi õueaiamaa suuruses. Seda kas ühistööst vähese osavõtu tõttu, õueaiamaa kasutajate vahetumise korral või siis seoses ühismajandite tugevnemisega ja abimajandite hääbumisega. Ühtlasi on siis pärimise või omandiõiguse ülemineku puhul mitte-kolhoosnikutele mõnel teisel alusel selge, et uuel hoonete ja viljapuude omanikul on õigus kasutada ainult ehituskrundi, mitte aga köögiviljamaad, kui selle kohta puudub kolhoosiorganite vastav otsus.

Kuigi vahetegemine ehituskrundi ja köögiviljamaa vahel on juba praegu vajalik, muutub see lausa paratamatuks tulevikus. Seda põhjustab ühismajandite areng ja sellega kaasnev kolhoosiperede abimajandite hääbumine. Õueaiamaa see osa, mida kolhoosipered kasutavad köögivilja, kartuli ja teiste põllukultuuride kasvatamiseks, kaotab järk-järgult oma tähtsuse. Kuid endiselt säilib kolhoosnikutel õigus elamule ja ehituskrundi kasutamisele. Järelikult neis tingimustes, kus kolhoosid on võimelised rahuldama kolhoosnikute kõiki isiklikke vajadusi, kaovad õueaiamaad

nende praeguses tähenduses mitte täiesti, vaid see osa neist, mis teenib elamuehitust, säilib ehituskruundi näol.

Ehituskruundi kui õigusinstituudi väljaarendamine on seda vajalikum, et kolhoosikülas võtab iga aastaga üha enam hoogu elamuehitus. Kui 1951. aastal ehitasid kolhoosnikud meie vabariigis ainult üheksa elamut, siis 1958. aastal valmis neil juba üle 450 maja ning 1959. aastal eraldi kolhoosnikutele kolhoosiasulates rohkem kui 1000 uut ehituskruunti.

EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu näevad oma 1959. aasta 15. juuli määruses «Elamuehitusest kolhoosides ja sovhoosides»³³ ette, et kolhoosnikute ümberasustamine üksikult paiknevatest taludest kolhoosiasuladesse tuleb meil põhiliselt lõpule viia hiljemalt 1970. aastal. Selleks on vaja aastail 1959—1965 ehitada vähemalt 20 000 ja aastail 1966—1970 vähemalt 35 000 kolhoosnikute elumaja. See on suur, kuid reaalne elamuehituse programmi kolhoosikülas.

Seoses laiahaardeliselt kulgeva elamuehitusega kolhoosikülas on vajalik senisest suuremat tähelepanu osutada kolhoosiasulate heakorrastamise küsimustele ja teha korrektiivse kolhoosiasulate maa kasutamise ning ehituskruuntide eraldamise korda. Nagu alevites ja linnades, nii peab ka kolhoosiasulate väljaehitamine ja rekonstrueerimine toimuma plaanipäraselt. Kolhoosiasuladesse on vajalik planeerida mitte üksnes ehituskruunte kolhoosnikutele, kooliõpetajatele, arstidele ja põllumajanduse spetsialistidele, vaid ka kultuuriasutus, arstipunktid, telegraaf ja telefon, söökla, kommunaalettevõtted, pargid, väljakud, tänavad jne. Kolhoosiasulad lähenevad seega aegapidi linna tüüpi asulatele.

Ühes sellega tuleks kolhoosiasulate maad, olenevalt sellest, kas neid kasutatakse individuaalehituseks, kultuuriasutuste, haiglate, koolimajade ja teiste üldkasutatavate hoonete püstitamiseks või tänavate, parkide ning väljakute rajamiseks, allutada niisugusele õiguslikule režiimile, mis teatud määral vastaks linna tüüpi asulate maa õiguslikule korraldusele, kuid kajastaks samas ka kolhoosiasulatele spetsiifilisi jooni.

³³ «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 43, art. 233.

III. KOLHOOSIPERE ÕUEAIAMAA SUURUSE NORMEERIMISE ALUSED

Kolhoosipere õueaiamaa suuruse normeerimise areng. Senikaua kui kolhooside ühismajandid ei ole veel suutelised täielikult rahuldama kõiki kolhoosnikute ja nende töövõimetute perekonnaliikmete isiklike vajadusi ning kolhoosiperede abimajandid säilivad, on kolhoosnikute isiklike ja ühiskondlike huvide harmoonilise ühendamise seisukohalt suur tähtsus õueaiamaa suuruse normeerimisel. Kuna õueaiamaa kasutamine annab kolhoosiperedele teatud sissetuleku, siis peab see maatükk NSV Liidu ja Eesti NSV Konstitutsiooni kohaselt olema väike ega tohi ületada seaduses ettenähtud piirnormi. Õueaiamaa võib olla üksnes nii suur, et rahuldada kolhoosipere vajadusi selles osas, mida ühismajand ei suuda täielikult katta. Vastasel korral ähvardab oht, et õueaiamaa harimine tõmbab kolhoosnikuid ühistööst eemale ning isiklik abimajand kujuneb kolhoosiperede põhisissetuleku allikaks.

Tingituna kolhooside majandusliku taseme erinevustest kolhoosikorra arengu üksikutel etappidel, on erinevalt normeeritud ka kolhoosiperede õueaiamaa suurust.

Põllumajanduse kollektiviseerimise algaastail puudusid NSV Liidus kindlad õueaiamaa suuruse normid. Vastavalt 1930. aastal kehtestatud põllumajandusliku artelli tüüp-põhikirjale õueaiamaid ei ühistatud ja need jäid kolhoosiperede individuaalsesse kasutusse. See ei tähenda muidugi, et õueaiamaid tol perioodil üldse ei normeeritud. Normeerimisega tegelesid kolhooside juhtimisorganid, lähtudes otstarbekohasuse printsiibist. Selle printsiibi kohaselt arvestati kolhoosiperede majanduslikku olukorda, perekonnaliikmete arvu, nende osavõttu ühistööst ja paljusid teisi asjaolusid. Tüüp-põhikirjas oli otseselt märgitud, et seal, kus see osutub vajalikuks, võib õueaiamaa

suurust vastavalt kolhoosi juhatuse otsusele muuta, kusjuures juhatuse sellekohane otsus kuulub kinnitamisele üldkoosoleku poolt.³⁴

Normeerimine otstarbekohasuse printsiibi alusel, ilma piirnormideta, tõi endaga kaasa äärmise mitmekesisuse õueaiamaade suuruse osas. Kolhoosiperede kasutada oli väikseid, kuid ka küllalt suuri maatükke. Selline olukord avaldas aga negatiivset mõju kolhooside organisatsioonilisele ja majanduslikule tugevdamisele ning isiklike ja ühiskondlike huvide ühendamisele. Polnud sugugi harvad juhtumid, et kolhoosiperede kasutada oli peaaegu sama palju maad, kui oli ühiskultuuride all. Näiteks Kurski oblasti kolhoosis «Novaja Žižn» oli põllukultuuride all 76 ha, samal ajal kui kolhoosnikutel oli õueaiamaadel kultuuride all kokku 51 ha. Sama oblasti kolhoosis «Treti god pjatiletki» oli 42 kolhoosiperel kasutada 62 ha põllumaad. Teise äärmusse mindi aga reas Tšeljabinski oblasti kolhoosides, kus kolhoosiperedele ei antud isegi väikest õueaiamaatükki.³⁵

Pärast põllumajanduse kollektiviseerimise lõpuleviimist, kui kolhoosikord oli täielikult võitnud, tõstis kolhooside elu praktika päevakorda rea küsimusi, mis vajasid lahendamist. Viis aastat tööd 1930. aastal kehtestatud põllumajandusliku artelli tüüppõhikirja alusel näitas, et õueaiamaa kasutamine on üheks keskseks küsimuseks kolhooside organisatsioonilisel ja majanduslikul kindlustamisel. Sai selgeks, et kolhooside maakasutuse korraldamiseks ja kolhoosnikute tööaktiivsuse tõstmiseks ühistootmises on vajalik ühistada ka kolhoosiperede kasutuses olevad maad ning kehtestada kindlad õueaiamaa kasutamise piirnormid.³⁶

Arvestades neid praktika püstitatud nõudmisi, nägigi 1935. aastal kehtestatud põllumajandusliku artelli tüüppõhikiri³⁷ ette kõigi maade, sealhulgas ka kolhoosiperede kasutuses olevate õueaiamaade ühistamise ja kolhoosimaade hulka arvamise ning määras kindlaks õueaiamaa kasutamise normid. Selle tüüppõhikirja kohaselt võib kolhoosipere isiklikus kasutuses oleva õueaiamaa suurus ulatuda 0,25 hektarist kuni 0,50 hektarini, üksikutes rajooni-

³⁴ Примерный устав сельскохозяйственной артели, пункт 2. СЗ СССР, 1930, nr. 24, art. 255.

³⁵ «Правда» 12. veebruarist 1935.

³⁶ Ю. А. Вовк. Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. Lk. 13 ja 14.

³⁷ Пõllumajandusliku artelli tüüppõhikiri, p. 2. Tallinn, 1950.

des aga kuni 1 hektarini, olenevalt oblasti ja rajooni tingimustest, kusjuures eluhoonete all olevat maad ülaltähendatud normide hulka ei arvestata.

Tüüppõhikiri ei seadnud endale ülesandeks õueaiamaa suuruse ühtse normi kehtestamist kõigi kolhooside jaoks. vaid fikseeris ainult kolhoosipere õiguse õueaiamaale ning määras kindlaks selle maatüki minimaalse ja maksimaalse suuruse. Nende normide piirides oli vabariikide, kraide ja oblastite organeil ning kolhoosidel õigus õueaiamaa suurst konkretiseerida. Seega tagas põllumajandusliku artelli tüüppõhikiri ühe tähtsama põhimõtte elluviimise kolhooside edendamisel — tingimuste mitmekesisuse arvestamise NSV Liidu mitmesugustes rajoonides.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu oma 1948. aasta 24. veebruari määruses «Eesti NSV kolhoositalude õueaiamaa suuruse, kolhoositalude isiklikus kasutuses olevate loomade arvu ja kolhooside ning kolhoosnikute mõningate soodustuste kohta»³⁸ soovitas kolhoosidel kolhoosiperede õueaiamaade suuruse määramisel juhinduda sellest, et nad ei oleks väiksemad kui 0,25 hektarit ja suuremad kui 0,60 hektarit. Miinimumnormi kehtestamisel arvestati seda, et see tagaks igal juhul abimajandi rajamise ja kolhoosipere isiklike vajaduste rahuldamise selles osas, mis jääb vajaka ühismajandist. Õueaiamaa suuruse maksimaalne määr aga näitab seda, et sellest suurema abimajandi rajamine on vastuolus ühiskondlike huvidega.

Tähendab — kolhoosiperede õueaiamaa suuruse miinimumnorm pidi kaitsma kolhoosnikute isiklike huviseid, maksimumnorm aga ühiskondlike huviseid.

Kolhoosiperede õueaiamaa normeerimisel vastavalt 1935. aasta tüüppõhikirjale võeti aluseks peamiselt antud maa-koha kliimaatilise ja majanduslike tingimuse, õueaiamaa ajalooliselt kujunenud suurust, õueaiamaal kasvatatavaid kultuure, pinnase kvaliteeti, lähedust linnale ja tööstuskeskustele ning teisi abimajandi arendamise objektiivseid faktoreid.

Kolhoosiperede õueaiamaade normeerimine selliste faktorite alusel oli toleaegeise tingimustes kõigiti põhjenda-

³⁸ «Eesti NSV Teataja», 1948, nr. 8, art. 35.

tud. See võimaldas õueaiamaade kasutamise osas kehtestada kindlat korda ja tagada kolhoosnikute isiklike vajaduste rahuldamise ka siis, kui kolhoosid olid majanduslikult nõrgad ning normipäevatasu oli madal.

Kuid elu ei seisa paigal, vaid areneb kiires tempos edasi. Endiste väikeste, vähese tehnika ja nõrga kaadriga kolhooside asemel on meil nüüd suured, eesrindlikule tehnikale baseeruvad ning mitmekülgset väljaarenenud majandid, mida juhib teadlik ja kogenud kaader. See tähendab, et kolhoosid on tõusnud uuele arengutasemele.

Kolhoosikorra arengu uuel etapil kerkis ka küsimus ühiskondlike ja isiklike huvide kooskõlastamisest uut moodi üles. Kuna kolhoosiperede õueaiamaa normeerimine seisab otseselt ühiskondlike ja isiklike huvide kooskõlastamise teenistuses, siis osutus paratamatuks korrektiivide tegemine õueaiamaade normeerimises, sest tüüpõhikirjas ettenähtud kord, mille järgi õueaiamaa eraldati kolhoosiperedele sõltumata sellest, missugusel määral pere töövõimelised liikmed oma tööga osa võtavad ühismajapidamisest, sattus vastuollu kolhooside edasise arendamisega.

Tüüpõhikiri võimaldas kohalikke tingimusi arvestades diferentseerida õueaiamaa suurust vabariikide, oblastite, rajoonide ja kolhooside lõikes. Kolhoosidest kaugemale diferentseerimine üldiselt ei ulatunud. Ühes kolhoosis olid kõigi kolhoosiperede õueaiamaad üldreeglina ühesuurused. Kuid just selles peitus endise normeerimise üks põhipuudusi. Sellises arengustaadiumis, kus ühes kolhooside ühismajandite jõudsa tugevnemisega küpsevad ka tingimused kolhoosiperede abimajandite järkjärguliseks väljasuremiseks, osutus vajalikuks muuta õueaiamaade normeerimine veelgi paindlikumaks ja diferentseerida nende suurust mitte üksnes kolhooside, vaid ka kolhoosiperede lõikes, võttes arvesse nende töövõimeliste liikmete osavõttu ühistootmisest.

Need kolhooside ülesehitustöö praktikast väljakasvanud küsimused õueaiamaa suuruse normeerimise alal lahendati NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrusega «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimisel». Andnud õueaiamaa kasutamiseiga seotud küsimuste lahendamise täielikult kolhoosiorganite kompetentsi, rõhutab määrus samaaegselt vajadust, et nendel kolhoosnikute perekondadel, kus on töövõimelisi kolhoosnikuid, kes ei tööta

kolhoosis või kes ei võta küllaldaselt osa artelli ühismajandi tööst, oleksid väiksemad õueaiamaad kui nende kolhoosnikute perekondadel, kes töötavad kolhoosis kohuse-tundlikult.

Nagu sellest selgub, kehtestati ülaltähendatud määru-sega täiesti uued kolhoosiperede õueaiamaa suuruse nor-meerimise alused. Kui varemalt olid aiamaade normeerimise aluseks sellised objektiivsed faktorid, nagu kliimaatili-sed ja majanduslikud tingimused, aiamaa asukoht, kvali-teet ning teised, siis nüüd on selleks põhiliselt teine osavõtt ühistootmisest, s. o. subjektiivse iseloomuga faktor. Õueaiamaa normeerimine sub-jektiivse faktori alusel kõneleb ühtlasi sellest, et õueaiamaa kasutamine kaotab objektiivselt paratamatu iseloomu.

Kolhoosiperede õueaiamaa suuruse normeerimine ühistööst osavõtu printsiibi alusel. Kuigi kolhoosidel on nüüd ühis-tööst osavõtu printsiibi alusel õigus kindlaks määrata kolhoosiperede õueaiamaa suurus igal konkreetset juhul, ei tähenda see seda, et kolhoosiorganite pädevus sel alal oleks piiramatu. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu 1956. aasta 6. märtsi määruses rõhutatakse otseselt vajadust, et kolhoosnikud, kes on kollektiivmajandi peremehed, suunaksid kolhoosi tegevust vastavalt nõukogude võimu seadustele, partei ja valitsuse otsustele.

Kolhoosiperede õueaiamaa normeerimise alal on selli-seks aktiks, millest peavad juhinduma meie vabariigi kolhoosid, Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1948. aasta 24. veebruari määrus, kus õueaiamaa minimaalseks suuruseks on ette nähtud 0,25 ha ja maksimaalseks suuruseks 0,60 ha. Kolhoosid on õueaiamaade suuruse määramisel volitatud tegutsema üksnes nendes piirides, kui kolhoosipered ise ei soovi endale väiksemat õueaiamaad.

Seoses paranduste ja täienduste tegemisega kolhooside põhikirjadesse võis sageli kuulda arvamust, et Eesti NSV Ministrite Nõukogu ülaltähendatud määrus on kaotanud oma kehtejõu. Kuna NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6., märtsi määruses pole otseselt märgitud, missugused aktid selle määruse vastu-võtmisega kaotavad kehtivuse, siis tuleb lähtuda üldisest põhimõttest, et hilisem seadusandlus tühistab eelneva nii-võrd, kui võrd see on vastuolus uute aktidega. Kui selle printsiibi alusel analüüsida Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1948. aasta 24. veebruari määrust, siis näeme, et see pole

sugugi vastuolus NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrusega. Viimane muutis küll õueaiamaade suuruse normeerimise korda ja aluseid, kuid jättis kehtima endised õueaiamaade piirnormid, sest nende kohta pole seal midagi öeldud. Pole mingit alust selle määruse laiendamiseks. Et 1948. aasta 24. veebruari määruses on kehtestatud üksnes kolhoosiperede õueaiamaade piirnormid ega käsitleta õueaiamaade normeerimise korda ja aluseid, siis tuleb see akt arvata kehtivate hulka.

Valdav osa meie vabariigi kolhoosidest ongi õueaiamaade normeerimisel lähtunud Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1948. aasta 24. veebruari määrusega kehtestatud piirnormidest. Kuid esineb ka kõrvalekaldumisi sellest. Näiteks Põlva rajooni «Partisan Lembitu», «Kalevipoja», «Külvaja» ja K. Marxi nimelise, Tartu rajooni «Jüriöö», Abja rajooni «Tähe», Pärnu linna piirkonna «Komsomoli» ja Kirovi-nimelise ning rea teiste ühismajandite põhikirjades on õueaiamaa minimaalseks suuruseks ette nähtud mitte 0,25 ha, vaid 0,15 ha. Tartu rajooni «Emajõe», Elva rajooni «Sädeme» ja Haapsalu rajooni J. Lauristini nimelises kolhoosis on aga õueaiamaade minimaalne suurus viidud koguni 0,1 ha-ni.

Peale miinimumnormi alandamise esineb samuti õueaiamaade maksimaalse suurusnormi ületamist. Haapsalu rajooni J. Lauristini nimelise kolhoosi põhikirja, mis on registreeritud rajooninõukogu täitevkomitee poolt 28. detsembril 1957, on võetud säte, mis lubab kolhoosiperedel, kus on 3 või rohkem kolhoosnikut, kes võtavad pidevalt osa ühistootmisest, anda õueaiamaad 0,75 ha. Analoogilisi sätteid, kus lubatakse erandjuhtudel õueaiamaad suurendada kuni 0,75 ha-ni, võib leida ka Haapsalu rajooni J. V. Stalini nimelise, Pärnu linna piirkonna Kirovi-nimelise, «Komsomoli» ja «Ühenduse» kolhoosi põhikirjas.

Juriidiliselt võttes on kõik need põhikirjades tehtud parandused ja täiendused kehtetud, sest nad on vastuolus kehtivate õiguskorraldustega. Teiselt poolt kerkib aga küsimus, et kas 1948. aastal kehtestatud õueaiamaade kasutamise piirnormid pole vananenud ja lakanud vastamast kaasaegsetele tingimustele. Seda küsimust põhjustab eriti asjaolu, et valdava osa meie vabariigi kolhooside põhikirjades on fikseeritud üksnes kolhoosiperede õueaiamaa maksimaalne suurus, märkimata üldse miinimumnormi.

Mis puutub kolhoosipere õueaiamaa suuruse maksimumnormi, siis on see vajalik ka kolhoosikorra arengu käesoleval etapil, et vältida abimajandite asjatut paisutamist ja kaitsta kolhooside ühishuve. Iseasi aga on, kas on objektiivselt paratamatu praegu kehtiva maksimumnormi suurendamine, nagu seda on teinud mõned kolhoosid.

Ühismajandite majandusliku olukorra ja kolhoosnikute sissetulekute analüüs nendes kolhoosides, kus õueaiamaade maksimaalseks suuruseks on ette nähtud 0,75 ha, viib järeldusele, et õueaiamaade suurendamise järele puudub otsene vajadus. Pealegi kui tollel perioodil, millal vabariigi kolhoosid ületasid esiaigseid kasvuraskusi, olid 0,6 ha suurused õueaiamaad küllaldased selleks, et rahuldada kolhoosnikute isiklike vajadusi, siis nüüd, kus kolhoosides on toimunud suured nihked paremuse poole, peaks see suurus küllaldane olema isegi kõige mahajäänumates majandites. Ja kui ongi üksikuid kolhoosiperesid, kelle koosseisu kuulub palju töövõimetuid liikmeid, siis võib kolhoos nende perede materiaalseks toetamiseks kasutada teisi teid peale õueaiamaa suurendamise.

Küll aga tuleks püstitada küsimus mitte õueaiamaa kasutamise piirnormide suurendamise, vaid nende vähenemise suhtes. Seda eriti siis, kui toimub õueaiamaa piiritlemine köögiviljamaaks ja ehituskrundiks. Kui ehituskrundi suuruseks võtta 0,15 ha, siis peaks köögiviljamaa maksimaalseks suuruseks kehtiva õiguse kohaselt jääma 0,45 ha. Kuid järjest enam küpsevad tingimused ka selleks, et viia köögiviljamaa suurus 0,15 ha piiridesse.

Tõsiselt tuleks kaaluda kolhoosiperede õueaiamaa miinimumnormi küsimust. Kõigepealt — kas praegu on üldse veel vajalik õueaiamaa kasutamise miinimumnormi kindlaks määrata või on õigemini talitanud need kolhoosid, kes pole seda teinud?

Lähtudes sellest, et paljudes kolhoosides on kolhoosnikute isiklike vajaduste täieliku rahuldamise huvides isiklike abimajandite pidamine veel vajalik, tuleks õiguslikult fikseerida ka õueaiamaa kasutamise minimaalne suurus, mis võimaldab kolhoosiperedele vajaliku abimajandite rajamise. Kui tunnistada abimajandite vajalikkust, siis tuleb garanteerida, et igal kolhoosiperel oleks reaalne võimalus seda pidada. Ilma õueaiamaa minimaalse suuruse kindlaksmääramiseta ei saa aga seda lugeda tagatuks.

Praktikas on esinenud juhtumeid, et kolhoosid, kasutades neile omistatud õigust vähendada kolhoosiperede kasutuses olevat õueaiamaad, on jätnud neile ainult 0,04 ha. On pikematagi selge, et sellisele maalapile ei saa rajada mingisugust abimajandit. Ometi on nii NSV Liidu kui ka Eesti NSV Konstitutsioonis leidnud fikseerimist kolhoosiperede õigus abimajandile.

Tähendab — täpselt samuti nagu kolhoosiperede õueaiamaa kasutamise maksimumnormid on vajalikud ühiskondlike huvide tagamiseks, on minimaalnormid paratamatud kolhoosnikute isiklike huvide tagamiseks.

Kuigi õueaiamaa suuruse miinimumnormi kehtestamist peetakse üksmeelselt vajalikuks, lähevad arvamused lahku selles küsimuses, kui suur peaks see miinimumnorm olema. Ühed jagavad seisukohta, et miinimum- ja maksimumnormi vahe oleks võrdlemisi väike — mitte suurem kui 0,10 ha.³⁹ Teised aga seevastu peavad otstarbekohaseks, et miinimum- ja maksimumnormi vahe oleks suurem.⁴⁰

Neist seisukohtadest tuleb tunnistada õigemaks viimast, sest sel korral, kui õueaiamaa kasutamise miinimum- ja maksimumnormi vahe on ainult 0,10 ha, kaotab õueaiamaade diferentseerimine ühistööst osavõtmise alusel sisuliselt oma tähtsuse. Ja üldse — milleks on vaja tõstatada õueaiamaa miinimum- ja maksimumnormi omavahelise suhte küsimust! Selleks puudub praktiline vajadus. Küll aga tuleb kolhoosipere õueaiamaa miinimumsuuruse kindlaksmääramisel arvestada seda, et see rahuldaks pere vajadused.

Arvestades seda, võiks kolhoosipere köögiviljamaa minimaalseks suuruseks olla 0,15 ha. See peaks meie vabariigi tingimustes olema küllaldane, eriti kui pidada veel silmas seda, et kolhoosipere kasutab ka ehituskrunti ning sisetulekud ühismajapidamisest pidevalt suurenevad. Sel juhul, kui kolhoosipere ei kasuta ehituskrunti, on tal õigus sedavõrd suuremale köögiviljamaale.

Nende piirnormide raamides võivad kolhoosid ise, võttes arvesse ühismajandi arengut ja muid kohapealseid

³⁹ Н. М. Бороданов. Уставы колхозов о приусадебном землепользовании. «Вестник Московского Университета», серия экономики, философии и права, 1959, пр. 1. Lk. 180.

⁴⁰ Vt. näit. 1) Н. Д. Казанцев, Об уставе сельскохозяйственной артели. Москва, 1956. Lk. 15—16. 2) Ю. А. Вовк. Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. Lk. 17 jj.

tingimusi, määrata kindlaks oma majandi piirides kohaldatavad õueaiamaa suuruse miinimum- ja maksimumnormid.

Kuid selleks, et viia ellu kolhoosiperede õueaiamaade suuruse määramine vastavalt pere liikmete tõisele osavõtule ühismajandi tööst, ei piisa üksnes miinimum- ja maksimumnormi kehtestamisest, vaid on tarvis välja töötada ka need põhimõtted ja alused, kuidas arvestada kolhoosiperede ühistööst osavõtu astet ning vastavalt sellele diferentseerida õueaiamaa suurust. Kuigi kolhoosipere ühistööst osavõtu kindlaksmääramine tundub olevat igati lihtne, selge ja arusaadav, esineb kolhoosidel just selles osas raskusi. Ka NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrus, kus püstitati nõue, et õueaiamaa suurus sõltuks teisest osavõtust ühismajandist, ei anna vastust sellele küsimusele. Sellest tingituna on praktikas kõige ratsionaalsemate lahenduste otsimisel mindud erinevaid radu.

Meie vabariigi kolhoosides on kolhoosiperede ühistööst osavõtu astet püütud kindlaks määrata põhiliselt neljal teel. Kõige levinumaks mooduseks on tõise osavõtu määramine normi- või tööpäevade miinimumi täitmise alusel. Kõigile neile kolhoosiperedele, kelle töövõimelised liikmed töötavad kolhoosis välja ettenähtud normipäevade või tööpäevade miinimumi, antakse õueaiamaad põhikirjas märgitud maksimumnormi suuruses. Näiteks Pärnu linna piirkonna «Sõpruse» kolhoosi põhikirjas on sõnaselgelt rõhutatud, et igale kolhoosiperеле, kelle kõik töövõimelised liikmed võtavad aktiivselt osa ühistööst ning täidavad ja ületavad kehtestatud normipäevade miinimumi, antakse 0,60 ha õueaiamaad.

Elva rajooni «Vambola» ja «Sädeme», Lihula rajooni «Kiire», Põlva rajooni «Kalevipoja» ja «Külvaja» ning paljude teiste kolhooside põhikirjas ei fikseerita üldse normipäevade miinimumi täitmise nõuet ega ka õueaiamaa suuruse sõltuvust sellest, vaid märgitakse, et kolhoosipere õueaiamaa, mille suurus ei ületa kindlaksmääratud normi, ei kuulu vähendamisele tingimusel, kui kõik kolhoosipere töövõimelised liikmed võtavad aktiivselt osa ühistööst kolhoosi majapidamises. Neis põhikirjade formuleeringutes on seatud esiplaanile garantiid õueaiamaa vähendamise vastu. Selliseks põhiliseks garantiiks on kolhoosipere liikmete aktiivne osavõtt ühistootmisest. Kuna tööalase aktiiv-

suse mõõdupuuks kasutatakse harilikult normi- või tööpäevade miinimumi täitmist, siis antud juhul kolhoosipere tõise osavõtu astme määramise printsiibis erinevust ei ole.

Peale nende majandite, kus ühistööst osavõtu määramine toimub ettenähtud normi- või tööpäevade miinimumi täitmise alusel, on ka sääraseid kolhoose, kus seda tehakse kolhoosipere töövõimeliste liikmete arvu järgi. Nimelt — mida suurem on kolhoosipere töövõimeliste liikmete arv, kes töötavad ühismajandis, seda suurem on ka tema kasutuses olev õueaiamaa. Selliselt on talitatud Haapsalu rajooni J. V. Stalini ja J. Lauristini nimelises kolhoosis, Pärnu linna piirkonna Kirovi-nimelises ja Tartu rajooni «Võidu» kolhoosis. Viimase majandi põhikirjas on säte, mille kohaselt antakse kolhoosiperele, kelle liikmetest ainult üks võtab osa ühistootmisest, 0,30 ha õueaiamaad. Kahe töötava perekonnaliikme puhul on õueaiamaa suuruseks 0,50 ha, kolme ja enama töövõimelise liikme korral — 0,60 ha.

Sagedamini võib aga kohata seda, et kolhoositootmisest osavõtu astme väljaselgitamisel võetakse aluseks nii normi- ja tööpäevade miinimumi täitmist kui ka kolhoosipere töövõimeliste liikmete arvu, kes rakendavad oma tööjõudu ühismajandis. Kõige tüüpilisemal kujul leiab see põhimõtte elluviimist Pärnu linna piirkonna «Ühenduse» ja «Tasuja» ning Tartu rajooni Lenini-nimelises kolhoosis, kus vastavalt kolhoosis töötavate perekonnaliikmete arvule ja ettenähtud normi- või tööpäevade miinimumi täitmisele on kehtestatud erinevad õueaiamaa suuruse normid.

Suhteliselt kõige väiksem on aga nende kolhooside arv, kes arvestavad kolhoosipere ühistööst osavõttu tema perekonnaliikmete poolt väljatöötatud normi- või tööpäevade kogusumma alusel. Seda on praktiseeritud ainult Hiiumaa, Tartu, Viljandi ja Jõhvi rajooni üksikutes artellides.⁴¹

Kõige rohkem neist neljast ühistööst osavõtu astme määramise moodusest vastab NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määruse sisule see, kus võetakse arvesse nii kolhoosis töötavate

⁴¹ Vt. näit. Tartu rajooni «Esimese Mai» kolhoosi volinike koosoleku protokoll 22. aprillist 1959, lk. 2.

kolhoosipere liikmete arvu kui ka normipäevade miinimumi täitmist nende poolt. Ühistööst osavõtu astme väljaselgitamine üksnes kolhoosipere töövõimeliste liikmete arvu järgi või siis ainult normipäevade miinimumi täitmise alusel ei ole küllaldane, sest kolhoosis töötavate perekonnaliikmete arv ei näita nende poolt tehtud töö hulka, samuti nagu normipäevade miinimumi täitmine ei anna vastust küsimusele, kui palju oli neid kolhoosipere liikmeid, kes seda täitsid. Ei ühel ega teisel juhul ole võimalik kindlaks määrata, kui suur on selle või teise kolhoosipere panus ühistootmise arendamisse.

Kolhoosipere ühistööst osavõtu astme võiks küll täpselt kindlaks määrata väljatöötatud normi- või tööpäevade järgi, kuid sellel arvutusmeetodil on ka omad puudused. Ta asetab tunduvalt raskemasse olukorda need kolhoosipered, kus on palju töövõimetuid perekonnaliikmeid. Kohusetundliku töötamise korral kolhoosis antakse siis kolhoosiperele, kus on kaks töövõimelist kolhoosnikut, niisama suur õueaiamaa kui sellele perekonnale, kus peale kahe töövõimelise liikme on veel kolm alaealist last ja üks elatanud kolhoosnik. Ometi on just viimasel kolhoosiperel palju tungivam vajadus suurema õueaiamaa järele kui esimesel.

Arvestades seda, on Tartu rajooni «Esimese Mai» ja «Võitja», Lihula rajooni «Kiire», Haapsalu rajooni Dzeržinski-nimelises, Pärnu linna piirkonna «Komsomoli» ja mitmes teises kolhoosis arvestatud õueaiamaade suuruse määramisel peale ühistööst osavõtu kui põhilise ning peamise printsiibi ka teisi asjaolusid, nagu kolhoosipere liikmete arv, tööliste ja teenistujate olemasolu peres, vanade ja invaliidide majanduslik olukord, omavoliline lahkumine kolhoosist ja mõned teised.

Haapsalu rajooni Dzeržinski-nimelise kalurikolhoosi põhikirjas rõhutatakse otseselt, et kolhoosipere õueaiamaa suuruse määramisel võetakse arvesse: a) kui palju töövõimelisi inimesi kolhoosiperest töötab ühismajandis; b) kui suur on kolhoosipere ülalpeetavate arv; c) missugune on tööjõuetute kolhoosnikute majanduslik olukord.

Huvitavalt on õueaiamaade normeerimine läbi viidud Pärnu linna piirkonna «Komsomoli» kolhoosis. Kolhoosnikute üldkoosolek otsustas seal:

a) anda kolhoosiperedele, kus kõik töövõimelised perekonnaliikmed töötavad aastas välja vähemalt 200 normipäeva, õueaiamaad 0,60 ha;

b) jätta kolhoosiperedele, kus on mitu töövõimelist kolhoosnikut, kuid kelledest mõni ilma mõjuvate põhjusteta ei tööta aastas välja 200 normipäeva, või kui selle pere mõni töövõimeline perekonnaliige on omavoliliselt kolhoosist lahkunud või ei ole astunud kolhoosi liikmeks ega tööta mõnes teises rahvamajandusharus, õueaiamaad 0,40 ha;

c) jätta kolhoosiperedele, kus töövõimelised perekonnaliikmed töötavad küll kolhoosis, kuid ükski neist ei tööta ilma mõjuvate põhjusteta aastas välja 200 normipäeva, õueaiamaad 0,25 ha;

d) jätta peredele, kus kõik töövõimelised liikmed on omavoliliselt kolhoosist lahkunud või ei ole astunud kolhoosi liikmeks ja ei tööta pidevalt mõnes teises rahvamajandusharus, õueaiamaad 0,15 ha;

e) anda erandina kolhoosiperedele, kus on kuus ja rohkem perekonnaliiget, kusjuures neist vähemalt kaks on töövõimelised, kes töötavad aastas välja vähemalt 200 normipäeva, õueaiamaad 0,75 ha.⁴²

Nagu näeme, arvestatakse «Komsomoli» kolhoosis õueaiamaade suuruse määramisel peale kolhoosis töötavate perekonnaliikmete arvu ja ettenähiud normipäevade täitmise ka seda, kas kõik perekonnaliikmed töötavad kolhoosis või mitte, kas kolhoosnikud täidavad normipäevade miinimumi või jääb sellest vajaka, kas on tegemist omavolilise lahkumisega kolhoosist ja parasiitlike eluviisidega ning kui suur on kolhoosipere liikmete arv.

Selline lähenemine kolhoosiperede õueaiamaa normeerimisele tuleb tunnistada õigeks, sest praegu, kus abimajandid pole veel täielikult minetanud oma tähtsust, tuleb ühistööst osavõtu printsiibi kõrval mõnevõrra arvestada ka objektiivseid faktoreid.

Siinjuures on aga vaja silmas pidada, et objektiivsed faktorid ei kujuneks peamisteks faktoriteks kolhoosiperede õueaiamaa normeerimisel. Selles suhtes tuleb etteheiteid teha Paide rajooni «Jüriöö» kolhoosile ja üksikutele teis-

⁴² See põhikirja säte on kehtetu, sest ta on vastuolus Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1948. aasta 24. veebruari määrusega, kus õueaiamaa maksimaalseks suuruseks on ette nähtud 0,60 ha.

tele majanditele, kus õueaiamaa suuruse määramise põhi-
aluseks on võetud mitte töise osavõtu printsiip, vaid kol-
hoosipere liikmete arv. Selle niinimetatud «hingede» järgi
normeerimise põhiliseks puuduseks on, et see ei stimuleeri
kolhoosnikuid ühistööst osa võtma ja on seega vastuolus
kolhooside ühishuvidega.

**Üheliikmeliste ja töövõimetute kolhoosiperede õueaiamaa
suuruse normeerimine.** Seoses õueaiamaade suuruse määra-
misega on vaja eraldi peatuda üheliikmeliste kolhoosi-
perede ja nende perede õueaiamaa normeerimise küsimus-
tel, kus puuduvad töövõimelised liikmed, sest selles küsi-
muses puudub ühtne seisukoht.

Üks osa kolhoose, nagu Põlva rajooni K. Marxi nimeline
ja «Kalevipoeg», Elva rajooni «Sädeme» ja Puhja kolhoos
ning rida teisi on oma põhikirjades fikseerinud põhimõtte,
et nii töövõimetute kui ka üheliikmeliste kolhoosiperede
õueaiamaad ei vähendata, kui kolhoosipere ainus töövõi-
meline liige töötab kohusetundlikult kolhoosis.

Teine osa kolhoose näeb aga sellistele kolhoosiperedele
ette väiksemad õueaiamaa normid. Näiteks Tartu rajooni
Koidula-nimelise kolhoosi põhikirjas on säte, mille koha-
selt üheliikmelistele kolhoosiperedele antakse 0,30 ha ja
kolhoosiperedele, kus puuduvad töövõimelised liikmed,
0,40 ha õueaiamaad, kusjuures õueaiamaa maksimaalseks
suuruseks on 0,60 ha.

Kumb lahendus on siis õigem? Kolhoosiõiguse alases
kirjanduses rõhutatakse sageli, et töövõimetute ja üheliik-
meliste kolhoosiperede õueaiamaad ei vähendata, kui see
liige võtab aktiivselt osa kolhoositootmisest, sest õueaia-
maa antakse kolhoosiperale kui tervikule, mitte aga selle
liikmetele. Samuti leiab märkimist, et õueaiamaa kasuta-
mise õigus on ühesugune nii töövõimelistel kui ka töövõi-
metutel kolhoosiperedel.⁴³

Kuigi need põhimõtted tunduvad algul õigetena, ei ole
nad tegelikult kooskõlas kolhooside ühishuvide ja kol-
hoosnikute ning nende perekonnaliikmete isiklike huvi-

⁴³ 1) Ю. А. Вовк. Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. Лк. 19, 2) В. И. Ким и М. И. Зафран. Практика изменения уставов колхозов. Москва, 1958, Лк. 12.
3) Е. И. Коваленко. Право приусадебного землепользования колхозного двора. Ученые записки Пермского госуниверситета им. А. М. Горького, т. XV. вып. 3, юридические науки, Перм, 1958. Лк. 144 jj.

dega. Seda kõigepealt sellepärast, et üheliikmeliste kolhoosiperede puhul toimub õueaiamaa suuruse määramine ilma, et oleks arvestatud kolhoosipere töist osavõttu kolhoositootmisest. Kui lähtuda ühistööst osavõtu põhimõttest, siis on selge, et üheliikmelised kolhoosipered ei suuda anda sellist panust ühistootmisse kui arvukamad kolhoosipered. Pealegi puudub neil reaalne vajadus suure õueaiamaa järele. Selle majandamine nõuab ühelt inimeselt pea-aegu kogu ta tööjõu ning tal ei jää aega ühistöö jaoks, mis on vastuolus kolhooside ühishuvidena. Suure aiamaa kasutamine ei vasta ka kolhoosnikute huvidele, sest töö ühismajandis on viljakam kui isiklikus abimajandis. Arvestades seda, tuleb ühineda seisukohaga, et üheliikmelistele kolhoosiperedele on vaja eraldada väiksemad õueaiamaad kui neile, kelle perekonnaliikmete arv on suurem.⁴⁴

Mis puutub kolhoosiperedesse, kelle kõik perekonnaliikmed on töövõimetud, siis on külluses näiteid selle kohta, kus neil on tõsiseid raskusi õueaiamaa harimisel ning naabrid või kolhoos peavad ulatama neile oma abistava käe. Töövõimetute huvidele vastaks rohkem see, et neid kindlustataks aineliselt ühiskondlikus korras. Kuna aga pensionide ja toetuste maksmine kolhoosnikutele ei haara veel kõiki kolhoose ning antavad pensionid ja toetused ei rahulda täielikult töövõimetute vajadusi, siis on õueaiamaa säilitamine endises suuruses paratamatu. Kuid sellele, et pensionid ja toetused kompenseeritakse paljudes kolhoosides õueaiamaa arvel, tuleb vaadata kui ajutise iseloomuga abinõule. Sedamööda kuidas tugevnevad kolhoosid ja suurenevad võimalused töövõimetute vajaduste rahuldamiseks, võiks ka kehtestada töövõimetutele kolhoosiperedele antava õueaiamaa väiksema normi. Sellepärast ei saa töövõimetute kolhoosiperede õueaiamaa suuruse reguleerimise osas püstitada praegu mingisugust üldreeglit — see oleneb kolhooside konkreetsetest tingimustest.

Küll aga võib avaldada arvamust kolhoosiperede õueaiamaa normeerimise kohta tervikuna. Kui praegu võetakse kolhoosiperede õueaiamaa suuruse määramisel ühis-

⁴⁴ Н. Д. Казанцев. Об уставе сельскохозяйственной артели. Москва, 1956. Лк. 19.

tööst osavõtu printsiibi kõrval arvesse ka objektiivseid
faktoreid, siis seoses kolhooside edasise tugevnemisega
kaotavad need järkjärgult oma tähtsuse ning ainsaks õue-
aiamaade normeerimise aluseks jääb osavõtt kolhoositoot-
misest.

IV. ÕUEAIAMAA ERALDAMISE KORD JA TINGIMUSED

Kolhoosipere õueaiamaa eraldamise mõiste. Kolhooside kui vabatahtlike kooperatiivsete koondiste ülesandeks kolhoosiperede maakasutuse korraldamisel on mitte üksnes õueaiamaa suuruse normeerimine, vaid ka maa eraldamine ning selle kontrollimine, kuidas kolhoosipered maad kasutavad. Järelikult täidavad kolhoosid, kuigi nad kujutavad endast vaid kooperatiivseid organisatsioone, seaduses ettenähtud piirides maa haldamise funktsioone.

See on seletatav sellega, et kolhoosid on esmased maakasutajad ning kolhoosiperede maakasutamise õigus on tuletatud kolhooside maakasutamise õigusest. Kolhoosid kasutavad otseselt riigilt saadud maad, kolhoosiperede õueaiamaa kuulub aga kolhoosile põliseks kasutamiseks kinnistatud maade koosseisu. Kui kolhooside maakasutuse õiguslikuks aluseks on haldusakt, siis kolhoosiperede õueaiamaa kasutamise õiguslikuks aluseks on kolhoosi akt maa eraldamise kohta.

Seoses õueaiamaa eraldamisega kolhoosiperele on ühismajandis tekkinud lahkarvamused selles küsimuses, missugune kolhoosiorgan on kompetentne seda tegema. Osa kolhoose, nagu Pärnu linna piirkonna Päriselja, «Nõukogude Eesti» ja «Sõprus», Haapsalu rajooni «Tulevik», Lihula rajooni «Oktoober» ning paljud teised, on kolhoosiperele õueaiamaa eraldamise küsimused jätnud üldkoosoleku lahendamiseks. Küllalt suur on ka nende majandite arv, kus nende küsimustega tegeleb volinike koosolek. Suhteliselt kõige rohkem esineb selliseid kolhoose Viljandi, Valga, Võru ja Kingissepa rajoonis. Seevastu Lihula rajooni «Edu» kolhoosis on mindud kompromisslahenduse teed: vastavalt põhikirjale võib õueaiamaa eraldamise küsimusi otsustada nii üldkoosolek kui ka volinike koos-

olek. Üldiselt küll vähe, kuid siiski leidub ka selliseid kolhoose, kus õueaiamaa eraldamise küsimused on antud juhatuse kompetentsi. Üheks niisuguseks majandiks on Haapsalu rajooni Dzeržinski-nimeline kalurikolhoos.

Enne kui võtta seisukoht selles küsimuses, on vaja välja selgitada, mida tähendab üldse õueaiamaa eraldamine. Seda tingib eriti asjaolu, et õueaiamaa eraldamist mõistetakse nii praktikas kui ka teoreetilises kirjanduses erinevas tähenduses. Ühtede arvates kujutab õueaiamaa eraldamine endast vaid sellekohase otsuse vastuvõtmist vastava kolhoosiorгани poolt.⁴⁵ Teised aga jagavad arvamust, et õueaiamaa eraldamise all tuleb mõista selle loodusesse kandmist kolhoosi juhatuse poolt.⁴⁶ Kolmandad vaatavad õueaiamaade eraldamisele kui organisatsioonilise ja õigusliku iseloomuga toimingute kompleksile, mis hõlmab nii kolhoosiperede avalduse esialgse läbivaatamise kolhoosi juhatuse poolt, küsimuse ettevalmistamise ja otsustamise üldkoosolekul, õueaiamaa loodusesse kandmise kui ka selle kohta vastava akti koostamise.⁴⁷

Kui läheneda küsimusele õiguslikust aspektist ja vaadelda õueaiamaa eraldamist kui õigussuhteid tekitavat juriidilist fakti, siis tuleb tunnistada õigeaks esimene seisukoht, sest õueaiamaa eraldamise küsimuse sisulisel otsustamisel on määrav tähtsus. Kõik eelnevad toimingud teenivad seda eesmärki, et maa eraldamine toimuks õigesti ja õigeaegselt, ning järgnevad aitavad kaasa selleks, et otsus maa eraldamise kohta viidaks ellu. Sellepärast on vaja kriitiliselt suhtuda ka nende seisukohta, kes võrdsustavad õueaiamaa eraldamise selle loodusesse kandmisega. Tegelikult saab loodusesse kanda üksnes seda, mis on juba eraldatud. Otsus õueaiamaa eraldamise kohta on seega õueaiamaa loodusesse kandmise õiguslikuks aluseks.

Ent samal ajal oleks ebaõige jätta tähele panemata neid toiminguid, mis eelnevad ja järgnevad otsuse vastuvõtmisele õueaiamaa eraldamise kohta, sest neil on sageli mitte

⁴⁵ 1) Г. А. Аксенов, Земельные правоотношения в СССР. Москва, 1958. Lk. 211, 254 jt. 2) А. М. Турубинер, Право государственной собственности на землю в Советском Союзе. Москва, 1958. Lk. 172.

⁴⁶ В. К. Григорьев, Б. В. Ерофеев, М. С. Липшкер, Земельное и колхозное право, Москва, 1957. Lk. 93. 2) Сборник консультаций по вопросам колхозного права, Москва, 1954. Lk. 29.

⁴⁷ Ю. А. Вовк, Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. Lk. 28—29.

üksnes tehniline, vaid ka õiguslik tähendus. Pealegi on nad tihedasti seotud õueaiamaa eraldamise küsimuse otsustamisega ja otsuse realiseerimisega. Seetõttu oleks nii teoreetilistel kui ka praktilistel kaalutlustel otstarbekohane teha vahet õueaiamaa eraldamise vahel kitsamas ja laiemas mõttes.

Õueaiamaa eraldamine kitsamas mõttes tähendab vastavasisulise otsuse vastuvõtmist selleks volitatud kolhoosiooni poolt. Seevastu õueaiamaa eraldamisele tema laiemas tähenduses ei saa vaadata kui juriidilisele faktile, millest sõltub õigussuhete tekkimine, vaid see kujutab endast kõigi nende organisatsioonilise ja õigusliku iseloomuga abinõude ning toimingute kompleksi, mis on vajalik selleks, et kolhoosipered saaksid asuda õueaiamaa praktilisele kasutamisele.

Kes eraldab õueaiamaad? Mis puutub õueaiamaa eraldamisse tema kitsamas tähenduses, siis kinnitab praktika, et see küsimus vajab igakülgset vaagimist, ning siit kasvabki välja vajadus tõmmata selle küsimuse otsustamisele võimalikult laiem kolhoosnike ring. See on tõhus garantii vigade ja eksimuste vältimiseks.

Kehtiva seadusandluse analüüs viib järeldusele, et kolhoosiperedele õueaiamaa eraldamise küsimuse otsustamine tuleb arvata nende küsimuste hulka, mis kuuluvad kolhoosnike üldkoosoleku kompetentsi. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määruses «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnike initsiatiivi suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimisel» on vihje sellele, et kaebused, mis kolhoosnikud rajooninõukogu täitevkomiteele õueaiamaa suuruse vähendamise ja muude küsimuste kohta esitavad, vaadatakse teistkordselt läbi kolhoosnike üldkoosoleku poolt. Järelikult, kui õueaiamaa suuruse vähendamine kuulub üldkoosoleku pädevusse, siis peaks tema kompetentsi kuuluma samuti õueaiamaa eraldamine.⁴⁸

Teatud vastuväitena võib tuua seda, et ülaltähendatud

⁴⁸ Seda seisukohta jagatakse ka kirjanduses: 1) Н. Д. Казанцев. Об уставе сельскохозяйственной артели. Москва, 1957, Lk. 15 ja 25. 2) Ю. А. Вовк. Право приусадебного землепользования

määrus annab kolhoosidele endile õiguse määrata kindlaks küsimused, mis arutatakse ja otsustatakse ühelt poolt kolhoosnikute üldkoosolekul ning teiselt poolt volinike koosolekul või brigaadikoosolekutel. Tuginedes sellele sättele, ongi mitmed kolhoosid otsustanud õueaiamaa eraldamise anda volinike koosoleku lahendada.

Ühes sellega võib kerkida küsimus, et kas 1956. aasta 6. märtsi määrus ei sisalda vasturääkivusi. Ta lubab küll kolhoosidel määrata kindlaks küsimuste ringi, mida arutatakse ja otsustatakse selle või teise kolhoosiorgani poolt, kuid samas juhib tähelepanu sellele, et õueaiamaade vähendamine kuulub kolhoosnikute üldkoosoleku kompetentsi.

Tegelikult siin vastuolu ei ole, sest 1956. aasta 6. märtsi määruses, kus lubatakse kolhoosidel määrata kindlaks üld- ja volinike koosoleku pädevust, peetakse silmas üksnes neid küsimusi, mis ei kuulu üldkoosoleku ainukompetentsi ja mida sellepärast võib lahendada kas üldkoosolekul või siis volinike koosolekul. Kuna aga märgitud määrus ei loe õueaiamaa eraldamist ja vähendamist selliste küsimuste hulka, vaid arvab üldkoosoleku ainukompetentsi kuuluvaks, siis pole ka kolhoosidel õigust selles muudatusi teha.

Need kolhoosid, kus õueaiamaa eraldamine kolhoosiperedele on antud volinike koosoleku kompetentsi, põhjendavad seda sellega, et üldkoosolekud kutsutakse harilikult kaks või kolm korda aastas kokku ning seetõttu pole võimalik avaldusi õueaiamaa eraldamise kohta operatiivselt lahendada, küll aga on seda võimalik teha volinike koosolekul.

Vaadeldes lähemalt kolhoosiorganite tegevust õueaiamaa eraldamise osas, näeme, et nende küsimustega tuleb tegelda põhiliselt kevadel enne põllutööde algust. Siis on kolhoosnikute osavõtul vaja lahendada ka teisi küsimusi, nagu tootmis- ja finantsplaani kinnitamine, kohustusliku normipäevade miinimumi kindlaksmääramine, töönormide ja -hinnete korrigeerimine, õueaiamaa vähendamine kohusetundetutel kolhoosnikutel. Et see küsimuste loetelu on

колхозного двора. Москва, 1957. Лк. 28. 3) А. М. Турубинер. Право государственной собственности на землю в Советском Союзе. Москва, 1958. Лк. 293.

üldiselt lühike, siis võib seda ilma eriliste raskusteta täiendada õueaiamaa eraldamise küsimuste otsustamisega.

Seega ei seisa küsimus mitte niivõrd üldkoosoleku täiendavas kokkukutsumises, kuivõrd tema päevakorra tihendamises. Sageli kohtame praktikat, et kolhoosiliikmeks vastuvõtmise ja õueaiamaa eraldamise küsimus lahendatakse korraga. Samuti tuleb märkida seda, et õueaiamaa eraldamine ei kuulu selliste küsimuste hulka, mis nõuaksid eriti operatiivset lahendamist. Tähtis on vaid see, et õueaiamaad oleksid eraldatud ja loodusesse kantud selleks ajaks, kui algavad kevadised maaharimistööd.

Kuid õueaiamaa eraldamine kolhoosiperedele ei piirdu, nagu juba eespool tähendatud, üksnes otsuse vastuvõtmisega. Sellesse mõistesse tema laiemas tähenduses kuulub kogu see kolhoosiorganite tegevus, mis eelneb ja järgneb õueaiamaa eraldamise küsimuse otsustamisele, alates kolhoosiperede avalduste eelnevast läbivaatamisest ja lõpetades akti koostamisega õueaiamaa loodusesse kandmise kohta.

Õueaiamaa saamise taotluste läbivaatamise kord. Avaldus õueaiamaa taotlemiseks esitatakse harilikult kolhoosi juhatusele. Juhatuse osa ei piirdu siin üksnes avalduse lahendada andmisega üldkoosolekule, vaid tal tuleb enne seda teostada mitmeid kontrolliva ja ettevalmistava iseloomuga funktsioone.

Saanud avalduse, on kolhoosi juhatuse üheks esmaseks ülesandeks välja selgitada, kas avalduse esitajal on üldse õigust õueaiamaale. Õueaiamaa taotlejateks on üldreeglina uued kolhoosipered. Uued kolhoosipered tekivad kas kolhoosi astumise või siis olemasolevate perede jagunemise teel. Kolhoosiperede jagunemise puhul on vaja kontrollida, kas see toimus tõeliselt või fiktiivselt. Praktikas esineb üsna sageli juhtumeid, kus kolhoosiperede «jagamisi» võetakse ette üksnes selleks, et saada teist õueaiamaad.

Eraldunud perel on õigus õueaiamaale kolhoosi põhikirjas ettenähtud suuruses üksnes siis, kui ta moodustab iseseisva leibkonna ja eraldumine on registreeritud külanõukogu täitevkomitees. See tähendab, et kolhoos võib uutele kolhoosiperedele anda õueaiamaa ainult pärast nende eraldumise ametlikku vormistamist.⁴⁹ Mitmedki põllu-

⁴⁹ Сборник консультаций по вопросам колхозного права. Москва, 1954. Лк. 29.

majandusliku artelli põhikirjarikkumised on leidnud aset seetõttu, et kolhoosid pole sellest nõudest järjekindlalt kinni pidanud.

Mõnevõrra erinevalt tuleb talitada siis, kui uus kolhoosipere on tekkinud mitte jagunemise, vaid esmakordselt kolhoosiliikmeks astumise teel. Kirjanduses on küll avaldatud arvamust, et ka sellistele peredele eraldatakse õueaiamaa pärast nende registreerimist külanõukogu täitevkomitees⁵⁰, kuid praktikas pole sellest võimalik alati kinni pidada. Kuna õueaiamaa eraldamine eeldab liikmeks olemist kolhoosis ning liikmeks võtmine ja õueaiamaa küsimuse otsustamine toimub tihtipeale ühel ja samal üldkoosolekul, siis ei jää kolhoosiperedel mingit võimalust end eelnevalt registreerida. Ei saa ju külanõukogu täitevkomitee registreerida kolhoosiperena sellist peret, kelle liikmed pole kolhoosi vastu võetud.

Sellele otse vastupidisel seisukohal on E. I. Kovalenko, kes väidab, et kolhoosipere registreerimine võib toimuda mitte enne, vaid pärast õueaiamaa saamist.⁵¹ Nagu eelmine, nii on ka see seisukoht vastuolus tegelikkusega, sest meil on hulgaliselt kolhoosis töötavaid peresid, kes õueaiamaad üldse ei soovi. Kui olla järjekindel, siis ei saaks selliseid peresid õueaiamaa puudumise tõttu üldse kolhoosiperedeks tunnistada.

Siit tuleneb ühtlasi küsimus selle kohta, missugused on need kriteeriumid, mille alusel võib seda või teist peret registreerida kolhoosiperena. Kui varemalt avaldasid peaaegu kõik kolhoosipered soovi õueaiamaa saamiseks ja õueaiamaa olemasolu peeti kolhoosipere üheks obligatoorseks tunnuseks, mida arvestati ka kolhoosipere registreerimisel, siis praegu ei saa seda enam aluseks võtta. Nüüd tuleks kolhoosiperedena registreerida kõik need pered, kelle töövõimelistest liikmetest valdav osa on astunud kolhoosi, vaatamata sellele, kas nad kasutavad õueaiamaad või mitte.

Ühtlasi võib teha siit järelduse, et õueaiamaa eraldamist uutele kolhoosiperedele pole

⁵⁰ Ю. А. Вовк. Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. Лк. 24.

⁵¹ Е. И. Коваленко. Право приусадебного землепользования колхозного двора. Ученые записки Пермского госуниверситета им. А. М. Горького, т. XV, вып. 3, юридические науки. Перм. 1958. Лк. 137.

otstarbekohane teha sõltuvaks nende perede eelnevast registreerimisest külanõukogu täitevkomitees. See kujuneks paljudel juhtudel lihtsaks formaalsuseks, mis pealegi ei võimalda liikmeks vastuvõtmise ja õueaiamaa eraldamise küsimust koos otsustada.

Iseasi on muidugi jagunemise teel tekkinud kolhoosiperedega. Seal on juba varem lahendatud liikmeksolemise küsimus kolhoosis ning jagunemise ametliku vormistamisega viiakse lõpule uute kolhoosiperede moodustamine. Ühtlasi tähendab see sisulist kontrolli selle üle, kas jagunemine on tõeline või formaalne ja kas eraldunud perede töövõimelistest liikmetest valdav osa töötab kolhoosis. Hiljem, kui kolhoosiperedele eraldatakse õueaiamaa, tuleb selles osas täiendada ka perede andmeid külanõukogude täitevkomitees.

Seoses avalduse läbivaatamisega õueaiamaa taotlemise kohta, peab kolhoosi juhatus kontrollima samuti seda, kas taotleja pere ei kasuta juba mõnda aiamaad kuskil mujal. Pärnu linna piirkonnas, Jõhvi, Valga ja Rakvere rajoonis on esinenud mitu sellist juhtumit, kus uued kolhoosipered kasutavad peale kolhoosist saadud maa veel teist õueaiamaad endise töökoha järgi. Selline olukord on muidugi lubamatu, sest seaduslikult võib iga pere kasutada ainult ühte õueaiamaad.

Seni on kolhooside juhatused osutanud vähe tähelepanu sellele, et välja selgitada, kas õueaiamaa taotleja on sisuliselt kolhoosipere või kujuneb selleks, või kuulub ta tööliste ja teenistujate perede hulka. Asjaolu, et keegi perekonnast töötab kolhoosis ja on ühismajandi liige, ei määra veel alati kindlaks, et tegemist on kolhoosiperega. Kolhoosipere on üksnes see, kelle töövõimelistest liikmetest valdav osa on kolhoosnikud. Kui pere, kes taotleb õueaiamaad, ei vasta sellele tingimusele ning suurem osa töövõimelistest liikmetest töötab asutustes ning ettevõtetes, siis eraldatakse temale õueaiamaa mitte kolhoosi põhikirjas ettenähtud ulatuses, vaid tööliste ja teenistujate peredele määratud suuruses, s. o. 0,15 ha.

Avalduse läbivaatamisel tuleb kolhoosi juhatusel võtta omapoolne seisukoht ka kolhoosiperele eraldatava õueaiamaa suuruse kohta. Kolhoosiperede õueaiamaa suuruse määramisel on, nagu juba eespool nägime, otsustavaks teguriks see,

kuidas töövõimelised perekonnaliikmed võtavad osa ühistootmisest. Seda põhimõtet saab küll rakendada nende kolhoosiperede suhtes, kes tekkisid jagunemise teel, kuid pole võimalik kohaldada nende suhtes, kes kujunesid kolhoosi astumise teel, sest nende perekonnaliikmed ei ole varemalt kolhoositootmisest osa võtnud.

Arvestades seda, on teiste liiduvabariikide mõnedes kolhoosides eraldi kindlaks määratud õueaiamaa suuruse piirnormid uutele kolhoosiperedele.⁵² Meie vabariigis ei ole ühtegi kolhoosi, kes oleks põhikirjas uute kolhoosiperede õueaiamaa suurust spetsiaalselt reguleerinud, küll aga on seda tehtud üksikute Harju, Rápina, Väike-Maarja ja Põltsamaa rajooni kolhooside sisekorra eeskirjades.

Sisekorra eeskirjades on see küsimus lahendatud põhiliselt kahte moodi. Ühed eeskirjad näevad ette eraldada uutele kolhoosiperedele õueaiamaad maksimaalses suuruses, mida lubab kolhoosi põhikiri. Kui hiljem selgub, et uue kolhoosipere töövõimelised liikmed ei tööta kohusetundlikult kolhoosi ühismajapidamises, siis vähendatakse õueaiamaad. Teistes sisekorra eeskirjades leiab rõhutamist, et õueaiamaa suuruse määramisel võetakse arvesse uue kolhoosipere majanduslikku olukorda, töövõimete arvu, tööliste ja teenistujate olemasolu kolhoosiperes ning teisi asjaolusid. Nagu praktika näitab, on viimane lahendus õigem, võimaldades ühiskondlike ja isiklike huvide kooskõlastamisele kolhoosides läheneda diferentseeritumalt kui esimesel juhul.

Samuti nagu kõigi teiste avalduste, nii ka õueaiamaa taotluste puhul kerkib küsimus: mis aja jooksul on kolhoos kohustatud need läbi vaatama ja lahendama?

Kuna kolhooside põhikirjades, sisekorra eeskirjades ning teistes õigusaktides puuduvad erijuhtnõõrid selle kohta, siis tuleb järeldada, et kolhoosiperede avaldused õueaiamaa taotlemise kohta kuuluvad läbivaatamisele ja lahendamisele üldise korra kohaselt. Vastavalt kehtivale seadusandlusele peavad kohalikud nõukogude asutused, ettevõtted ja organisatsioonid lahendama neile saabunud avaldused 20 päeva jooksul.⁵³ Selle täht-

⁵² Ю. А. Вовк. Право приусадебного землепользования колхозного двора, Москва, 1957. Лк. 24.

⁵³ Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 1958. aastal 27. augustil kinnitatud juhend «Kodanike kaebuste ja avalduste läbivaatamise ja lahendamise kord Eesti NSV asutustes ja ettevõtetes». «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 12, art. 184.

aja jooksul pole kolhoosides alati võimalik üldkoosolekut kokku kutsuda; sellepärast on paljudes ühismajandites mindud niisugust teed, et juhatus viib avalduste lahendamiseks ettenähtud ajavahemikul läbi kõik vajalikud kontrollimised ja ettevalmistustööd ning teatab sellest avaldajale.

Niisugune kord tundub olevat põhjendatud, sest õueaiamaa eraldamise küsimuse lõplik lahendamine ei ole seotud kindla tähtajaga. Iga kolhoosipere on huvitatud üksnes sellest, et see toimuks enne kevadisi maaharimistöid. Pealegi pole õueaiamaad võimalik enne kevadet loodusesse kanda.

Ühtlasi on vaja lisada, et kolhoosi juhatus mitte üksnes informeerib avalduse esitanud kolhoosiperet tema taotluse lahendamise käigust, vaid teatud juhtudel saab anda neile isegi lõpliku vastuse. Seda põhiliselt siis, kui kontrollimisel selgub, et kolhoosipere jagunemine toimus fiktiivselt ja see pole registreeritud külanõukogu täitevkomitees, et kolhoosipere kasutab juba õueaiamaad kuskil mujal või kui õueaiamaa taotleja ei kuulu kolhoosiperede kategooriasse, kuid soovib maad põhikirjas ettenähtud normide piires. Loetletud juhtudel, kus õueaiamaa taotlemine on seadusevastane, võib kolhoosi juhatus saata avaldajale eitava vastuse, ilma et oleks seda küsimust eelnevalt üldkoosolekul arutatud. Sel korral, kui juhatuse vastus ei rahulda õueaiamaad taotlenud peret, võib ta juhatuse otsuse peale üldkoosolekule edasi kaevata, kes on kohustatud selle siis läbi vaatama.

Kui aga kolhoosi juhatus leiab, et uue kolhoosipere õueaiamaa taotlus on õigustatud, siis esitab ta selle koos oma poolsete ettepanekutega eraldatava maa suuruse ja asukoha suhtes üldkoosolekule arutamiseks ning otsustamiseks. Ühtlasi teatab ta sellest kolhoosiperele, et see oleks teadlik avalduse lahendamise käigust.

Õueaiamaa eraldamise küsimuse arutamine üldkoosolekul toimub üldreeglina avaldaja osavõtul. Mitmetes kolhoosides on see põhimõte fikseeritud isegi põhikirjas ja sisekorra eeskirjades. Avaldaja kohalolek on vajalik selleks, et arutamise käigus võib kerkida küsimusi, kus on tarvis ära kuulata tema arvamused, soovid ja ettepanekud. See on tarvilik kõigepealt kolhoosipere enda huvides. Üksnes siis, kui kolhoosiperele on teatatud sellest, et tema avaldus tuleb arutamisele üldkoosolekul ning

vaatamata sellele pole avaldaja kohale ilmunud, võib seda teha ka ilma tema osavõtuta.

Kolhoosnikute üldkoosoleku otsus õueaiamaa eraldamise küsimuses võib olla kahesugune — kas jaatav või eitav. Jaatava otsuse puhul tuleb üldkoosoleku protokollis kohustuslike rekvisiitidena märkida kolhoosipered, kellele õueaiamaa eraldatakse, õueaiamaa suurus ja selle asukoht.

Kust eraldada kolhoosiperedele õueaiamaad? Õueaiamaa eraldamine kolhoosiperedele on lubatud ainuüksi kolhoosi õueaiamaafondi maade arvel. Õueaiamaafondi kui kolhoosi ühtse maamassiivi koostisosa tekkelugu on seotud 1935. aasta põllumajandusliku artelli tüüpõhikirjaga. Sellele põhikirjale üleminekul ühistati kõik kolhoosiperede käes olnud õueaiamaad ja moodustati õueaiamaafond, mis koos majandi ühismaadega kinnistati kolhoosile põliseks kasutamiseks.

Kuigi kolhoosi ühismaa ja õueaiamaafond moodustavad ühtse maamassiivi, on nende kasutamise eesmärk ja iseloom erinev. Kui ühismaa kujutab endast kolhoosi ühismajapidamise baasi, mis seisab põllumajandusliku tootmise mitmesuguste harude viljelemise, ühiskondlike ehituste püstitamise ja kolhoosi muude ühisvajaduste rahuldamise teenistuses, siis õueaiamaad kasutatakse kolhoosiperede abimajandite organiseerimiseks. Seetõttu on erinev ka nende maade õiguslik režiim.

Kolhoosi ühismaa ja õueaiamaa kasutamise erinev iseloom ja erinevused õiguslikus režiimis nõuavad nende maade täpset piiritlemist looduses. ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu 1939. aasta 27. mai määruse⁵⁴ kohaselt tuleb need kolhoosi ühtse maamassiivi koostisosad teineteisest eraldada piirimärkidega. Kolhoosi ühismaa ja õueaiamaa piiritlemiseks likvideeriti ühismajandites üksikute kolhoosiperede õueaiamaad, mis olid kolhoosipõldude keskel, kolhoosnikud asustati ümber ühte kohta ja anti neile uued õueaiamaad.

Kui vanemates liiduvabariikides viidi need abinõud läbi enne Suurt Isamaasõda, siis Balti liiduvabariikides, sealhulgas Eesti NSV-s, kus sotsialistlikku ülesehitustööd alustati palju hiljem, domineerib endise pärandina veel praegugi üksikult asuvate kolhoosiperede süsteem. See raskendab töö organiseerimist, pidurdab kolhooside organisatsi-

⁵⁴ Vt. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa. Tallinn, 1957. Lk. 394 jj.

oonilist ja majanduslikku tugevdamist ning kolhoosnikute kultuurilist ja elukondlikku teenindamist.

Üksikult asuvate kolhoosiperede süsteemi korral ei kujuta ka kolhoosi õueaiamaafond ühtset maamassiivi, nagu seda nõutakse õigusaktides, vaid koosneb üksikutest kolhoosi ühismaade vahele kiilutud matükkidest. Kolhoosiperedel on küll mugavam, kui õueaiamaa asub vahetult elamu juures, kuid teiselt poolt loob see kohusetundetutele kolhoosnikutele paremaid võimalusi kolhoosi ühismaade omavoliliseks haaramiseks ja kasutamiseks.

Peatudes NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumil kolhoosikeskusest eemal asuvate kolhoosiperede ümberasustamise küsimusel, märkis N. S. Hruštšov, et siin ei või olla kaht arvamust. Üksikult asuvate perede süsteem tuleb järk-järgult likvideerida ja luua kolhoosiasulad. See loob soodsamad tingimused kolhooside tootmistegavuse arendamiseks ning võimaldab parandada kolhoosnikute kultuurilist ja elutarbelist teenindamist, ehitada häid koole, haiglaid, sünnitusmaju, lasteasutusi.

Kuid samas rõhutas ta, et oleks ebaõige kiirustada selle küsimuse praktilise lahendamiseks. On tarvis, et partei- ja nõukogude organid koos kolhoosnikutega igakülgsest kaaluksid kohalikke võimalusi ja vastavalt nendele lahendaksid küsimuse — kus, millal ja kuidas see asi läbi viia.⁵⁵

Meie vabariigis on kavandatud kolhoosiasulate väljaehitamine ja üksikult asuvate kolhoosiperede ümberasustamine sinna viia lõpule eeloleva 10 aasta jooksul.⁵⁶

Oleks aga ebaõige teha siit järeldust, et õueaiamaafondi maade kasutamise paremaks korraldamiseks ei saa midagi enne kolhoosiasulate väljaehitamist ära teha. Kui ka eraldi asuvate kolhoosiperede hoonete ja yiljapuuaiad all olev maa jääb ühismaade sisse kolhoosiasulasse üleminekuni, siis ülejäänud õueaiamaa küsimuse võib juba varem lahendada.

See on teostatav sel teel, et köögiviljamaa eraldatakse kolhoosiperedele mitte nende elukoha lähedusse, vaid selleks spetsiaalselt ettenähtud kohtadesse. Seda on praktiseeritud paljudes Vene NFSV, Ukraina NSV ja teiste liiduvabariikide kolhoosides. Nende eeskujule on järgnenud ka üksikud Väike-Maarja, Paide ja Võru rajooni

⁵⁵ N. S. Hruštšov. NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamise abinõudest. Tallinn, 1953. Lk. 74.

⁵⁶ EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 15. juulist 1959 «Elamuehitusest kolhoosides ja sovhoosides». «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 43, art. 233.

põllunäijanduslikud artellid ning Kingissepa rajooni kalurikolhoosid, kus terve küla kolhoosiperede õueaiamaad on viidud ühte maamassiivi.

Senised kogemused kinnitavad köögiviljamaade ühte massiivi viimise praktika elulisust. See võimaldab paremini kontrollida õueaiamaade kasutamist, väldib ühismaade omavolilist isiklikku kasutusse võtmist ning, mis kõige tähtsam, loob tingimused maaharimistöode mehhaniseerimiseks ja ühes sellega ka töoviljakuse tõstmiseks. Pääaegu kõikjal, kus kolhoosiperede õueaiamaad moodustavad tervikliku maamassiivi, kasutatakse maaharimistöodel traktorite abi, vabastades seega kolhoosnikud ühistöö jaoks. Ühtlasi avab see laialdased perspektiivid kolhoosiperede kartuli- ja juurvilja ühiseks kasvatamiseks.

Järelikult on vaja kolhoosiperede õueaiamaa asukoha küsimuse lahendamisele läheneda loovalt ja arvestada kõiki võimalusi õueaiamaa paremaks kasutamiseks, ootamata ära üksikult asuvate perede ümberasumist kolhoosiasulasse. Arvestades üksikult asuvate kolhoosiperede süsteemi järkjärgulist likvideerimist ja eeliseid, mida pakub köögiviljamaade viimine ühtsesse maamassiivi, pole otsustarbekohane märkida põhikirjas, et õueaiamaad eraldatakse kolhoosiperedele üksnes hoonete juurest, nagu seda on tehtud Pärnu linna piirkonna «Sõpruse» ja «Nurme», Haapsalu rajooni «Tuleviku», Elva rajooni Lenini-nimelises ja Lihula rajooni «Kiire» kolhoosis ning reas teistes ühismajandeis.

Ei saa tunnistada õigeks nende kolhooside praktikat, kes eraldavad kolhoosiperedele õueaiamaad mitmes tükis, olgugi et õueaiamaa eraldamiseks ühes kohas on olemas kõik tingimused. Selline õueaiamaa pihustamine on ebasoodus kõigepealt kolhoosnikutele, sest see killustab nende tööjõudu ja viidab asjatult aega. Samuti pole see kasulik kolhoosile, sest see takistab õueaiamaa õiget kasutamist, raskestab maa kasutamise kontrollimist ja võitlust ühismaade omastajatega.

Maa eraldamine kolhoosiperedele eeldab vabade, s. o. mittekasutatavate maade olemasolu õueaiamaafondis. Kuid mis teha siis, kui kõik õueaiamaafondi maad on välja jagatud? Kas antud juhul võib kolhoosnikute üldkoosolek jätta kolhoosipere õueaiamaa taotluse rahuldamata?

Kuigi vabariigi üksikutes kolhoosides on selliseid juhtumeid esinenud, on see ilmselt seadusevastane. NSV L i i d u

ja Eesti NSV Konstitutsioon annab kõigile kolhoosiperedele õiguse õueaiamaale ning kolhoosidel lasub kohustus varustada neid sellega põhikirjas ettenähtud suuruses.

Kolhoosidel on selle küsimuse lahendamiseks mitu võimalust. Kõigepealt tuleb kontrollida, kas kolhoos ei kasuta ise kuskil õueaiamaafondi kuuluvaid maid. Ja kui selliseid maid leidub, siis peab kolhoos need vabastama, sest nende maade kasutamise otstarve on teine. Juhul kui vabastamine pole kohe võimalik, tuleb seda teha majandusaasta lõpul.

Kui aga sellist maad ei ole, siis seisab kolhoosi ülesanne selles, et selgitada välja, kas on võimalik anda kolhoosiperedele õueaiamaad riigi reservmaade või lähedal asuvate kolhooside, sovhooside või õppe- ja katsemajandite õueaiamaafondi vabade maade arvel. Seda võimalust on kolhooside taotlusel ja kolhoosnikute endi soovil võrdlemisi laialdaselt kasutatud. Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmeil on meil 1959. aastal kokku 2134 kolhoosiperet, kelle õueaiamaad asusid väljaspool kolhoosi maad. Neist 800 peret said oma õueaiamaa metsafondi maa, 290 peret riigi reservmaa, 86 peret linna maa ja 167 peret muude maade arvel. 639 kolhoosiperet said selle sovhoosidest ning 152 peret õppe- ja katsemajandeist.

Ka sel korral, kui avanevad võimalused õueaiamaa eraldamiseks riigi reservmaast, linnamaast või teiste majandite õueaiamaafondist, on vajalik üldkoosoleku otsus õueaiamaa eraldamise kohta, kus on ühtlasi ära näidatud eraldatava maa suurus. Seda tingib asjaolu, et ükski teine organ peale kolhoosnikute üldkoosoleku pole kompetentne lahendama kolhoosipere õueaiamaa suuruse küsimust.

Ettenägelikult toimisid muidugi need kolhoosid, kes põhikirja parandamisel ja täiendamisel normeerisid kolhoosiperede õueaiamaa suurust sellise arvestusega, et oleks võimalik olemasolevast õueaiamaafondist rahuldada kõiki olemasolevaid ja ka tulevikus juurdetulevaid kolhoosiperesid. See on täielikus kooskõlas NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõu-

kogu juhisega selle kohta, et õueaiamaade suuruse normeerimisel ei tohi lubada õueaiamaafondi suurendamist kolhoosi ühismaade arvel, vaid, vastupidi, tuleb taotlelda selle vähendamist, sest rohkearvulise tehnika ja kõrge mehhaniseerimistaseme korral on maa kasutamine ühismajandis võrratult kasulikum nii kolhoosnikutele kui ka kolhoosile.⁵⁷

Seetõttu tuleks soovitada kõigile nendele kolhoosidele, kus ühismajand on heal järjel ja õueaiamaa puudujääk ei ole suur, vähendada üldkoosoleku otsusel õueaiamaa maksimumsuurust, mis võimaldab sama õueaiamaafondi juures rahuldada maaga suuremat kolhoosiperede hulka. Õueaiamaade suuruse vähendamine vajab allakriipsutamist eriti sellepärast, et see vastab täielikult kolhoosiperede abimajandite väljasuremise perspektiivile.

Õueaiamaa suuruse vähendamist ei saa muidugi mõista selliselt, et vanadele kolhoosiperedele jääb õueaiamaa endises suuruses, uutele peredele aga eraldatakse õueaiamaafondi vabade maade nappuse tõttu tunduvalt väiksem õueaiamaa. Seda ekslikku praktikat on esinenud üksikutes Rakvere, Jõgeva ja Räpina rajooni kolhoosides. Ka kirjanduses avaldatud seisukohad on sellele kaasa aidanud, soovitades uute kolhoosiperede õueaiamaa suuruse määramisel lähtuda esmajärjekorras vabade maade olemasolust õueaiamaafondis.⁵⁸ Ometi on teada, et kolhoosiperede, sealhulgas ka uute perede õueaiamaa suuruse määramise põhiliseks aluseks on mitte vabade maade olemasolu õueaiamaafondis, vaid teised tegurid. Iseasi on muidugi siis, kui uus kolhoosipere nõustub väiksema õueaiamaaga.

Kolhoosiperede õueaiamaa suuruse üldise vähendamisega on võimalik katta väikseid maa puudujääke. Kui aga vajadus õueaiamaa järele osutub kolhoosides suuremaks ning puudub võimalus eraldada õueaiamaad riigi maast

⁵⁷ NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 6. märtsist 1956 «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimisel». Parteitöötaja käsiraamat. Tallinn, 1958. Lk. 146.

⁵⁸ 1) Ю. А. В о в к. Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. 2) Juriidilist põuannet põllumajanduslikele artellidele. Tallinn, 1959. Lk. 303. 3) Сборник консультаций по вопросам колхозного права. Москва, 1954. Lk. 29. 4) И. В. П а в л о в. Колхозный двор и его правовое положение. Москва, 1954. Lk. 24.

või naabermajandite õueaiamaafondi vabast maast, siis võivad kolhoosid Eesti NSV Ministrite Nõukogu sellekohasel loal suurendada õueaiamaafondi kolhoosi ühismaa arvel.⁵⁹ Sellele tuleb vaadata kui erandlikule abinõule, sest NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu soovivad õueaiamaafondi mitte suurendada, vaid vähendada.

Tegelikult pole selle järele ka erilist vajadust olnud. Eesti NSV Ministrite Nõukogul on tulnud sellega tegemist teha vaid mõnel üksikul korral. Meie vabariigis võiks tulla isegi kaalumisele õueaiamaafondi üldise vähendamise küsimus, sest 1959. aastal oli kolhoosides kasutamata õueaiamaad kokku 8900 ha⁶⁰, kusjuures kasutatava ja kasutamata õueaiamaa suhe on 6:1. Kuid samas on reas kolhoosides see suhe 1:1. Vaevalt on üheski kolhoosis loota kolhoosiperede arvu kahekordistumist ning seetõttu võib sellistes majandites kõhklemata viia osa õueaiamaafondi vabast maast kolhoosi ühismaa kategooriasse.

Õueaiamaa eraldamise küsimuse otsustamisel üldkoosolekul on vaja silmas pidada mitte üksnes eraldatava maatüki suurust ja asukohta, vaid ka selle kvaliteeti ja omadusi. Õueaiamaa peab olema selline, et ta vastaks oma nimetusele. Kuna kolhoosipere õueaiamaa on mõeldud põhiliselt kartuli ja kõögivilja kasvatamiseks, siis sobib selleks kõige paremini põllumaa. Kuid kolhoosiperede soovil võib neile õueaiamaa nimetuse all eraldada ka heina- ja karjamaad. Selliseid soovijaid on aga üldiselt vähe.

Seda arvestades ongi kolhooside õueaiamaafondi arvatud valdavas enamuses põllumaa. 1959. aastal oli vabariigi kolhoosides õueaiamaafondi suurus 55 000 ha, sellest moodustas põllumaa ligikaudu 80% ja viljapuuaeda all olev maa 9%. Ülejäänud olid heina-, karja- ja muud maad. Ühtlasi tuleb märkida seda, et heina- ja karjamaade osatähtsus õueaiamaafondis aasta-aastalt väheneb.

See on seletatav sellega, et viimasel ajal saavad kolhoosid

⁵⁹ Постановление Совета Министров СССР от 22 июня 1954 «О порядке рассмотрения вопросов об отводе земель для государственных, общественных и других надобностей». Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. I. Москва, 1957. Лк. 723.

⁶⁰ Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmeil.

sid seoses suurte edusammudega ühismajandite arengus eraldada tunduvalt rohkem heina ja muid söötasid normi- ja tööpäevade alusel kolhoosnikutele jagamiseks kui varem. Vastavalt NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu soovitusel antakse kolhoosnikutele avansina normipäevade eest, mis on välja töötatud heina koristamisel ja põhu varumisel, kuni 10% varutud, kolhoosis arvele võetud ja juhatusel poolt vastuvõetud heina ja põhu üldkogusest, ning looduslike heinamaade teisel niitmisel 20%. Nendes kolhoosides, kus heinavarumisplaan on täidetud, antakse normipäevade eest 30% heinast, mis on varutud üle plaani. Peale selle antakse söötade varumise perioodil kõigile kolhoosnikutele avansina normipäevade eest, mis on välja töötatud aasta algusest peale, kuni 5% varutud heina üldkogusest ja kuni 10% varutud ja kuhjapandud põhust.⁶¹ Seega võivad kohusetundlikult töötavad kolhoosnikud saada kolhoosist kogu vajamineva söödakoguse.

Samuti soovitati kolhoosidel anda kolhoosnikutele karjamaad isiklike loomade karjatamiseks. Lähtudes sellest, on Pärnu linna piirkonna «Nõukogude Eesti», Lihula rajooni «Oktoobri» ja «Kiire», Elva rajooni «Vambola» ja Lenini-nimelise kolhoosi põhikirjas fikseeritud, et peale õueaiamaa võimaldatakse kolhoosiperedel kasutada karjamaad. Seetõttu on mõistetav, miks kolhoosipered ei ole huvitatud sellest, et õueaiamaa koosseisu kuuluksid heina- ja karjamaatükid.

Võrreldes õueaiamaa eraldamise ja kasutamisega, on karjamaa eraldamisel ning kasutamisel oma erinevused. Esiteks, kui õueaiamaade eraldamise küsimuse otsustamine kuulub kolhoosnikute üldkoosoleku pädevusse, siis karjamaade eraldamisega tegeleb kas volinike koosolek või kolhoosi juhatus. Teiseks, kui õueaiamaad on individuaalselt piiritletud ja neid kasutavad kindlaksmääratud kolhoosipered, siis karjamaa eraldatakse kolhoosiperedele üldreeglina grupiviisiliseks kasutamiseks. Kolmandaks, õueaiamaa antakse kolhoosiperedele tähtajatult kasutamiseks, karjamaa kasutamisel on aga ajutine iseloom. Kolhoos võib igal ajal vahetada karjamaad ja teha muudatusi selle suurusel. Kolhoosil on küll õigus teha muudatusi ka

⁶¹ Meie maal loomakasvatuse edasiarendamise ning kolhoosnikute, tööliste ja teenistujate majapidamistele määratavate loomakasvatussaaduste kohustuslike müüginormide alandamise abinõudest. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrused. Tallinn, 1953.

õueaiamaa suurusesse, kuid põhjused selleks peavad kasvama välja kolhoosiperest endast, mitte aga ühismajandi vajadustest. See tuleneb sellest, et ühel juhul kasutavad kolhoosipered selleks spetsiaalselt ettenähtud õueaiamaad, teisel juhul — kolhoosi ühismaad, mille kasutamise põhi-eesmärk on teistsugune.

• Kolhoosipered kasutavad karjamaad tasuta. Tasuta võivad seda kasutada ka maakoolide õpetajad, õpetajad-pensionärid, õppeala juhatajad ja direktorid (juhatajad).⁶² Mis puutub aga maal elunevatesse töolistesse ja teenistujatesse, agronomidesse, zootehnikutesse, veterinaararstidesse, maakorraldajatesse ja mehaanikutesse, kes ei ole kolhoosi liikmed, siis soovitatakse kolhoosidel lubada neil kasutada oma loomade karjatamiseks kolhoosi karjamaid ühismajanditega kokkulepitud tasu eest, mis katab majandi kulud karjamaade, nende kuivendussüsteemi ja jookikohtade korrashoiu alal.⁶³ Ainuüksi kolhoosnikute üldkoosolek võib oma otsusega vabastada Isamaasõja invaliide ja sõjaväelaste perekondade puudustkannatavaid liikmeid tasu maksmisest karjamaa kasutamise eest.

Olgu siinjuures märgitud, et kolhoosid võivad anda kolhoosiperele kasutada üksnes karjamaad, mitte aga heinamaad. Heina saavad nad töö eest kolhoosis. Kui sellest ei piisa, siis võivad nad seda lisaks teha riigi reservmaadelt ja metsafondimaadelt, milleks peab olema vastav luba. Samuti võivad nad heina teha karjamaalt, mille kolhoos on andnud kolhoosiperele kasutada.

Vaatamata sellele, et heinamaade kasutada andmine kolhoosiperele ja kolhoosi territooriumil elunevaile töölistele ja teenistujatele kujutab endast põllumajandusliku artelli põhikirja jämedat rikkumist,⁶⁴ praktiseeritakse seda võrdlemisi laialdaselt. Võib ilma liialdamata väita, et see on kolhoosi põhikirja rikkumise üks levinenumaid avaldus-

⁶² Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 1. märtsist 1948 «Alg- ja seitsmeaastaste koolide õpetajate soodustuste kohta». «Eesti NSV Teataja», 1948, nr. 11, art. 60.

⁶³ Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 23. maist 1949 «Maal elavate tööliste, teenistujate, maaõpetajate, agronomide ja teiste kolhoosiliikmeks mitteolevate isikute õueaiamaast». «Eesti NSV Teataja», 1949, nr. 14, art. 102.

⁶⁴ NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalrajade Kolleegiumi määrus 30. oktoobrist 1952, «Судебная практика Верховного суда СССР», 1953, nr. 1. Lk. 20.

vorme. Reas rajoonides on kergem üles lugeda neid kolhoose, kus heinamaad ei anta kolhoosiperele kasutada. Kingissepa, Haapsalu, Märjamaa, Räpina ja Tapa rajooni kolhoosides pole harvad isegi sellised juhtumid, kus kolhoosipered kasutavad aastate viisi üht ja sama heinamaad, pidades seda «omaks» maaks, millesse ei tohi koguni kolhooski enam puutuda.

Antud juhul on tegemist heinamaa tasuta kasutamisega. Kuid esineb ka seda, et see on tasuline. Seda eriti neis majandites, kus on rohkesti metsaheinamaid. Seal antakse kolhoosiperele mõnikord mitu hektarit heinamaad, kusjuures on tingimuseks, et kolhoos saab poole heinast. See on tüüpiline kolhoosimaade rentimine.

Kolhoosid, kus niisugused seaduserikkumised aset leiavad, põhjendavad seda kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmisega. Tegelikult pole siin midagi ühist abinõudega kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmiseks ühistöö vastu, vaid kolhoosimaade rentimisega. Vastavalt NSV Liidu Ülemkohtu 1960. aasta 26. märtsi määrusele nr. 3 «Kohtupraktikast kolhooside tsiviilasjus»⁶⁵ tuleb tunnistada kõik otsesed ja varjatud lepingud kolhoosimaade üksikuile organisatsioonidele või isikuile tasu eest kasutamisele andmise kohta Vene NFSV TsK § 30 ja 147 järgi kehtetuks, kusjuures rentniku poolt kolhoosimaade kasutamisest saadud tulud, samuti kolhoosi poolt saadud rent nõutakse sisse riigi tuludesse.

Õeldu kehtib loomulikult nende heinamaade kohta, mis on arvatud kolhoosi ühismaa hulka. Kui aga heinamaa kuulub kolhoosipere õueaiamaa koosseisu, siis võib ta seda kasutada nagu muudki õueaiamaad.

Siit järeldub, et on vaja tõmmata kindlad piirjooned ühelt poolt selle maa vahel, mida kolhoosipere kasutab õueaiamaana, ja teiselt poolt karjamaa vahel, mida kolhoos võimaldab tal ajutiselt kasutada.

Õueaiamaa märgistamine loodusesse. Pärast seda, kui kolhoosnikute üldkoosolek on läbi arutanud kõik õueaiamaa eraldamisega seotud küsimused ja vastu võtnud sellekohase otsuse, kantakse õueaiamaa loodu-

⁶⁵ «Бюллетень Верховного суда СССР». 1960. nr. 3. Lk. 11 jj.

s e s s e. Seda teeb kolhoosi maamõõtja koos kolhoosi juhatuse ja revisjonikomisjoni ning kolhoosipere esindajaga, mõõtes välja õueaiamaa ettenähtud suuruses ning märgistades selle vastavate piiritähistega. Mis puutub kolhoosi-asulasse eraldatud ehituskrunti, siis kannab selle loodusesse rajooninõukogu täitevkomitee põllumajanduse inspektsiooni vanem insener-maakorraldaja või siis kolhooside ehitamise osakonna töötajad.

Vaatamata sellele, et õueaiamaa loodusesse kandmise juures peavad viibima kolhoosi juhatuse ja revisjonikomisjoni esindajad, teeb seda harilikult kolhoosi maamõõtja üksinda. Et kontroll maamõõtja tegevuse üle on üldiselt nõrk, siis esineb õueaiamaade loodusesse kandmisel tihti-peale vigu ja puudusi. Suuremalt osalt on need tingitud oskamatuses, mõnikord aga ka liberaalitemisest ning printsiipiaalsuse puudumisest.

Üheks levinumaks puuduseks on, et ei arvestata õigesti hoonetealust maad. Vastavalt põllumajandusliku artelli tüüppõhikirja 2. punktile ei arvata kolhoosipere isiklikus kasutuses oleva õueaiamaa hulka ainult eluhoonete all olevat maad. Eluhooneteks loetakse ainult elumaja. Kõik teised hooned aga, nagu laut, ait, tall, kuur, kelder jt., arvatakse majapidamishoonete kategooriasse ja nende alune pind loetakse õueaiamaa suuruse sisse. Kuigi see on seaduse nõue, ei peeta sellest alati kinni ning majapidamishoonete alune maa jäetakse õueaiamaa pinnast välja.

Haapsalu rajooni Dzeržinski-nimeline kalurikolhoos, Lihula rajooni «Edu» kolhoos ja paljud teised ühismajandid põhjendavad seda sellega, et nende põhikirjadesse on tehtud parandus, mille kohaselt jäetakse õueaiamaast välja mitte üksi elamu, vaid kõigi majandushoonete alune maa. Tegelikult tuginetakse siin parandusele, mis ei ole kooskõlas NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määruse soovitusega. Viimases tehakse ettepanek vähendada õueaiamaa suurust, kuid põhikirjadesse tehtud parandused teenivad õueaiamaa suurendamise eesmärki. Pealegi ei näe 1956. aasta 6. märtsi määrus ette paranduste tegemist selles osas.

Teiseks puuduseks on see, et real juhtudel ei arvata viljapuuaeda ja hoonetevahelisi ühendusteid õueaiamaa hulka. Seda eriti neil puhkudel, kui köögiviljamaa ei asu eluhoonete vahetus läheduses. Siis mõõdetakse harilikult õueaiamaa ettenähtud suuruses välja, arvestamata seda, et

kolhoosipere kasutab juba hoonete ja aia all olevat maad mujal. See kinnitab veel kord vajadust tõmmata kindlad piirjooned köögiviljamaa ja ehituskrundi vahele. Täielik selgus neis küsimustes võimaldab vältida põllumajandusliku artelli põhikirja rikkumisi.

Üksikult asuvate kolhoosiperede puhul pole alati sugugi kerge otsustada, kuidas õueaiamaa välja mõõta. Näiteks Kihnu ja Ruhnu saarel on talusid, kus eluhoone asub ühel künkal, kuur teisel ja laut kolmandal künkal või liivaluitel, võttes mõnikord enda alla koos ühendusteede ja hooneid teenindava maaga kuni ühe hektari. Kuidas antud juhul talitada? Kas hooneid teenindav maa ja ühendusteel tuleb arvata õueaiamaa sisse või mitte?

Selle küsimuse lahendamisel on vaja arvestada kõigepealt seda, kas hoonetega piiratud maa-ala on võimalik kasutada õueaiamaana ja kas see vastab õueaiamaa nõuetele. Kui see maa-ala ei vasta nendele tingimustele, siis tuleb õueaiamaa välja mõõta sealt, kus võimalik, arvestades sinna hulka majapidamishoonete all oleva maa, mitte aga nende teenindamiseks vajalikku maad. See tuleb muidugi arvesse erandjuhtudel, siis, kui ei leidu muud lahendust. Üldreeglina arvatakse aga hooneid teenindav maa õueaiamaa hulka.

Kolmandaks esineb ka seda, et õueaiamaa mõõdetakse välja suuremana, kui seda näeb ette üldkoosoleku otsus. Selleks et vältida niisuguseid vigu, on Paide, Jõgeva ja Tapa rajooni külanõukogude täitevkomiteed ja alatised põllumajanduskomisjonid suunanud oma esindajad õueaiamaa mõõtmise juurde. Ühtlasi on nad aeg-ajalt teostanud õueaiamaade kontrollmõõtmisi.

Õueaiamaa kandmine loodusesse kujutab endast mitte üksnes puht tehnilist akti, vaid sellel on ka oma õiguslik tähendus. See seisab selles, et õueaiamaa loodusesse kandmise momendist alates saab kolhoosipere õiguse hakata kasutama temale eraldatud maad. Ühes sellega kaasnevad ka kõik need õigused ja kohustused, mis on seotud õueaiamaa kasutamisega.

Kuna õueaiamaa loodusesse kandmisel on õiguslik tähendus, siis koostatakse selle kohta akt. Aktis märgitakse ära maakasutaja nimi, õueaiamaa suurus, piirid ja

otsus, mille alusel õueaiamaa eraldati. Samuti kantakse akti, et piirimärgid on õueaiamaa saajale looduses kätte näidatud ja et ta on need oma järelevalve alla võtnud ning kannab vastutust nende säilitamise eest.

Kui kolhoosil puudub üksikasjaline plaan õueaiamaa-fondi maade kohta, siis on vajalik lisaks aktile õueaiamaa loodusesse kandmise kohta koostada veel õueaiamaa skemaatiline kaart. Selle olemasolu korral saab kergesti kontrollida, kas kolhoosiperede õueaiamaa faktiline suurus vastab sellele suurusele, mis on ette nähtud üldkoosoleku otsuses. Skemaatiline kaart on ühtlasi dokumendiks, mis kinnitab kolhoosipere õigust kasutada just seda, mitte aga teist õueaiamaatükki.

Skemaatiline kaart on akti lahutamatu koostisosa. Akt koostatakse kahes eksemplaris, millele kirjutavad alla ühelt poolt maamõõtja ning kolhoosi juhatuse ja revisjoni-komisjoni esindajad ning teiselt poolt kolhoosipere pea. Üks eksemplar aktist antakse kolhoosipere esindajale, teine säilitatakse kolhoosi juhatuses.

Mis puutub aga aktisse ehituskrundi eraldamise kohta kolhoosiasulasse, siis seisab siin erinevus esiteks selles, et nimetatud akti koostavad ja kirjutavad alla kolhoosi esimees ning ehituskrundi saaja, ja teiseks selles, et akt koostatakse mitte kahes, vaid kolmes eksemplaris, milledest üks jääb kolhoosile ning kaks krundi valdajale.

Nende aktide alusel võtab kolhoosi juhatus vastu otsuse teha vastavad sissekanded kolhoosi maa-alade nõõrraamatusse⁶⁶, kus peetakse kolhoosimaade arvestust.

Kolhoosi maa-alade nõõrraamatus näidatakse ära õueaiamaa suurus, mis on antud kasutada sellele või teisele kolhoosiperele. Sissekanne nõõrraamatuse kinnitab kolhoosipere õigust kasutada õueaiamaad kindlaksmääratud suuruses. Sel korral, kui kolhoosipere kasutab temale antud õueaiamaad seaduslikult, s. o. vastavalt kolhoosnikute üldkoosoleku otsusele, sissekanne nõõrraamatusele on aga tegemata või on tehtud ebaõigesti, säilitab kolhoosipere oma maakasutamise õiguse. Kolhoosi juhatus on siis kohustatud vastu võtma otsuse, et sissekanded nõõrraamatusele tuleb viia vastavusse üldkoosoleku otsusega ja aktiga maa loodusesse kandmise kohta või parandada ebaõiged sissekanded. Ilma juhatuse otsuseta

⁶⁶ ЦП СССР, 1939, nr. 56, art. 577.

pole kolhoosi raamatupidajal luba teha ühtegi sissekannet kolhoosi maa-alade nõorraamatuse.⁶⁷

Peale selle on sisse seatud kõigi maade, sealhulgas ka kolhoosiperede õueaiamaade riiklik arvestus ja maakasutajate riiklik registreerimine ühtse üleliidulise süsteemi järgi.⁶⁸ Sellekohast arvestust peetakse rajooni- ja linnanõukogude täitevkomiteede riiklikus maakasutuste registreerimise raamatuis. Sinna tehtud sissekannete ja sellest tehtud väljavõtete õigsuse eest vastutavad rajooni- või linnanõukogu täitevkomitee põllumajanduse inspeksiooni vanem insener-maakorraldaja ja täitevkomitee esimees.

Kolhooside esimehed on kohustatud iga aasta hiljemalt 1. novembriks esitama rajooni- või linnanõukogu täitevkomiteele andmed kolhoosi ja kolhoosiperede kasutuses olevate maade kohta. Need andmed võetakse kolhoosi maa-alade nõorraamatust. Täiendavalt on vaja lisada, et riiklikule registreerimisele kuuluvad kõik kolhoosipered, vaatamata sellele, kas nad kasutavad õueaiamaad või mitte.

Õueaiamaa eraldamine töölistele ja teenistujatele. Üldjoontes samuti nagu kolhoosiperede puhul toimub õueaiamaa eraldamine ka maal elunevatele töölistele ja teenistujatele ning neile antud maa arvestamine kolhoosi maa-alade nõorraamatuse ja riiklikus maakasutuste registreerimise raamatuis. Üheks erinevuseks on vaid see, et kui õueaiamaa eraldamine kolhoosiperedele kuulub kolhoosi kohustuste hulka, siis õueaiamaa andmise tööliste ja teenistujate peredele võib arvata tema õiguste hulka. Kolhoos saab seda õigust kasutada üksnes siis, kui õueaiamaafondis on vaba maad.⁶⁹ Teine erinevus seisab selles, et tööliste ja teenistujate õueaiamaa suurust ei

⁶⁷ NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus 27. maist 1939 «Kaitseabinõudest kolhooside ühismaade laiialjagamise vastu». NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa. Tallinn, 1957. Lk. 492 jj.

⁶⁸ Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 2. augustist 1956 «Eesti NSV maafondi ühtsest riiklikust arvestusest». «Eesti NSV Teataja», 1956, nr. 14, art. 143.

⁶⁹ Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 23. maist 1949 «Maal elavate tööliste, teenistujate, maaõpetajate, agronoomide ja teiste kolhoosiliikmeks mitteolevate isikute õueaiamaast». «Eesti NSV Teataja», 1949, nr. 14, art. 102.

määrä kindlaks mitte kolhoosnikute üldkoosolek, vaid see antakse neile seaduses ettenähtud suuruses.

Töoliste ja teenistujate üksikutel kategooriatel on erinevad õueaiamaa normid. Vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1949. aasta 23. mai määrusele «Maal elavate tööliste, teenistujate, maaõpetajate, agronomide ja teiste kolhoosiliikmeks mitteolevate isikute õueaiamaast»⁷⁰ antakse töölistele ja teenistujatele, kes ei ole kolhoosi liikmed, kuid töötavad riiklikes ettevõtetes, raudteel, maantee- del ja asutustes, samuti meditsiinilistele töötajatele ja maal elunevatele invaliididele, pensionäridele ning vana- dele õueaiamaad kuni 0,15 ha, kaasa arvatud hoonete all olev maa. Kolhoosi territooriumil elavate ning kolhoosi liikmeks mitteolevate agronomide, zootehnikute, veteri- naararstide, maakorraldajate, remondi- ja tehnikajaamade mehhaanikute ja kooliõpetajate õueaiamaa suuruseks on ette nähtud kuni 0,25 ha.⁷¹

Nagu kolhoosiperedelegi, nii antakse ka kolhoosi terri- tooriumil elunevatele töölistele ja teenistujatele õueaiamaa tähtsajatuks kasutamiseks. See tagab tööliste ja teenistujate peredele õueaiamaa püsiva kasutamise, mis on õueaiamaa kasutamise üheks põhiprintsiibiks. Sellepärast ei saa õigeks pidada nende kolhooside tegevust, kes sel põhjusel, et ühismajandil pole õueaiamaafondi vabade maade puu- dumise tõttu võimalik rahuldada oma liikmete taotlusi, võtavad töölistele ja teenistujatele eraldatud õueaiamaad ära ja annavad need uutele kolhoosiperedele. Tõsi küll, kol- hoosid saavad võimaldada õueaiamaad oma territooriumil elunevatele töölistele ja teenistujatele üksnes õueaiamaa- fondi vabade maade olemasolu korral. Kui aga maa on kord eraldatud, siis ei saa seda enne ära võtta, kui nad on andnud selleks ise põhjust⁷² või kui seda näeb ette seadus- andlus.

Õueaiamaa ümbervahetamine. Tartu rajooni «Esimese Mai» ja reas teistes vabariigi kolhoosides on esinenud

⁷⁰ «Eesti NSV Teataja», 1949, nr. 14, art. 102.

⁷¹ Tööliste ja teenistujate ning teiste kategooriate õueaiamaa pogr- mide kohta vt. Приложение № 1 к параграфу 12 инструкции Мини- стерства финансов СССР «О сельскохозяйственном налоге» от 25 июля 1957 г. Законодательные и ведомственные акты по сель- скому хозяйству, т. III. Москва, 1958. Lk. 28—29.

⁷² А. М. Турубинер. Право государственной собственности на землю в Советском Союзе. Москва, 1958. Lk. 296.

avalduksi õueaiamaa ümbervahetamiseks, mida põhjendatakse sellega, et olemasolev õueaiamaa asub kas elukohast kaugel, kannatab liigniiskuse all või on ühekülgse kasutamise tõttu muutunud väheviljakaks.⁷³ Kuidas suhtuda sellistesse avaldustesse? Kas rahuldada või mitte?

Lähtudes sellest, et kolhoosipere, tööline või teenistuja on kord õueaiamaa vastu võtnud, võib järeldada, et tema avaldus õueaiamaa ümbervahetamise kohta ei kohusta kolhoosi seda tegema. Teiselt poolt aga, kui kolhoosil on olemas võimalused õueaiamaa ümbervahetamiseks, pole põhjust ka avalduse tagasilükkamiseks.

Õueaiamaa vahetamine eeldab üldreeglina õueaiamaa fondis vabade maade olemasolu, sest maa vahetamine maakasutajate vahel on harvaesinev nähtus. Ühelgi juhul ei tohi vahetus toimuda kolhoosi ühismaade arvel. Samuti tuleb silmas pidada, et vahetamine ei raskendaks ülejäänud õueaiamaafondi maade kasutamise organiseerimist ja et selle tagajärjel ei suurendataks õueaiamaad.

⁷³ Vt. näit. Tartu rajooni «Esimese Mai» kolhoosi liikmete A. L.'i avaldust 25. märtsist 1959 ja M. S.'i avaldust 10. aprillist 1959 õueaiamaa ümbervahetamise kohta.

V. KOLHOOSIPERE ÕIGUSED JA KOHUSTUSED ÕUEAIAMAA KASUTAMISEL

Kolhoosipere õiguste ja kohustuste üldine iseloomustus. Kogu maa NSV Liidus ühes maapõuevaradega, kõik metsad, järved ja jõed on riigi omand, s. o. kogu rahva vara.⁷⁴ Sellepärast omandab iga maakasutaja, kes on saanud oma kasutusse maatüki, teatud õigused ja kannab ühtlasi kindlaksmääratud kohustusi Nõukogude riigi kui maa ainuomaniku ees.

Mis puutub kolhoosiperedesse, siis on neil peale selle veel rida õigusi ja kohustusi kolhoosi suhtes, sest kolhoosipered kui sekundaarsed maakasutajad saavad õueaiamaad mitte riigiorganite käest, vaid kolhoosilt, kellele see maa on kinnistatud põliseks kasutamiseks. Kolhoos kannab riigi ees vastutust kogu temale antud maa, nii kolhoosi ühismaa kui ka kolhoosipere õueaiamaa õige ja ratsionaalse kasutamise eest. Ühtlasi on ta kohustatud varustama kolhoosiperesid õueaiamaaga. See kõik tingibki vastastikuste õiguste ja kohustuste olemasolu kolhoosi ja kolhoosiperede vahel õueaiamaa osas, mida kasutatakse isiklike abimajandite rajamiseks.⁷⁵

Kolhoosiperede, samuti nagu kõigi teistegi maakasutajate õigusi ja kohustusi iseloomustab veel see, et nad on omavahel tihedasti seotud. Lahutamatu side õiguste ja kohustuste vahel on tingitud

⁷⁴ 1) NSV Liidu Konstitutsioon (Põhiseadus), § 6. Tallinn, 1958.
2) Riigivolikogu poolt 23. juulil 1940. aastal vastuvõetud deklaratsioon «Maa kuulutamise kogu rahva omanduseks». Eesti NSV seaduste, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste ning Eesti NSV valitsuse määruste kronoloogiline kogu, esimene köide, 1940—1944. Tallinn, 1953. Lk. 9.

⁷⁵ Ю. А. Вовк. Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. Лк. 31.

sellest, et nad maaõigussuhte elementidena väljendavad üht ja sama ühiskondlikku suhet või kindlat suhete ringi tema erinevates aspektides.⁷⁶ Seetõttu pole võimalik kirjeldata seda või teist kolhoosipere õigust, peatumata sellele vastaval kohustusel, või vastupidi, raske on iseloomustada mõnda kohustust, ilma selle seose näitamiseta vastava õigusega. Maaõigussuhete valdkonnas on võimalikud isegi sellised juhtumid, kus maakasutajate, sealhulgas kolhoosipere õiguste ja kohustuste vahele võib panna võrdsusmärgi.⁷⁷ See tähendab seda, et teatud õigused, mis on omistatud kolhoosiperele õueaiamaa kasutamisel, on samal ajal neile ka kohustusteks.

Kolhoosipere õigused ja kohustused õueaiamaa kasutamisel, mis on kindlaks määratud kolhooside põhikirjas ning riigivõimu- ja haldusorganite normatiivaktides, võib jagada kahte suurde gruppi. Esimesse gruppi kuuluvad kõik sellised õigused ja kohustused, mis on üldised kõigile maakasutajatele, ning teise gruppi need, mis on spetsiifilised üksnes kolhoosiperele.

Kolhoosipere õigused. Üheks kolhoosiperele omistatud õiguseks õueaiamaa kasutamisel on see, et nad teevad seda tasuta. Ei riigiorganid ega ka kolhoos või võtta kolhoosiperedelt tasu õueaiamaa kasutamise eest. See õigus on omane mitte üksnes kolhoosiperele, vaid kõigile neile, kes kasutavad põllumajandusliku otstarbega maid. Kui linnamaid ja mõningaid eriotstarbega maid lubatakse anda kasutada rendi alusel, siis põllumajandusliku otstarbega maade suhtes on rangelt kehtestatud tasuta kasutamise printsiip.⁷⁸

Kehtiva seadusandluse kohaselt, mis ei tee vahet köögiviljamaa ja ehituskrundi vahel, on kolhoosiperedel õigus püstitada õueaiamaale clamut ja majapidamishooneid, rajada puu- ja juurvilja-

⁷⁶ Г. А. Аксенов. Земельные правоотношения в СССР. Москва, 1958. Лк. 281.

⁷⁷ 1) А. М. Турбинер. Право государственной собственности на землю в Советском Союзе. Москва, 1958. Лк. 243.
2) Ю. А. Вовк. Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. Лк. 35.

⁷⁸ Постановление Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров СССР от 4 июня 1937 «О воспрещении сдачи в аренду земель сельскохозяйственного значения». Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. I. Москва, 1957. Лк. 710.

a edu, istutada ilupuud ja -põõsaid⁷⁹, kusjuures abimajand sellel maatükil, elumaja, majapidamishooned, istandikud, tootlikud kariloomad, kodulinnud ja põllumajanduslik väikeinventar on kolhoosiperede isiklik omand. Nende omandiks on samuti kõik õueaiamaale külvatud kultuurid ja seal valminud saak. Omanikuna on kolhoosiperedel õigus vallata, kasutada ja käsutada neile kuuluvat vara.

Seoses sellega, et elamu, majapidamishooned, külvatud kultuurid, puud ja põõsad on lahutamatult seotud maaga, on nende kasutamisel teatud erinevused, võrreldes kolhoosipere muu vara käsutamisega.

Käsütades neile kuuluvaid hooneid, istandikke ja muid abimajandiga seotud isikliku omandi õiguse objekte, ei või kolhoosipered käsutada õueaiamaad. Maa käsutamise õigus kuulub üksnes Nõukogude riigile. Üksikutel juhtudel annab riik teatud õigused maa käsutamise alal ka niinimetatud esmastele maakasutajatele, kelle hulka kuuluvad ka kolhoosid. Mis puutub aga kolhoosiperedesse kui sekundaarsetesse maakasutajatesse, kes saavad oma õueaiamaa kolhoosilt, siis neile ei ole Nõukogude riik omistanud mingisugust õigust maa käsutamise alal.

Siit tulenebki, et kolhoosipere võib võõrandada temale kuuluvaid ehitusi ilma kolhoosi sellekohase nõusolekuta üksnes lammutamiseks. Kolhoosipere õueaiamaal paiknevate elamu ja teiste hoonete ning ehitiste müük mitte lammutamiseks on võimalik ainult sel korral, kui kolhoos annab ostjale eelnevalt loa kasutada hoonete all olevat maad.

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja UK(b)P Keskkomitee 1939. aasta 28. juuli määruses «Maal elavate tööliste ja teenistujate, maaõpetajate, agronoomide ja teiste kolhoosiliikmeks mitteolevate isikute õueaiamaast»⁸⁰ soovitatakse kolhoosidel osta ühismajandi ja kolhoosnikute jaoks elumaju ja majapidamishooneid nendelt isi-

⁷⁹ 1) Eesti NSV Konstitutsioon, § 7. Tallinn, 1958. 2) Постановление Совета Народных Комиссаров СССР и Центрального Комитета ВКП(б) от 21 февраля 1940 «О посадке плодовых деревьев вокруг домов на приусадебных участках колхозников, рабочих и служащих, проживающих в сельских местностях». Важнейшие решения по сельскому хозяйству за 1938—1946 гг., Москва, 1948. Lk. 145.

⁸⁰ Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. I. Москва, 1957. Lk. 790—791.

kutelt, kellel faktiliselt on katkenud side põllumajandusega ja kes kasutavad oma hooneid ainult kaks-kolm kuud aastas või annavad need kasusaamise eesmärgil rendile. Järelkult on kolhoosi territooriumil paiknevate hoonete võõrandamine teistele isikutele võimalik üksnes siis, kui kolhoos ise pole huvitatud nende hoonete ostmisest. See tähendab, et kolhoosil on kolhoosiperede hoonete ostmisel eelisõigus.

See teeb kolhoosiperedele teatud takistusi oma isikliku omandi käsutamisel. Kui aga viiakse ellu õueaiamaa jaotamine köögiviljamaaks ja ehituskruudiks, siis langevad need takistused ära.

Kasutades õueaiamaad põllukultuuride all või viljapuude, marjapõõsaste ja ehistaimede istutamiseks, võib kolhoosipere vabalt käsutada kogutud saaki ja müüa istikuid kellele tahes. Kolhoosil pole õigust selles vahele segada. Mõnikord on esinenud selliseid juhtumeid, et kolhoosipered on võõrandanud koristamata saagi ja andnud viljapuid ja marjaaedu rendile. See aga on seadusega rangelt keelatud, sest siin on tegemist õueaiamaa kasutamise õiguse edasiandmisega.⁸¹ Seetõttu võivad kolhoosipered käsutada kui oma isiklikku omandit ainult õueaiamaalt koristatud saaki, see on sellist toodangut, mis on saadud õueaiamaa kasutamise tulemusena.

Kuigi õueaiamaale istutatud puud ja põõsad on kolhoosipere omand, võib ta neid müüa üksnes neile isikutele, kellele kolhoos on andnud loa kasutada puude all olevat maad. Sel korral, kui kolhoosipere loobub õueaiamaa kasutamisest või temalt võetakse see õigus ära, võib ta nõuda uuel õueaiamaa kasutajalt kompensatsiooni viljapuude ja marjapõõsaste, ehispuude ning -põõsaste ja muude taimede, mitmeaastaste põllumajanduslike kultuuride ning kasutamata kulutuste eest selleks ettenähtud suuruses.⁸²

Kõneldes kolhoosipere õigusest käsutada õueaiamaal olevaid mitmeaastaseid istandikke ning kogutud saaki, tuleb märkida, et see õigus kuulub temale vaid siis, kui ta on nende puude, põõsaste ja istandike omanik. Kui aga

⁸¹ NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus 27. maist 1939 «Kaitseabinõudest kolhooside ühismaade laiialijagamise vastu», p. 5. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa. Tallinn, 1957. Lk. 394 jj.

⁸² Eesti NSV Ministrite Nõukogu korraldus 14. detsembrist 1957 nr. 1758-k. «Eesti NSV Teataja» 1958, nr. 1, art. 17.

puud, põõsad ja istandikud läksid kolhoosiperele üle koos õueaiamaaga ja kolhoosipere nende eest kompensatsiooni ei maksnud, siis võib ta neid küll kasutada, mitte aga käsutada ega kolhoosi loata maha raiuda.

Kolhoosiperede õigused puude, põõsaste ja mitmeaastaste istandike maharaiumisel on üldse piiratud. Seda mitte üksnes sel puhul, kui nad on kolhoosi omandiks, vaid ka siis, kui need kuuluvad kolhoosiperele endale. Kolhoosipered, samuti nagu kõik tööliselised ja teenistujadki, kes kasutavad kolhoosilt saadud õueaiamaad, võivad seal kasvavaid viljapuid, marjapõõsaid ja teisi istandikke maha raiuda ainult külanõukogu täitevkomitee loal ning kooskõlastatult kolhoosi juhatusega.

Sel korral, kui tõmmatakse piirjooned õueaiamaa ja ehituskrundi vahele, on tarvis rõhutada, et kolhoosiperedel on õigus püstitada elamut ja majapidamishooneid, rajada viljapuu- ja marjaaeda, istutada ehispuid ja -põõsaid vaid ehituskrundile, mitte aga õueaiamaale. Õueaiamaa jääb siis kolhoosipere teiste vajaduste rahuldamise teenistusse.

Kolhoosiperedel on õigus kasutada õueaiamaad mitmesuguste põllukultuuride kasvatamiseks. Põhilisteks kultuurideks, mida kolhoosipered kasvatavad, on kartul ja köögivilid. Teatud määral viljeldakse ka tehnilisi ja söödakultuure ning teravilja.

Varemalt peeti õueaiamaa kasutamist teraviljakultuuride all teatud kõrvalekaldumiseks õueaiamaa sihipärasest kasutamisest ja sellepärast ei soodustatud seda. Vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1948. aasta 13. aprilli määrusele «Riigile teravilja ja kartuli kohustusliku müügi kohta Eesti NSV kolhooside ja kolhoosiperede poolt»⁸³ kehtestati nendele kolhoosiperedele, kellel oli teraviljakultuure õueaiamaal, teravilja müügi kohustus tegeliku külvi-pinna alusel normide järgi, mis kehtisid kuni 10 ha suuruste eramajapidamiste suhtes. Praegu aga on kõik kolhoosnikute, tööliste ja teenistujate majapidamised vabastatud riiklikest müügikohustustest.⁸⁴ Ka põllumajandus-

⁸³ «Eesti NSV Teataja», 1948, nr. 16, art. 93.

⁸⁴ NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 4. juulist 1957 «Kolhoosnikute, tööliste ja teenistujate majapidamiste põllumajandussaaduste riiklike müügikohustuste kaotamisest». «Rahva Hääl» 5. juulist 1957.

maksu seadus⁸⁵ ei arvesta seda, missuguseid kultuure kasvatatakse õueaiamaal.

Sellest võib järeldada, et Nõukogude riik on jätnud selle küsimuse, missuguseid põllukultuure ja kui palju neid õueaiamaal kasvatada, kolhoosiperede endi lahendada, loomata soodustusi või tõkkeid selle või teise kultuuri kasvatamiseks. Õueaiamaal kasvatatavate kultuuride struktuur sõltub põhiliselt sellest, missugune on ühismajandi arengutase ja millises ulatuses ta suudab rahuldada kolhoosnikute isiklike vajadusi. Teatud tähtsus on siin ka omandatud kogemustel ja traditsioonidel selle või teise kultuuri viljelemisel. Näiteks Tuhkruranna ümbruses on levinud kurgi kasvatus. Seal kasvatab oma aiamaal kurke ja müüb neid peaaegu igaüks, olgu ta siis kalur, põllundusbrigaadi liige või farmitöötaja. On välja kujunenud põhimõte, et üks sajandik hektarit kurke peab andma 1000 rubla sissetulekut. Enamik kolhoosiperesid saab igal suvel kurkide müügist kümme kuni kakskümmend tuhat rubla. Sealjuures on kolhoosiperede aiamaast kurkide all tavaliselt 0,20 ha. Ainuüksi «Kommunismi Lipu» kalurikolhoosi piirkonnas teeb see kokku 50—60 hektarit.⁸⁶ Laialdaselt kasvatatakse kurke ja sibulaid samuti Peipsiäärsetes kolhoosiperedes. Kurgikasvatus nii Tahkuranna kui ka Peipsi ümbruse kolhoosiperedes on võtnud kohati sellise ulatuse, et on sattunud vastuollu kolhoosi ühishuvidega. Siinjuures pole huvitavuseta märkida, et kurgi- ja sibulakasvatus on arenenud õueaiamaal, mitte aga kolhoosides.

Kolhoosiperede nagu kõigi teistegi maakasutajate õiguse suhtes maapõuevaradele teeb seadusandlus ranget vahet ühelt poolt õiguse vahel kaevandada niinimetatud üldlevinud maapõuevarasid ja teiselt poolt õiguse vahel kaevandada maake.

Mis puutub üldlevinud maapõuevaradesse (savi, liiv, kruus, kriit, kivi jms.), siis neid on kõigil maakasutajatel, sealhulgas ka kolhoosiperedel, õigus toota lahtisel viisil oma majapidamise vajadusteks.⁸⁷ Praktikas kasuta-

⁸⁵ Põllumajandusmaksu seadus. Vastu võetud NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 8. augustil 1953. Tallinn, 1953.

⁸⁶ «Rahva Hääle». 5. oktoobrist 1957.

⁸⁷ Горное положение Союза ССР, § 87. Сборник документов по земельному законодательству СССР и РСФСР, 1917—1954. Москва, 1954. Lk. 278.

takse niisuguseid üldlevinud maapõuevarasid kohaliku ehitusmaterjalina. Keelatud on nende kaevandamine realiseerimise ja kasu saamise eesmärgil.

Täiesti teisiti on lahendatud väärismaakide kaevandamise küsimus, mis peituvad maa all ja mille kaevandamiseks on vajalik šahtide ehitamine. Nende kaevandamine ei vasta kolhoosiperede abimajandi eesmärkidele ja on sellepärast keelatud. Ka kolhoosidel pole õigust tegelda mäetööndusega neile kinnistatud maal.⁸⁸ Maa pealispinna kasutamise õigus ei laiene maapõuevaradele, välja arvatud üldlevinud maapõuevarad. Maapõuevarade kaevandamiseks on vajalik riigi eriluba.

Tulenevalt sellest, et seadus annab kõigile maakasutajatele õiguse veeressurssidele, on ka kolhoosiperedel õigus kasutada abimajandi vajadusteks õueaiamaal leiduvat vett või õueaiamaaga piirnevaid veekogusid. Nad võivad kasutada nii maapealset kui ka maa-alust vett loomade jootmiseks, põllukultuuride ja istandike kastmiseks, kalapüügiks ja muuks otstarbeks, ehitada kaevusid ning veevarustusseadmeid.

Õueaiamaaga piirnevate veekogude puhul tuleb kolhoosiperedel pidada kinni nende kasutamise režiimist ja nad ei tohi teha takistusi teistele veekasutajatele.

Kolhoosiperedele on seega antud avarad õigused õueaiamaa kasutamiseks. Kuid selleks, et kasutada kõiki neid õigusi, peavad kolhoosipered täitma ka neile pandud kohustused riigi ja kolhoosi ees.

Kolhoosipere kohustused. Kolhoosipere üheks tähtsaks kohustuseks on kasutada temale eraldatud õueaiamaad üksnes ettenähtud sihtotstarbel, nimelt abimajandi rajamiseks. Selle kohustuse iseloomulikuks jooneks on see, et ta on ühtlasi ka kolhoosipere õigus. See tähendab seda, et kui kolhoosiperele on eraldatud õueaiamaa, siis on ta seda mitte üksnes õigustatud, vaid ka kohustatud kasutama ettenähtud otstarbel.

Maa sihipärast kasutamist nõutakse mitte üksnes kolhoosiperedelt, vaid kõigilt maakasutajatelt. Seega on see

⁸⁸ Постановление Совета Народных Комиссаров от 23 октября 1938 «О незаконной организации при колхозах промышленных предприятий, не связанных с сельскохозяйственным производством». «Правда» 23. oktoobrist 1938.

nende kõigi üldiseks kohustuseks.⁸⁹ Sellise kõiki maakasutajaid hõlmava kohustuse kehtestamine annab Nõukogude riigile võimaluse tagada maa õige kasutamine vastavalt sellele määratud sihtotstarbele ja nendele ülesannetele, mis on pandud maakasutajatele kui majandavatele subjektidele, ning luua kindel kord maa sihipärasel kasutamisel.

Peale selle võimaldab maa sihipärase kasutamise kohustus silmas pidada rahvamajanduse plaanipärase ning proportsionaalse arendamise seadust ja vastavalt sellele kujundada maakasutust nii, et see sotsialistliku ülesehitustöö, töötajate materiaalse ja kultuurilise heaolu tõstmise seisukohast oleks kõige otstarbekohasem.⁹⁰

Maa sihipärase kasutamisega on lahutamatu seotud kolhoosipere kohustus täita kõiki neid eeskirju, mis reguleerivad õueaiamaa kasutamist. Põllukultuuride viljelemisel peab kolhoosipere täitma kõiki kohustusliku iseloomuga agrotehnika eeskirju ja rangelt ellu viima abinõusid põllukultuuride kahjurite ja haiguste vastu.⁹¹

Mis puutub ehituskrunti, siis selle puhul on nõudeks, et kolhoosipere alustaks ettenähtud ajal ehitustööd. Kui ehitaja ei ole ühe aasta jooksul asunud ehitusmaterjalide varumisele või puuviljaaia rajamisele ja pole kahe aasta jooksul valmis ehitanud elamu vundamenti temale eraldatud ehituskrundil, võib kolhoosnikute üldkoosolek ehituskrundi ära võtta. Siit nähtub kujukalt, et kolhoosiperel pole mitte üksnes õigus, vaid ka kohustus kasutada eraldatud ehituskrunti.

Ehitamine kolhoosiasulasse toimub nii kooskõlastatud ja kinnitatud ning korduvaks kasutamiseks soovitatud kui ka individuaalprojektide järgi. Elamu ja kõrvalhoonete projekt-eelarveline dokumentatsioon kooskõlastatakse kolhoosi juhatusega, rajooni sanitaarinspektori ja tuletõrje-

⁸⁹ Постановление Центрального Исполнительного Комитета от 15 декабря 1928 «Общие начала землепользования и землеустройства», р. 12. Сборник документов по земельному законодательству СССР и РСФСР 1917—1954. Москва, 1954. Лк. 301.

⁹⁰ Г. А. Аксенов. Земельные правоотношения в СССР, Москва, 1958. Лк. 320.

⁹¹ Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 24. jaanuarist 1959 «Põllumajanduskultuuride, viljapuude, marjapõõsaste ja metsakultuuride kahjurite, haiguste ning umbrohutõrje parandamise abinõudest Eesti NSV-s». «Eesti NSV Teataja», 1959, nr. 6, art. 42.

inspektoriga ning kinnitatakse pärast kooskõlastamist rajooninõukogu täitevkomitee kolhooside ehitamise osakonna juhataja poolt kolhoosipere taotlusel.

Ehitustööde järelevalvet teostab rajooninõukogu täitevkomitee kolhooside ehitamise osakond. Puuduste ja vigade esinemisel ehitustel on ehitaja kohustatud need kõrvaldama. Suuremate puuduste esinemise korral teatab kontrollija sellest kirjalikult kolhoosi juhatusele.

Kolhoosiasulasse ehitatud elamut võib kasutusele võtta ainult pärast selle vastuvõtmist vastava komisjoni poolt. Kõrvalhooned ja muud projektis ettenähtud ehitused võib ehitaja kasutusele võtta ilma vastava komisjoni otsuseta.

Vaidlused, mis tekivad kolhoosipere ja asjaosaliste asutuste vahel ehituskruudi eraldamise ja selle kasutamise, projekti kooskõlastamise ja selle kinnitamise, ehitustööde järelevalve ja elamu ekspluatatsiooni andmise küsimustes, lahendab rajooninõukogu täitevkomitee kolhoosipere taotlusel hiljemalt ühe kuu jooksul, arvates taotluse esitamise kuupäevast.

Peale ehitustehniliste eeskirjade täitmise lasub kolhoosiperel kohustus heakorrastada ja haljastada ehituskruunti. NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee soovitasid oma 1940. aasta 21. veebruari määruses kolhoosnikutel ning maal elunevatel töolistel ja teenistujatel istutada elamu ümber 15—20 viljapuud. Viljapuude istutamine, nagu öeldakse selles määruses, haljastab kolhoosnikute kodude ümbrust ja kogu kolhoosiasulat, laiendab viljapuaedade pindala, suurendab värskete ja kuivatatud puuviljade tootmist ning suurendab kolhoosnikute sissetulekut abimajandist. Ühtlasi kavandati terve abi nõude süsteem individuaalse puuviljakasvatuse arendamiseks õueaiamaal.⁹²

Kuid vaatamata sellele ei arenenud puuviljaaedade rajamine nii nagu vaja. Sõja tõttu palju kannatada saanud vabariikides ja oblastites ei suudetud individuaalset puuviljakasvatust taastada isegi 1956. aastaks. Meie vabariigi kolhoosiperedes seisis puuviljakasvatus kaua aega

⁹² Постановление Совета Народных Комиссаров и Центрального Комитета ВКП(б) от 21 февраля 1940 «О посадке плодовых деревьев вокруг домов на приусадебных участках колхозников, рабочих и служащих, проживающих в сельских местностях». Важнейшие решения по сельскому хозяйству за 1938—1946 гг. Москва, 1948. Лк. 145.

ühel ja samal tasemel, pindalalt umbes 5500 ha, mis teeb iga kolhoosipere kohta keskmiselt 0,05 ha. Alles viimastel aastatel, eriti pärast NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 30. juuni määrust «Puuvilja, marjade ja viinamarjade tootmise ning varumise suurendamisest»⁹³ hakati viljapuu- ja marjaaedade rajamisele osutama suuremat tähelepanu.

Mis puutub aga kolhoosiasula heakorrastamisse, siis selle küsimuse edukas lahendamine sõltub mitte üksnes kolhoosnikutest, töolistest ja teenistujatest, kes seal elavad, vaid ka kolhoosidest endist, kolhoosiasula projekteerimisest. Kuni käesoleva ajani koostatakse vabariigis kolhoosikeskuste planeerimise projekte 0,6 ha suuruste aiamaadega. Selle tõttu on asustatud punktide all suured pindalad. Suur on ka tänavate kogupikkus.

Kui aga kolhoosiasulasse eraldatakse ainult ehituskrunt ning ülejäänud õueaiamaa asub väljaspool asulat, siis vähenevad tunduvalt kulutused kolhoosikeskuste heakorrastamiseks. Arvestused näitavad, et kui võtta ehituskrundi suuruseks 0,60 ha asemel 0,15 ha, siis väheneb asustatud punkti territoorium 3 korda, tänavate ja väliskommunikatsioonide maksumus aga 25—30% võrra. Näiteks Tartu rajooni Lenini-nimelise kolhoosi keskasulas moodustab kolhoosnikute 0,6-hektariliste õueaiamaade korral tänavate kogupikkus ühe pere kohta 49 meetrit. Katselise projekti järgi, milles vahetult hoonete juures asuvaid ehituskrunte vähendati 0,15 hektarile, vähenes tänavate kogupikkus ühe pere kohta 21 meetrile. See tähendab, et kui asula heakorrastamise (tänavate, veevärgi, kanalisatsiooni, elektrivõrgu rajamise jt. tööde) maksumus moodustab esimesel juhul 1 670 000 rubla ehk iga pere kohta 11 100 rubla, teisel juhul aga ainult 1 190 000 rubla ehk iga pere kohta 7900 rubla.⁹⁴

Kulutusi heakorrastamisele võib vähendada ka kvartalite hoonestamise ja kahe- ning enamkorteriliste elamute ehitamise teel. Muidugi, praegu ei saa kolhoosnikutele peale sundida mitmekorruselisi maju, nagu märkis seda N. S. Hruštšov NLKP Keskkomitee 1959. aasta detsembri-

⁹³ Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. II. Москва, 1958. Лк. 691 jj.

⁹⁴ A. Astaškin, Kolhoosiasulate ehitamise küsimusi. «Eesti Kommunist», 1959, nr. 12 Lk. 59—60.

pleenumil, kuid meil endil peab olema kurss sinnapoole, ja kui mitte täna, siis homme jõuame lõplikult välja selle küsimuse lahendamiseni. Sellepärast on vaja abistada kolhoosnikuid nõuannetega külade ehitamise kohta ja tõmata sellele tööle kaasa arhitekte.⁹⁵

Kolhoosiperede kohustuseks on kasutada temale eraldatud õueaiamaad ja ehituskrunti mitte üksnes ettenähtud otstarbel, vaid ka ratsionaalselt.

Maa ratsionaalse kasutamise nõue tähendab kõigepealt seda, et eraldatud õueaiamaad tuleb kasutada täielikult. Kui varematel aastatel pidasid kolhoosipered seda nõuet teraselt silmas, siis viimasel ajal, seoses kolhooside ühismajandi tugevnemisega ning kolhoosnikute töötasu suurenemisega, võib märkida kolhoosnikute huvi vähenemist õueaiamaa kasutamise vastu. Nagu juba eespool märgitud, esineb isegi selliseid juhtumeid, kus õueaiamaa jäetakse kas täielikult või osaliselt kasutamata. Mida rohkem edasi, seda enam väheneb õueaiamaade kasutamise intensiivsus.

Lähtudes sellest, et kolhoosnikute huvi vähenemine õueaiamaa kasutamise ja abimajandi arendamise vastu on seaduspärane nähtus ja et teiselt poolt kehtib maa ratsionaalse kasutamise nõue, jõuame järeldusele, et neis kolhoosides, kus ilmneb õueaiamaa kasutamise intensiivsuse langus, on vaja vähendada õueaiamaa suurust. Ühelgi juhul ei saa õigustada maa ebaratsionaalset kasutamist.

Samuti nagu on lubamatu õueaiamaa kasutamata jätmine, nii on keelatud ka selle röövellik kasutamine. Maa õige ja ratsionaalse kasutamise korral peab maa viljakus pidevalt tõusma, mitte aga langema. Õueaiamaade kohta seda aga alati ütelda ei saa. Õueaiamaid kasutatakse paljudel juhtudel aastate viisi ühe ja sama kultuuri kasvatamiseks, mistõttu langeb mulla viljakus ning esinevad taotlused õueaiamaa ümbervahetamiseks.

Siit tulenebki veel üks nõue, mis on omane maa ratsionaalsele kasutamisele, nimelt õigesti organiseer-

⁹⁵ Kasutagem täielikult ära reservid põllumajanduse edendamiseks. N. S. Hruštšovi kõne 25. detsembril 1959 Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee pleenumil. «Rahva Hääli» 30. detsembrist 1959.

rida tootmist õueaiamaal. Seda pealegi veel kahes erinevas tähenduses. Esiteks, õigesti selles mõttes, et sellega ei kaasneks mulla viljakuse langus, ja teiseks selles mõttes, et kolhoosnikutel jääks küllaldaselt aega ühistöö jaoks. Kellelgi pole loomulikult midagi selle vastu, kui Tahkuranna ja Peipsi ümbruse kolhoosipered kasvatavad suure eduga kurke ja sibulaid. Kuid hukkamõistmise väärt on see, et kui kolhoosnikutel tuleb valida ühispõllul varisemise ohus oleva vilja ja õueaiamaal koristamist ning müümist ootavate kurkide vahel, siis otsustatakse viimaste kasuks. Nii talitavad ka paljud kalurid. Kurgihooajal, mis algab juuli keskpaiku ja kestab poole septembrini, läheb «Kommunismi Lipu» kalurikolhoosist harva mõni paat merele.

Selline talitusviis on teravas vastuolus kolhoosi põhirajaga. Iga töövõimelise kolhoosniku põhiliseks kohustuseks on aktiivselt ja kohusetundlikult osa võtta ühistootmisest. Isiklik abimajand ei või siin takistuseks olla. Kui mõni kolhoosipere liikmetest ei täida seda kohustust, siis toob see endaga kaasa ebasoodsaid tagajärgi mitte üksnes temale, vaid tervele kolhoosiperele.

Näiteks kolhoosiperele, kelle üksikud töövõimelised liikmed eelmisel aastal ilma mõjuvate põhjusteta ei töötanud välja kindlaksmääratud normipäevade miinimumi, määratakse põllumajandusmaks 50% võrra kõrgem kui nendele kolhoosiperele, kelle töövõimelised liikmed töötasid ausalt ja kohusetundlikult kolhoosis. Sel korral, kui kolhoosipere koosseisus on üksikuid töövõimelisi perekonnaliikmeid, kes ei ole kolhoosi liikmed või lahkusid (heideti välja) kolhoosist ega tööta palgalise töøjõuna, tõstetakse põllumajandusmaksu summat 75% võrra.⁹⁶ Peale selle võidakse vähendada õueaiamaa suurust. Sellepärast ongi suur tähtsus sellel, et tootmistegevus õueaiamaal toimuks nii, et see võimaldaks kõigil töövõimelistel kolhoosnikutel täita oma põhikohustust ühismajandi vastu.

Kolhoosipere kui maakasutaja kohustuste hulka kuulub ka see, et ta peab alluma selleks volitatud organite kontrollile. «Kõik maakasutajad, kes tegelevad põllumajandusega,» nagu rõhutatakse seda «Vene NFSV Maakoodeksis», «...alluvad maaorganite

⁹⁶ Põllumajandusmaksu seadus. Vastu võetud NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 8. augustil 1953, Tallinn, 1953.

üldkontrollile».⁹⁷ See tuleneb sellest, et maakasutamise õiguse tugineb meil riiklikule maaomandusele.

Riiklikku kontrolli kolhoosiperede õueaiamaa kasutamise üle teostavad rajooninõukogu täitevkomitee põllumajanduse inspeksiooni insener-maakorraldajad⁹⁸ ja külanõukogud⁹⁹. Neil on õigus kontrollida õueaiamaa suurust, selle kasutamist ja püstitatud eeskirjadest kinnipidamist ning nõuda kolhoosiperedelt esinenud väärnähtuste kõrvaldamist. Paljud külanõukogude täitevkomiteed on moodustanud õueaiamaade kontrollimiseks vastavad komisjonid, kuhu kuuluvad harilikult täitevkomitee esimees, alalise põllumajanduskomisjoni liikmed, rahvasaadikud ja kolhooside revisjonikomisjonide esindajad, kes viivad läbi õueaiamaade ülemõõtmisi ja kontrollivad loomade arvu kolhoosiperede abimajandeis. Sellise kontrollimisviisi rakendamine on end igati õigustanud.

Kontrolli teostamist kolhoosiperede maakasutamise üle iseloomustab see, et sellega tegelevad mitte üksnes selleks volitatud riigiorganid, vaid ka kolhoosid, kellelt kolhoosipered on saanud oma õueaiamaa. Kolhoosid peavad pideva kontrollimisega kindlustama õueaiamaade sihipärase ja ratsionaalse kasutamise. Kontrollides kolhoosiperede õueaiamaa kasutamist, võivad kolhoosiorganid õueaiamaa ümber mõõta, nõuda seletust õueaiamaa kasutamise ja selles esinevate puuduste kohta ning anda kohustusliku iseloomuga juhiseid olemasolevate väärnähtuste kõrvaldamiseks. Ja kui osutub vajalikuks, on kolhoosnikute üldkoosolekul õigus vähendada kolhoosiperede õueaiamaa suurust.

Kirjanduses võib sageli kohata ka seda, et õueaiamaa kasutamisel loetakse kolhoosiperede kohustuste hulka põllumajandusmaksu õigeaegset tasumist.¹⁰⁰ Seda aga ei

⁹⁷ Сборник документов по земельному законодательству СССР и РСФСР, 1917—1954. Москва, 1954. Лк. 156.

⁹⁸ NSV Liidu Põllumajanduse Ministeeriumi poolt 9. mail 1956 kinnitatud «Masina-traktorijaama insener-maakorraldaja põhimäärus».

⁹⁹ Eesti NSV Ülemnõukogu poolt 4. veebruaril 1958 kinnitatud «Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus», § 12, p. 6. «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 3, art. 32.

¹⁰⁰ 1) Колхозное право. Москва, 1956. Лк. 333. 2) Kolhoosiõigus. Tallinn, 1950. Лк. 199. 3) И. В. Павлов. Колхозный двор и его правовое положение. Москва, 1954. Лк. 39. 4) Е. И. Коваленко. Право приусадебного землепользования колхозного двора. Ученые записки Пермского государственного университета им. А. М. Горького, т. XV, вып. 3, юридические науки. Перм. 1958, Лк. 149. 5) N. D. K a z a n t s e v. Kolhoosiõiguse alused. Tallinn, 1955. Лк. 82 jt.

saa õigeks tunnistada, sest siin ei tehta vahet kolhoosipere kui maakasutaja ja kolhoosipere kui majandava subjekti vahel. Kui lugeda kolhoosipere kohustuseks õueaiamaa kasutamisel põllumajandusmaksu tasumist, siis tähendaks see seda, et õueaiamaa kasutamine on tasuline. See on vastuolus maaseadusandluse põhiprintsiipidega. Sellepärast on õigus neil, kes väidavad, et kolhoosipered tasuvad neile pandud maksukohustusi mitte õueaiamaa kasutajatena, vaid majandavate subjektidena.¹⁰¹

Kõik need ülaltähendatud kolhoosipere õigused ja kohustused on seotud selle maatükiga, mis on temale antud seadusega ettenähtud korras ja tingimustel. Kui kolhoosipere võtab omavoliliselt kolhoosi ühismaid enda kasutusse, siis tema kui maakasutaja õigused ning kohustused nendele maatükkidele ei laiene.

Maaseadusandluse rikkumise tagajärjed. Vastavalt ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu 1939. aasta 27. mai määrusele¹⁰² vaadatakse iga-sugusele katsele kärpida kolhoosi ühismaid kolhoosipere isikliku abimajandi kasuks, samuti õueaiamaade suurendamisele üle põllumajandusliku artelli põhikirjas ettenähtud määra kui kuriteole ja süüdlased võetakse kriminaalvastutusele.

Kolhoosile kuuluva maa omavolilist harimist isiklikes huvides kvalifitseeritakse kui omavoli Vene NFSV Kriminaalkoodeksi § 90 ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavate paragrahvide järgi. Neil juhtudel, kui mainitud teod pandi toime riigivõimu esindajate või kolhoosi juhtivate ametiisikute loal, võetakse need isikud vastutusele Vene NFSV Kriminaalkoodeksi § 87-a ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavate paragrahvide järgi. Isikud, kes on teadlikult kasutanud ebaseaduslikke lubasid selliseks maaharimiseks, võetakse kaasosalistena vastutusele kriminaalkoodeksi samade paragrahvide kohaselt.¹⁰³ Omavolilist saagi koristamist isiklikeks

¹⁰¹ А. М. Турубинер. Право государственной собственности на землю в Советском Союзе. Москва, 1958. Лк. 38. ja 242.

¹⁰² NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa. Tallinn, 1957. Lk. 394 jj.

¹⁰³ Постановление Пленума Верховного суда СССР от 3 апреля 1940 г. № 7(6)У «О квалификации самовольного использования в личных целях земель, принадлежащих колхозам и совхозам». Сборник действующих постановлений Пленума Верховного суда СССР, 1924—1957. Москва, 1958. Лк. 43.

vajadusteks kolhoosile kuuluvalt maalt kvalifitseeritakse sotsialistliku omandi riisumisena.

Kolhoosnikud, kes omavoliliselt harisid kolhoosile kuuluvat maad, kannavad mitte üksnes kriminaalvastutust, vaid ka varalist vastutust, kusjuures esimene ei välista teist. Kõik need isikud, kes omavoliliselt kasutasid kolhoosi maad või omavoliliselt koristasid saaki või tegid heina kolhoosi maal, on kohustatud tasuma kolhoosile tekitatud kahju natuuras, sest kolhoosimaalt koristatud saak kuulub kolhoosile. Kui aga sissenõudmine natuuras on võimatu, võib kohus kostjalt välja mõista kolhoosimaalt kogutud saagi väärtuse vastavate põllumajandussaaduste või sööda riiklike jaehindade järgi.

Kolhoosnikutel, kes omavoliliselt kasutasid kolhoosimaad, ei ole õigust saada kolhoosilt tasu töö ja seemnete eest, mis on mahutatud sellesse maasse.¹⁰⁴

Maakasutuse püsivus ja vankumatus on kolhooside eduka majandusliku kindlustamise üheks põhitingimuseks, sest maa esineb tootmises kui tootmisvahend ja kui põllumajandusliku tootmise territoriaalne baas. Kolhoosi ühismaade ja õueaiamaade ebaseaduslik kasutamine kolhoosnikute ja teiste isikute poolt halvab kolhooside majanduslikku tegevust ning soodustab parasiitlike elementide signemist ühismajandis. Sellepärast on võitlus kolhoosimaade riisumise ja laialijagamise vastu mitte üksnes kohtu ja prokuratuuri, vaid kõigi kolhoosi juhtivate töötajate, kohalike partei- ning nõukogude organite ülesanne. Suure tähtsusega on siin samuti sellised profülaktilise iseloomuga abinõud, nagu kindla korra sisseviimine õueaiamaafondi kasutamisel, kõigi kasutatavate ja kasutamata õueaiamaade täpse arvestuse pidamine, õueaiamaa suuruse pidev kontrollimine ja paljud teised.¹⁰⁵

Tuleb märkida, et nendes majandites, kus on kehtestatud kindel õueaiamaade kasutamise režiim ja pidevalt kontrollitakse sellest kinnipidamist, kus tehakse ulatuslikku selgitustööd, arutatakse esinenud väärnähtusi brigadide, juhatuse ja volinike koosolekutel ning luuakse hukkamõistev õhkkond nende suhtes, kes ei austa õueaiamaad.

¹⁰⁴ NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi määrus nr. 3 26. märtsist 1960 «Kohtupraktikast kolhooside tsiviiliasjus», p. 4. «Бюллетень Верховного суда СССР», 1960, nr. 3.

¹⁰⁵ Ю. А. В о в к, Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. Lk. 39.

maa kasutamise eeskirju, on kolhoosi ühismaade omavolilisele kasutamisele lõpp tehtud. Ja vastupidi, neis kolhoosides, kus puudub leppimatu võitlus väärnähtustega ning ühismaa omavolilise kasutuselevõtmise puhul ei võeta tarvitusele otsustavaid abinõusid, on põllumajandusliku artelli põhikirja rikkumised sagedased. See on kehtiv eriti Põlva, Haapsalu, Räpina ja mõnede teiste rajoonide kolhooside kohta, kus pole seni jõutud likvideerida puudusi maakasutuse alal.

Samuti nagu on keelatud kolhoosi ühismaade omavoliline kasutamine, pole lubatud ka õueaiamaa kasutamise õiguse edasiandmine teistele isikutele. Õueaiamaa eraldatakse konkreetsele kolhoosiperele ja ainult see pere, kellele on õueaiamaa antud, võib seda vahetult kasutada. Keelatud on mitte üksnes õueaiamaa kasutada andmine tasu eest, vaid üldse igasugused tehingud õueaiamaaga, nagu õueaiamaa omavoliline vahetamine, kinkimine jms. See on seletatav sellega, et maa on riigi ainuomandiks ja üksnes temal on õigus seda käsutada.

Vastavalt ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu 1939. aasta 27. mai määrusele «Kaitseabinõudest kolhooside ühismaade laialijagamise vastu»¹⁰⁶ kuuluvad kolhoosnikud, kes annavad õueaiamaa rendile või annavad selle kasutamiseks edasi teistele isikutele, kolhoosist väljaheitmisele ja õueaiamaast ilmajätmisele. Kõik tehingud kolhoosipere õueaiamaaga tunnistatakse kohtu poolt Vene NFSV Tsiviilkoodeksi § 30 alusel kehtetuks ning kõik see, mis kolhoosipere sai selle tehingu tulemusel, nõutakse sisse riigi kasuks.

Isikud, kes on süüdi tehingutes maaga, sealhulgas ka kolhoosi õueaiamaafondi maaga, võetakse vastutusele Vene NFSV Kriminaalkoodeksi § 87-a ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavate paragrahvide järgi.

Seega võetakse tarvitusele ranged abinõud kõigi nende vastu, kes otseselt või kaudselt rikuvad maa natsionaliseerimist käsitlevaid seadusi ja maakasutust reguleerivaid eeskirju.

¹⁰⁶ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa. Tallinn, 1957. Lk. 394 jj.

VI. KOLHOOSIPERE ÕUEAIAMAA KASUTAMISE ÕIGUSE MUUTMISE JA LÕPPEMISE ALUSED

Õueaiamaa tähtajata kasutamise printsiip. Õueaiamaa eraldatakse kolhoosiperedele tähtajata kasutamiseks. Õueaiamaa tähtajata kasutamiseõigusel on suur tähtsus. See tagab kolhoosiperedele õueaiamaa püsiva kasutamise. Ilma selleta oleks mõeldamatu alatise iseloomuga abimajandi rajamine. Maakasutuse püsivus garanteerib kolhoosiperedele omandiõiguse elamule, majapidamishoonetele ja mitmeaastastele istandikele, mis on lahutamatult seotud maaga. Ühtlasi loob maa tähtajata kasutamine kolhoosnikutele kindluse, et nende maatükke ei anta teistele isikutele, ja see stimuleerib neid tõstma maa viljakust, mis on kasulik nii kolhoosiperedele, kolhoosile kui ka riigile.

Ka kolhooside maakasutamiseõigus on tähtajatu, kuid võrreldes kolhoosiperede õueaiamaa kasutamisega on siin oma erinevused. Maa antakse kolhoosidele põliseks, s. o. igaveseks kasutamiseks, kolhoosiperede maakasutamise tähtaega aga ei määratleta ja see on selles mõttes tähtajatu.

Õigus kasutada õueaiamaad tähtajatult tähendab esiteks seda, et kolhoosipere säilitab maakasutamiseõiguse ka sel juhul, kui pere koosseis muutub: teiseks seda, et ükski organ ei või kolhoosipere õueaiamaad vähendada ega ära võtta muidu, kui seaduses või kolhoosi põhikirjas ettenähtud juhtudel; kolmandaks seda, et nii kolhoosi- kui ka partei- ning nõukogude organid on kohustatud kaitsma kolhoosipere seda õigust ebaseaduslike rünnete vastu.

Õueaiamaa tähtajata kasutamise põhimõtet ei õõnesta ka see, et NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrus «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimi-

sel» annab kolhoosidele õiguse vähendada kolhoosiperede õueaiamaad, sest see vähendamine leiab aset siis, kui mõni kolhoosipere töövõimelistest liikmetest ei tööta kohusetundlikult ühismajandis ja annab seega ise selleks põhjust.

Tähendab — kolhoosipere õueaiamaa tähtajata kasutamise õigus on objektiivselt garanteeritud ning õueaiamaa vähendamine ja äravõtmine võib toimuda üldreeglina maakasutajatest endist sõltuvalt asjaoludel.

Õueaiamaa vähendamise kord ja tingimused. Et õueaiamaa vähendamisega on kolhoosides tekkinud palju arusaamatusi ja vaidlusi ning isegi maakasutajate seaduslike huvide rikkumist, on vaja nendel küsimustel lähemalt peatuda.

Lähtudes kehtivast seadusandlusest, võivad kolhoosiperede õueaiamaa kasutamise õiguses toimuda muudatused põhiliselt kahel juhul: 1) õueaiamaa suuruse piirnormide vähendamise ja 2) üksikute kolhoosiperede õueaiamaa vähendamise või suurendamise korral.

Vastavalt NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrusele määravad kolhoosid ise kindlaks kolhoosiperede õueaiamaa suuruse piirnormid. Rida vabariigi kolhoose, nagu Tartu rajooni «Jüriöö», Paide rajooni «Edasi», Haapsalu rajooni J. Lauristini nimeline, Abja rajooni «Tee Kommunismile» ja teised, pidas otstarbekohaseks väiksemate õueaiamaade eraldamise kolhoosiperedele ja määrasid seetõttu õueaiamaa maksimumsuuruseks mitte 0,60, vaid 0,50 ha.

Kõigilt neilt kolhoosiperedelt, kelle õueaiamaa oli suurem kui ettenähtud maksimumnorm, võeti ülejääk ära, kusjuures maa-ala, mis oli viljapuuaias all, äravõtmisele ei kuulunud. Kõik äralõiked liideti õueaiamaafondi vabade maadega ning neid kasutatakse kas ühismajandi vajadusteks või siis uutele kolhoosiperedele õueaiamaa andmiseks.

Antud juhul toimus õueaiamaa suuruse üldine vähendamine kolhoosnikute enamiku soovil ja sellepärast ei saa sellele vaadata kui karistusliku iseloomuga abinõule. Hoopis erinev on aga olukord siis, kui selle või teise kolhoosipere õueaiamaa vähendamise küsimus tõstetakse päevakorda seetõttu, et kolhoosipere liikmed ei täida oma kohustusi kolhoosi vastu. Õueaiamaa vähendamine sellisel korral

kujutab endast karistusliku iseloomuga abinõud kolhoosipere suhtes. Samas olgu tähendatud, et NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määruse ja kolhooside põhikirjade sätted õueaiamaa vähendamise kohta on kohaldatavad üksnes kolhoosiperele, mitte aga tööliste ja teenistujate õueaiamaade kohta.

Õueaiamaa vähendamise kui karistuse kohaldamise üheks aluseks on kolhoosipere töövõimeliste liikmete mitteküllaldane osavõtt kolhoosi ühistootmisest. See on leidnud fikseerimist nii 1956. aasta 6. märtsi määruses kui ka kõikide kolhooside põhikirjades.

Siinjuures võib tekkida küsimus, mida mõeldakse küllaldase või mitteküllaldase ühistööst osavõtu all. Haapsalu rajooni «Tuleviku», Pärnu linna piirkonna Pariselja ja «Edasi» kolhoosi põhikirjas kõneldakse koguni aktiivsest ning kohusetundetust tööst ühismajandis. Mis on siin kriteeriumiks?

Neil puhkudel, kui kõneldakse küllaldasest ja mitteküllaldasest või aktiivsest ning kohusetundetust tööst kolhoosis, peetakse harilikult silmas seda, kas kolhoosipere töövõimelised liikmed on täitnud ettenähtud normipäevade miinimumi või mitte. Järelikult on siin põhiliseks kriteeriumiks kehtestatud töö- või normipäevade miinimumi täitmine.

Ühtlasi tuleb märkida seda, et ühistööst osavõtu kohustus käib mitte kõigi kolhoosipere töövõimeliste liikmete kohta, vaid haarab üksnes neid, kes on kolhoosi liikmed. On iseenesestki mõista, et need perekonnaliikmed, kes töötavad riiklikes asutustes ja ettevõtetes, ei kannu kohustust töötada kolhoosis, kelle territooriumil nad elunevad.

Kolhooside põhikirjad näevad teise õueaiamaa vähendamise alusena ette kolhoosipere liikmete omavolilise lahkumise kolhoosist. Liikmeksolemine kolhoosis toob endaga kaasa kohustuse töötada ühismajapidamises. Kolhooside töökorralduse üheks iseloomulikuks jooneks ongi see, et kõik põhilised tööd ühismajandis teostatakse kolhoosi liikmete isikliku tööga vastavalt üldkoosoleku poolt vastuvõetud sisekorra eeskirjadele. Tööle on lubatud palgata ainult isikuid, kellel on eriteadmisi ja eriettevalmistus. Ainult erandina, siis, kui kiireiseloomulisi töid ei jõuta kolhoosiliikmete olemasoleva töö-

jõuga selle täieliku rakendamise korral ettenähtud tähtajaks täita, lubab põllumajandusliku artelli tüüppõhikiri palgata ajutisi töölisi.

Neis tingimustes on kolhoosiliikmete tööjõu plaanipärasel rakendamisel suur tähtsus ning kolhoosnikute omavoliline lahkumine kolhoosist raskendab töö organiseerimist majandis, tekitades seal ajutist tööjõu puudujääki ning nõrgendades töödistsipliini. Sellepärast on kehtestatud kord, mille kohaselt kolhoosnikud ei või asuda alalisele või ajutisele tööle väljaspool kolhoosi ilma kolhoosi juhatuse sellekohase nõusolekuta. Samuti on asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide juhatajatel keelatud tööle võtta kolhoosnikuid, kellel puudub kolhoosi juhatuse luba nende lahkumiseks kolhoosist.

Kui aga mõni kolhoosnikutest ei pea sellest korrast kinni, siis toob see endaga kaasa kolhoosipere õueaiamaa vähendamise. Omavoliliselt kolhoosist lahkumist esines võrdlemisi sagedasti kolhooside organiseerimisele järgne-
nud perioodil, millal oli raskusi ühismajandite organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamisega. Nüüd aga, kus kolhoosimajandus teeb kiireid edusamme, on omavoliline kolhoosist lahkumine muutunud haruldaseks nähtuseks ning need, kes varem lahkusid, on suures osas kolhoosidesse tagasi pöördunud.

Selgitavalt tuleb rõhutada, et õueaiamaa vähendamine toimub mitte igasuguse kolhoosist lahkumise, vaid üksnes omavolilise lahkumise korral. Kui kolhoosipere mõni töövõimeline liige läheb ajutiselt tööjõu organiseeritud värbamise korras tööstusse või ehitustele, mobilisatsiooni puhul Nõukogude armeesse, õppima, valimiste tõttu nõukogude ja ühiskondlikesse organisatsioonidesse jne., jääb õueaiamaa suurus vähendamata kogu nende ajutise eemaloleku ajaks.

Kolmandaks kolhoosipere õueaiamaa vähendamise aluseks on perekonna liikme väljajäetmine kolhoosist töö- või normipäevade miinimumi süstemaatilise täitmata jätmise, kolhoosist omavolilise lahkumise, töödistsipliini korduva rikkumise või muude asjaolude tõttu.

Kolhoosist väljajäetmine on kõige raskemaks karistuseks, mida kohaldab kolhoos, ja seda praktiseeritakse erandjuhtudel, siis, kui kõik teised kasvatus- ning mõju-

tusvahendid pole andnud soovitud tulemusi. Kolhoosist väljaheitmine on karistuseks mitte üksnes väljaheidetule, vaid see toob teatud tagajärjed õueaiamaa vähendamise ja põllumajandusmaksu suurendamise näol kaasa kogu kolhoosiperele. See on ka loomulik, sest kolhoosiperel lasub kohustus kasvatada oma liikmeid töösse ja kohustustesse ausa ning kohusetundliku suhtumise vaimus.

Neljandaks on kolhoose, kus nähakse ette kolhoosipere õueaiamaa vähendamine sel juhul, kui mõni perekonna töövõimelistest liikmetest ei tegele ühiskondlikult kasuliku tööga. Nii talitas näiteks Pärnu linna piirkonna «Võidu» kolhoos, kes vähendas kolhoosnik A. J'i kasutada olevat õueaiamaad 0,60 ha-lt 0,30 ha-ni põhjusel, et tema töövõimeline tütar elab vanemate kulul ega tööta kuskil.

Võitlus kodanlike igandite ja parasiitlike eluviiside vastu on praeguse, kommunismi laial rindel ehitamise perioodi üks tähtsamaid ülesandeid. Sellepärast on vaja tunnustavalt märkida neid kolhoose, kes rakendavad abinõusid selleks, et pääseks võidule kommunistlik töösse suhtumine kolhoosnikute ja nende perekonnaliikmete hulgas. Muidugi seisavad siin esiplaanil kasvatusliku iseloomuga vahendid. Kuid neil juhtudel, kui selgitus- ja kasvatustöö jääb tulemusteta, tuleb kasutada ka niisugust abinõu, nagu on seda kolhoosipere õueaiamaa vähendamine, mis on täielikus kooskõlas NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määruse sisu ning mõttega.

Viienda kolhoosipere õueaiamaa vähendamise alusena näeb näiteks Tartu rajooni «21. Juuni» kolhoosi põhikiri ette loomade pidamist üle põhikirjas ettenähtud normi. Tegelikult on õueaiamaad sellel alusel vähendatud väga harva. See on seletatav sellega, et kolhoosi põhikirja rikkumise korral võetakse kõigepealt tarvitusele abinõud selleks, et kõrvaldada need rikkumised.

Sel puhul, kui kolhoosiperel on loomi rohkem, kui seda lubab põhikiri, annab kolhoosi juhatus sellele perele kohustusliku loomade realiseerimise tähtaja. Selle tähtaja möödumisel realiseerimata jäänud loomad võib kolhoos ära võtta, tasudes seejuures kolhoosiperele loomade väärtuse riiklike kokkuostuhindade alusel.

Kuid põhikirja rikkumiste kõrvaldamine ei välista karistusliku iseloomuga abinõude kohaldamist nende suhtes, kes kolhoosi põhikirja rikkusid. Kuna põhikirja rikkumist

abimajandi suurendamise näol esineb küllaltki sageli, siis võitluse tugevdamise eesmärgil nendega oleks igati otstarbekohane kasutada õueaiamaa vähendamist. Pealegi tuleb see sündmuste loogikast: kui olemasolev õueaiamaa võimaldab abimajandit paisutada üle kehtestatud normide, siis on vaja seda vähendada. Ühtlasi on sellel suur profülaktiline tähtsus.

Meie vabariigi ühismajandeis, eriti aga Pärnu linna piirkonna «Partisani», «Võidu», «Nurme» ja «Kevade», Lihula rajooni «Vapruse» ning «Jõe», Räpina rajooni Lenini-nimelise, Elva rajooni Hellenurme ja mitmetes teistes kolhoosides, on laialt levinud segaperede õueaiamaa vähendamine, vaatamata sellele, et pere koosseisu kuuluvad mittekolhoosnikud töötavad tööliste ja teenistujatena asutustes, ettevõtetes ja organisatsioonides.

Lihula rajooni «Jõe» kolhoosi põhikiri näeb ette vähendada 50% võrra nende kolhoosiperede õigusi õueaiamaale ja abimajapidamisele, kus üks töövõimelistest abikaasast töötab väljaspool kolhoosi või kus on täisealiseks saanud noori, kellel ei ole erialast haridust ja kes töötavad asutustes, ettevõtetes ja organisatsioonides mittevalitavatel ametikohtadel. See tähendab, et neile kolhoosiperedele jäetakse ainult 0,30 ha õueaiamaad ja loomi järgmiselt: 1 lehm, 1 siga, kuni 5 lammast, 20 kodulindu, 10 küülikut ja 5 mesipuud. Teised kolhoosipered võivad peale selle kasvatada veel ühe noorveise ja sea, 5 lammast ning piiramatul arvul küülikuid ja kodulinde.

Sellist lähenemisviisi õueaiamaade vähendamisele ei saa õigeks tunnustada, sest igal nõukogude kodanikul on õigus valida endale kutset ja töökohta ning mõjutusvahendite kohaldamine sellisele kolhoosiperedale, kelle töövõimelised liikmed võtavad osa ühiskondlikult kasulikust tööst, oleks ebaõiglane. Iseasi on muidugi siis, kui perekonnas on töövõimelisi inimesi, kes kuskil ei tööta.

Analoogilisi puudusi õueaiamaa vähendamisel esines hulgaliselt ka Vene NFSV-s, kus valitsus need teravalt hukka mõistis.¹⁰⁷ Küsimus seisab siin mitte selles, et vähendada õueaiamaad, vaid selles, kas segapere kuulub kolhoosiperede või tööliste ja teenistujate perede kategooriasse. Kui valdav osa segapere töövõimelistest liikmetest on kolhoosnikud, siis on tegemist kolhoosiperega ja tema

¹⁰⁷ «Социалистическая законность», 1959, nr. 6. Lk. 37.

õueaiamaa ei kuulu vähendamisele põhjusel, et peres on töölisi ja teenistujaid. Vastasel korral ei saa me seda peret üldse kolhoosipereks tunnistada ja neile eraldatakse õueaiamaa normide järgi, mis on seaduses ette nähtud. Kui tööliste ja teenistujate pere, kus enamik töövõimelistest perekonnaliikmetest on töölised ja teenistujad, kasutab õueaiamaad kolhoosiperedele ettenähtud suuruses, siis kuulub see vähendamisele seaduses kehtestatud normini. Sellepärast oleks näiteks Pärnu linna piirkonna «Partisani» kolhoos pidanud motiveerima kolhoosnik M. K. õueaiamaa vähendamist mitte sellega, et tema kolm perekonnaliiget töötavad väljaspool kolhoosi¹⁰⁸, vaid sellega, et tegemist on tööliste ja teenistujate perega, kusjuures õueaiamaad oleks tulnud vähendada 0,15 ha-ni.

Uhtne seisukoht puudub ka töövõimetus kolhoosiperede õueaiamaa suhtes. Lihula rajooni «Oktoobri», Võru rajooni «Võidulipu», «Lembitu» ja «Kaievipoja», Kingissepa rajooni Maasi, Rakvere rajooni «Kungla» ja mitmete teiste kolhooside põhikirja on võetud säte, mille kohaselt I ja II grupi invaliidide ning vanade kolhoosnikute, kelle perekonnas ei ole töövõimelisi liikmeid, õueaiamaad ei vähendata. Samuti ei kuulu vähendamisele nende kolhoosiperede õueaiamaa, kelle koosseisu pärast töövõimeliste suurma jäid üksnes alaealised lapsed. Kolhoosnikute üldkoosolek või volinike koosolek soovib neile hooldajad ja määrab kindlaks vaeslaste õueaiamaa kasutamise korra.

Seevastu Elva rajooni Hellenurme ja Puhja, Lihula rajooni Kalinini-nimelises, Abja rajooni «Tähe», «Tee Kommunismile» ja mitmetes teistes kolhoosides on praktiseeritud töövõimetus kolhoosnikute õueaiamaa vähendamist, jättes neile 0,15—0,30 ha maad. Tartu rajooni «Võidu» kolhoosi põhikirjagi on sisse võetud, et kolhoosil on õigus vähendada nende invaliidide ja vanade õueaiamaad, kes oma võimete kohaselt kolhoositööst osa ei võta.

Arvestades kolhoosiseadusandluse põhiprintsiipe, tuleb asuda seisukohale, et õueaiamaa vähendamist kui karistusliku iseloomuga abinõu ei ole õige rakendada invaliidide, alaealiste ja vanade suhtes, sest puudub õiguslik alus nõuda

¹⁰⁸ Pärnu linna piirkonna «Partisani» kolhoosi volinike koosoleku protokoll 13. maist 1959.

neilt töist osavõttu ühismajandist.¹⁰⁹ Samuti ei ole siin tegemist omavolilise kolhoosist lahkumise ega parasiitlike eluviisidega.

Ent see ei tähenda kaugeltki seda, et invaliidide ja vanade õueaiamaa suurust ei võidaks määratleda üldise reguleerimise korras, mis käib kõigi tähendatud kategooria kolhoosnikute kohta ja millel puudub karistuslik iseloom. Tehes parandusi ning täiendusi põhikirja, otsustasid mitmed kolhoosid, nagu juba eespool tähendatud, määrata vanadele ja invaliididele väiksemad õueaiamaad kui töövõimelistele kolhoosnikutele. Selline talitusviis on õige, sest antud juhul toimus õueaiamaa suuruse üldine reguleerimine, mitte aga ühe või teise konkreetse kolhoosipere õueaiamaa vähendamine perekonnaliikmete tööst kõrvalehoidmise, kolhoosist omavolilise lahkumise jms. tagajärjel. Seega tuleb teha vahet ühelt poolt õueaiamaa suuruse reguleerimise kui üldeeskirjade kehtestamise ja teiselt poolt õueaiamaa vähendamise kui üksikakti ning karistusliku iseloomuga abinõu vahel.

Kolhoosid, kus on vähendatud elatanud kolhoosnikute õueaiamaad, põhjendavad seda sellega, et valdav osa vanadest ja eakatest kolhoosnikutest töötab jõudu mööda kolhoosis ning kuidas asetada siis nemad õueaiamaa suhtes ühele tasemele nendega, kellel on samasugused võimalused ühistööst osavõtmiseks, kuid tegelikult seda ei tee. Eriti tõsiselt tõuseb see küsimus üles neis kolhoosides, kus on vähe noort tööjõudu ja kus põhilisteks töötegijateks on just vanad.

Kõik see on õige, kui läheneda küsimusele üksnes majandi vajaduste seisukohast. Kuid teiselt poolt on vaja arvestada ka seda, et tegemist on inimestega, kellele ei laiene töökohustus ja kellel on õigus muretutele vanaduspäevadele. Ühtlasi tuleb meenutada seda, et vanad säilitavad liikmeksolemise kolhoosis ja sellistena on neil omad õigused ning kohustused kolhoosi vastu. Sel korral, kui vanad ei oska isikliku mugavuse ja heaolu kõrval hinnata kolhoosi ühishuvisid, ei saa vähendada nende õueaiamaad, küll aga võib piirata teisi kolhoosiliikme õigusi. Selles suhtes on toimunud õigesti need kolhoosid, kes on teinud teatud takistusi vanadele kolhoosnikutele, kes vaatamata kõi-

¹⁰⁹ «Социалистическая законность», 1959, пр. 6. Лк. 37.

gile võimalustele ei abista kolhoosi ühistööl, karjamaa ja hobuse tasuta kasutamisel abimajandi vajadusteks ning puude tegemisel kolhoosimetsast.

Neil juhtudel, kui kolhoosil on õigus teha muudatusi kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õigusse, tekib küsimus: missugune kolhoosorgan on selleks kompetentne ja seda kui suures ulatuses?

Nagu õueaiamaa eraldamise, nii ka selle vähendamisega seotud küsimuste lahendamise praktikas puudub ühtsus. Lihula rajooni «Kiire» ja «Oktoobri», Pärnu linna piirkonna «Nõukogude Eesti» ja «Sõpruse» ning Abja rajooni «Kungla» kolhoosis on õueaiamaa vähendamise küsimused antud kolhoosnike üldkoosoleku pädevusse. Pärnu linna piirkonna «Edasi» ja «Partisani», Tartu rajooni «21. Juuni» ja «Esimese Mai» kolhoosis tegeleb sellega volinike koosolek. Vahepealsele seisukohale on asunud Abja rajooni «Edu» kolhoos, kelle põhikirjas on märgitud, et õueaiamaa vähendamist võib otsustada kas üldkoosolek või volinike koosolek. Nende kõrval on samuti ühismajandeid, kus õueaiamaa vähendamine on usaldatud juhatusele. Viimaste hulka kuuluvad Haapsalu rajooni «Tuleviku» ja Paide rajooni Koidula-nimeline kolhoos.

Sellised erinevused organite osas, kes lahendavad kolhoosiperede õueaiamaa vähendamise küsimust, pole mitte millegagi põhjendatud. See kõneleb vaid seaduslikkuse rikkumisest kolhoosides, sest NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrus loeb selle küsimuse kolhoosnike üldkoosoleku ainukompetentsi kuuluvaks. Sellepärast pole kolhoosidel endil siin õigust muudatusi teha.

Paljudes Jõhvi, Hiiumaa ja Väike-Maarja rajooni ning Pärnu ja Kohtla-Järve linna piirkonna kolhoosides on kujunenud tavaks, et enne kui kolhoosiperede õueaiamaa vähendamise küsimused viiakse üldkoosolekule, arutatakse need läbi juhatuse koosolekul. Pärnu linna piirkonna «Komsomoli» kolhoosi põhikiri näeb ette, et juhatuse koosolekule, kus arutatakse kolhoosipere õueaiamaa vähendamise küsimust, kutsutakse välja selle perekonna pea või töövõimelised perekonnaliikmed. Kui nad ei ilmu kohale, võetakse küsimus arutamisele ilma nende osavõtuta. Juhatuse ettepanekud vaadatakse seejärel läbi kolhoosnike üldkoosolekul, kes vajaduse korral võtab vastu otsuse muudatuste tegemiseks õueaiamaa suurusse.

Kolhoosiperede õueaiamaa suuruse vähendamine toimub harilikult pärast majandusaasta töötulemuste väljaselgitamist. Erandiks on siin vaid Paide rajooni «Võidu» ja üksikud teised kolhoosid, kus põhikirjad lubavad õueaiamaa suurust vähendada igal ajal, ka siis, kui külv on juba tehtud. Sel korral tasutakse kolhoosiperetele äravõetud maatükil tehtud kulutused ja tagastatakse seeme.

Praktika näitab, et teatud juhtudel, nagu omavolilise kolhoosist lahkumise korral ja loomade pidamisel üle põhikirjas ettenähtud normi, on otstarbekohane viia õueaiamaa vähendamine kohe läbi, ootamata ära majandusaasta töötulemuste selgumist. Nagu iga teiseigi karistuse rakendamise, nii on ka õueaiamaa vähendamise korral selle efektiivsus seda suurem, mida kiiremini see järgneb seda põhjustanud teole. Majandusaasta lõpu äraootamine on vajalik üksnes siis, kui õueaiamaa vähendamise aluseks on mitteküllaldane osavõtt ühistootmisest.

Õueaiamaa vähendamise küsimuse lahendamisel tuleb kindlaks määrata ka äravõtmisele kuuluva maatüki suurus. Põhikirjades on see küsimus lahendatud põhiliselt kahte moodi. Ühed kolhoosid on jätnud selle kolhoosnikute üldkoosoleku lahendada, kes igal konkreetsel juhul määrab kindlaks äralõikamisele kuuluva maatüki suuruse. Teine osa kolhoose on aga määratlenud kindlaks printsiibid, millest lähtutakse õueaiamaa vähendamisel.

Nii näeb Paide rajooni «Edasi» kolhoosi põhikiri ette vähendada kõigi nende kolhoosiperede, kelle liikmetest mõni ei töötanud välja normipäevade miinimumi või lahkus omavoliliselt kolhoosist, õueaiamaad 0,25 ha-ni. Tartu rajooni Suvorovi-nimelises ja Lenini-nimelises põllumajanduslikus artellis ning mitmetes Kingissepa ja Hiiumaa rajooni kalurikolhoosides vähendatakse samadel juhtudel õueaiamaad 50% võrra. Abja rajooni «Edu» kolhoosis sõltub õueaiamaa vähendamise määr sellest, mitu kolhoosipere liiget kalduvad kõrvale oma kohustustest kolhoosi vastu. Ühe perekonnaliikme puhul, kes ei täida ettenähtud normipäevade miinimumi, vähendatakse õueaiamaad 0,30 ha-ni, kahe ja enam perekonnaliikme puhul aga 0,15 ha-ni.

Kuigi vähendamisele kuuluva õueaiamaa suuruse määratlemine toimub kolhoosides erinevate põhimõtete järgi, oleks siin ebaõige soovitada ühtseid lahendusi kõigi ühismajandite jaoks, sest tingimused kolhoosides on erinevad.

Tuleks ainult märkida kahte põhimõttelise tähtsusega asjaolu. Esiteks seda, et kolhoosipereade õueaiamaad saab vähendada üksnes kolhoosi põhikirjas ettenähtud miimumnormini, ja teiseks seda, et õueaiamaa vähendamise toimuks vastavalt kolhoosipere liikmete süülisele käitumisele, oleks sellega kooskõlas.

Mõnedes vabariigi kolhoosides nähakse peale õueaiamaa vähendamise ette ka kitsendusi abimajandi osas. Näiteks Elva rajooni Arula kolhoosi põhikirjas märgitakse, et kui kolhoosipere kasutuses olevat õueaiamaad on vähendatud või see on ära võetud, siis ei peeta sellel perel võimalikuks ka lehma pidamist.

Sellist lähenemist küsimusele ei saa pidada õigeks, sest lehm kuulub isikliku omandiõiguse objektide hulka ja seda võivad pidada maai kõik kodanikud, vaatamata sellele, kas nad on kolhoosnikud või mitte, kas neil on õueaiamaad või mitte. Kommunistlik partei mõistis teravalt hukka kõik need katsed, kus kasutatakse administratiivseid vahendeid selleks, et kolhoosnikud likvideeriks oma isiklikud lehmad.

Enamik vabariigi kolhoose on asunud seisukohale, et õueaiamaa vähendamisel ei tehta äralõikeid mitmeaastaste kultuuride, viljapuude ja põõsaste all olevast maast, sest seal kasvavad kultuurid, puud ja põõsad kuuluvad omandiõiguse alusel kolhoosiperele. Sellega garanteeritakse kolhoosiperele omandiõigus tähendatud objektidele.

Sellest üldreeglist on erandeid. Juhul kui kolhoosipere kasutab kogu õueaiamaad püsivistandike all, kuulub vähendamisele ka nende all olev maa. See tähendab seda, et püsivistandike all olevat maad ei vähendada üksnes sel korral, kui vähendamist ettenähtud suuruses on võimalik läbi viia ülejäänud õueaiamaa arvel. Vastasel korral ei ole istandike all oleval maal mingisuguseid eeliseid kolhoosipere kasuks. Raskusi tekitab siin asjaolu, et istandikud kuuluvad kolhoosiperele. See probleem istandikega langeb ära siis, kui kolhoosnikud asuvad elama kolhoosiasulasse, kus viljapuaedu on lubatud rajada ainult ehituskrundile.

Seadusandlus ei näe küll seda ette, kuid praktikas on

välja kujunenud, et õueaiamaa vähendamisel lähtutakse kolhoosiperede huvidest ja võimaluste korral arvestatakse nende ettepanekuid selle kohta, missugused õueaiamaaosad ära lõigata. Seejuures on muidugi vaja võtta arvesse ka seda, et kolhoosil oleks võimalik äralõikeid kasutada kas õueaiamaa andmiseks uutele kolhoosiperedele või siis ühismajandi vajadusteks.

Samuti nagu õueaiamaad kannab loodusesse, nii ka seda vähendab kolhoosi maamõõtja koos kolhoosi juhatause, revisjonikomisjoni ja kolhoosipere esindajaga. Kõik muutused kolhoosiperede õueaiamaa suuruses kantakse sisse kolhoosi maa-alade nõorraamatusse ja riikliku maakasutuse registreerimise raamatusse.

Siinjuures tuleks rõhutada ja alla kriipsutada seda, et õueaiamaa vähendamisel kolhoosi initsiatiivil on mitte alaline, vaid ajutine iseloom. Peaaegu kõigi vabariigi kolhooside põhikirja on võetud säte, et juhul, kui perekonnaliige sellest kolhoosiperest, kellel vähendati õueaiamaad, hakkab ausalt töötama, pöördub tagasi kolhoosi või võetakse uuesti kolhoosiliikmeks, võib kolhoosi juhatus teha üldkoosolekule ettepaneku taastada selle pere õueaiamaa endises suuruses. Konkreetsed tingimused õueaiamaa tagasisaamise kohta märgitakse harilikult samas üldkoosoleku otsuses, millega õueaiamaad vähendati.

Sel asjaolul, et kolhoosiperede õueaiamaa vähendamine kannab ajutist iseloomu, on suur tähtsus: see ei tõuka kolhoosnikuid kolhoosist ja ühistööst eemale, vaid stimuleerib neid oma eksimusi heaks tegema.

Ühtlasi võib siit teha järelduse, et õueaiamaa vähendamine kolhoosi initsiatiivil kujutab endast distsiplinaarkaristust, mida kohaldatakse kolhoosipere kui terviku suhtes. Et õueaiamaa vähendamine asetab vähemsoodsasse olukorda mitte üksnes selle kolhoosniku, kes distsiplinaarselt eksis, vaid kõik kolhoosipere liikmed, ka need, kes töötavad ausalt kolhoosis, siis seda karistust tuleb rakendada eriti tõsistel juhtudel, nimelt siis, kui teised kasvatuse ja karistuse vahendid pole andnud soovitud tulemusi.

Kuid kolhoosiperede õueaiamaa vähendamine ei pruugi sugugi alati toimuda kolhoosi initsiatiivil ja kanda karistuse iseloomu. Praktikas muutuvad järjest sagedasemaks need juhtumid, kus kolhoosipere, veendunud selles, et töö ühismajandis on viljakam kui abimajandis,

taotlevad ise õueaiamaa vähendamist. Sel korral, kui õueaiamaa vähendamise initsiatiiv tuleb kolhoosiperedelt endilt, ei saa me kõnelda õueaiamaa vähendamisest kui distsiplinaarkaristusest.

Vaatamata sellele, et õueaiamaa vähendamist taotlevad kolhoosipered ise, vaadatakse ka nende kirjalikud avaldused läbi kolhoosnikute üldkoosolekul. Üldkoosoleku ülesandeks ei ole sel juhul mitte niivõrd lahendada küsimus, kas lubada õueaiamaad vähendada või mitte, kuivõrd kontroll selle üle, et õueaiamaa vähendamise tõttu ei tekiks selliseid äralõikeid, mida kolhoos ei saa kasutada. 1954. aastal kehtestati isegi kord, et need kolhoosnikute üldkoosoleku otsused õueaiamaa vähendamise kohta, mis on tehtud kolhoosnikute ning kolhooside territooriumil elunevate tööliste ja teenistujate endi avalduste alusel, jõustuvad alles pärast nende kinnitamist rajooninõukogu täitevkomitee poolt.¹¹⁰ Kuid käesoleval ajal, seoses kolhooside õiguste laiendamisega õueaiamaafondi maade käsutamisel, seda enam ei nõuta.

Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse lõppemise alused. Analoogiliselt muudatuste tegemisele kolhoosiperede õueaiamaa kasutamise õigusse võib toimuda ka õueaiamaa kasutamise õiguse lõppemine kas kolhoosi initsiatiivil või siis kolhoosipere enda soovil ja algatusel.

Üheks selliseks aluseks, mis annab kolhoosile õiguse võtta kolhoosiperelt ära õueaiamaa kasutamise õigus, on maa natsionaliseerimise seadusandluse ja kolhoosliku maakasutamise õiguse rikkumine.

Kogu maa kuulub riigile ning kolhoosipered, nagu kõik teisedki maakasutajad, võivad kasutada seda kasutamise õiguse, mitte aga omandiõiguse alusel. Maa natsionaliseerimist käsitlevate seaduste rikkumine kolhoosiperede poolt, mis avaldub otsesel või varjatud kujul toimepandud ostumüügis, eelmüügis, kinkimises või pantimises, samuti maatükkide omavolilises vahetamises ning üldse töötstarbeline maakasutamise õiguste võõrandamises, mis seadusega ei ole lubatud, toob endaga kaasa peale õueaiamaa äravõt-

¹¹⁰ Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 19. aprillist 1954 «Kolhoosnikute ning maal kolhooside territooriumil elunevate tööliste ja teenistujate poolt õueaiamaade vähendamise kohta esitatud avalduste läbivaatamise korra».

mise veel kriminaalkaristuse vabadusekaotuse näol kuni kolmeks aastaks.¹¹¹

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee 1939. aasta 27. mai määrus «Kaitseabinõudest kolhooside ühismaade laialijagamise vastu» näeb õueaiamaa kasutamise õiguse äravõtmise ka sel juhul, kui kolhoosipere annab õueaiamaa rendile või tasuta kasutada teistele isikutele. Kolhoosidele on seega antud mõjuvõimsad vahendid võitluseks nende kolhoosiperedega, kes hakkavad maa suhtes kasutama selliseid funktsioone, mis kuuluvad riigile kui maa ainsale seaduslikule omanikule.

Teiseks kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse lõppemise aluseks on tööalase sideme katkemine kolhoosiga ning kolhoosipere koosnemine näilikest kolhoosnikutest.

Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse aluseks on liikmeksolemine kolhoosis ja aktiivne osavõtt ühistootmisest. Kui aga kolhoosiperel katkeb tööalane side kolhoosiga, siis kaotab ta ka õiguse õueaiamaale.

Nagu märgitakse NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määruses, tuleks seoses sellega, et reas kolhoosides, eriti just linnalähedastes kolhoosides, mõned hooletud kolhoosnikud ja üksikud kolhoosiasulate territooriumil elavad isikud ei tegele ühiskondlikult kasuliku tööga, s. o. ei tööta süstemaatiliselt kolhoosides, riiklikes ettevõtetes ja asutustes või kooperatiivsetes ja ühiskondlikes organisatsioonides, kuid kes on ausalt töötavate kolhoosnikutega võrdsetes tingimustes, tunnistada õigeks, et kolhoosid selle isikute kategooria suhtes ise otsustaksid, kas on tarvis anda neile õueaiamaa ja karjamaa kasutamise võimalust või mitte.¹¹²

Lähtudes tähendatud eeskirjast on Elva rajooni «Vambola» ja «Sädeme», Viljandi rajooni «Kevade», Abja rajooni «Kungla», «Tähe», «Uue Võidu» ja paljude, paljude teiste kolhooside põhikirjadesse sisse võetud, et nendel juhtudel, kui kõik töövõimelised perekonnaliikmed ei võta osa tööst ühismajandis või töötavad väljaspool kolhoosi ilma kolhoosi juhatuse loata, võetakse kolhoosnikute üldkoosoleku otsuse alusel õueaiamaa täielikult ära, välja

¹¹¹ Eesti NSV territooriumil kehtiv Kriminaalkodeks, § 87-a. Tallinn, 1952.

¹¹² Parteitöötaja käsiraamat. Tallinn, 1958. Lk. 147.

arvatud maa, millel paiknevad elu- ja kõrvalhooned, millise maa suurus ei või ületada 0,04—0,05 ha, kusjuures võetakse arvesse hoonete paiknevust. Õueaiamaa täielik äravõtmine võib toimuda, nagu juba tähendatud, üksnes siis, kui eranditult kõigil kolhoosipere töövõimelistel liikmetel on katkenud tööalane side kolhoosiga. Kui kolhoosiperes on ausalt töötavaid kolhoosnikuid, siis kuulub õueaiamaa vähendamisele, mitte aga täielikule äravõtmisele.

Sideme katkemiseks kolhoosiga ei saa lugeda neid juhtumeid, kui kolhoosnik läheb tööjõu organiseeritud värbamise korras ajutiselt tööstusse, mobilisatsiooni korras Nõukogude armeesse, asub õppima või alustab tööd valitaval ametikohal nõukogude organeis või ühiskondlikes organisatsioonides, millal ta säilitab liikmesuse kolhoosis ja ühes sellega ka õiguse õueaiamaale.

Kolmandaks võib kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õigus lõppeda siis, kui perekonna kõik töövõimelised liikmed heidetakse kolhoosist välja või lahkuvad omavoliliselt kolhoosist. Sellised juhtumid on küll harvad, kuid mõningaid on siiski Kohtla-Järve linna piirkonna, Jõhvi, Rakvere ja Harju rajooni kolhoosides esinenud.

Kuid praktikas on tulnud ette ka seda, kus kolhoosnikuid on ebaõigesti kolhoosist välja heidetud ja neilt õueaiamaa alusetult ära võetud. Seda eriti elatanud kolhoosnikute puhul. Nii heideti Elva rajooni Puhja kolhoosist 75-aastane kolhoosnik A. K. välja põhjusel, et tema poeg pole kolhoosnik ning töötab lepingu alusel väljaspool kolhoosi. Nii-sugusel motiivil ei saa kolhoosist välja heita ühtki kolhoosnikut, liiatigi veel eakat. Kolhoosist pole lubatud kedagi välja heita teise perekonnaliikme süü tõttu, vaid see eeldab väljaheidetu individuaalset distsiplinaarset ülestumist. Antud juhul ei olnud aga ka poeg milleski süüdi, sest mittekolhoosnikuna võib ta töötada mistahes ettevõttes, asutuses või organisatsioonis.

Neljandaks õueaiamaa kasutamiseõiguse äravõtmise aluseks on maa kasutamata jätmine või selle süstemaatiline ebaratsionaalne kasutamine.

Nõukogude riik kui maa ainuomanik nõuab kõigilt maa-kasutajatelt, sealhulgas ka kolhoosiperedelt, maa efektiivset ja ratsionaalset kasutamist. Seda on rõhutatud kõigil

viimasel ajal toimunud NLKP Keskkomitee pleenumitel, kus on arutatud põllumajanduse edasiarendamise küsimusi.

Tingituna sellest, et sagenevad juhtumid, kus kolhoosipered ei võta neile eraldatud õueaiamaad õigeaegselt kasutusele või jätavad selle üldse kasutamata, on teiste liiduvabariikide kolhooside põhikirjades märgitud, millise aja jooksul tuleb maa võtta kasutusele. Selle tähtaja möödumisel võetakse õueaiamaa ära. Meie vabariigis on sellised tähtajad määratud kolhoosiasulatesse eraldatud õueaiamaade (ehituskruntide) kasutuselevõtmisele.

Vastavalt Eesti NSV põllumajanduse ministri poolt 1958. aastal 10. aprillil kinnitatud juhendile «Ehituskruntide (õue-aiamaade) eraldamise korra ja ehituse järelevalve teostamise kohta individuaalelamute ehitamisel Eesti NSV kolhoosides» võidakse kolhoosiperele eraldatud ehituskrunt ära võtta järgmistel juhtudel: a) kui ehitaja ei ole ühe aasta jooksul asunud ehitusmaterjalide varumisele ehitusplatsile või puuviljaaia rajamisele ehituskrundile; b) kui ehitaja ei ole kahe aasta jooksul valmis ehitanud elamu vundamenti; c) kui ehitaja ei pea kinni ehitusobjekti kinnitatud projektist; d) kui ehitaja ei täida ehitustööde järelevalvet teostava instantsi poolt antud korraldusi.

Mis puutub väljaspool kolhoosiasulat asuvatesse õueaiamaadesse, siis nende kasutuselevõtmise tähtajad on seadusandlikult määratlemata. Selleks et luua kindel kord õueaiamaa kasutamisel, on mitmed Valga, Hiiumaa, Keila ja Märjamaa rajooni kolhoosid määranud need tähtajad kindlaks kolhoosnikute üldkoosoleku otsuses, millega eraldatakse kolhoosiperele õueaiamaa. Harilikult nähakse ette, et õueaiamaa tuleb võtta kasutusele samal aastal. Selle mittetäitmisel kuulub õueaiamaa äravõtmisele.

Õueaiamaad võib võtta ära ka selle ebaratsionaalse ja mittetäieliku kasutamise korral, kui sellisel kasutamisel on süstemaatiline iseloom. Selleks on vajalik, et kolhoos oleks juba varem juhtinud kolhoosipere tähelepanu maa ebaratsionaalsele kasutamisele või vähendanud sellel motiivil tema kasutuses olevat õueaiamaad.

Viiendaks kolhoosipere õueaiamaa äravõtmise aluseks on riiklikud, ühiskondlikud ja teised vajadused. See tuleneb sellest, et kommunismi ehitavas ühiskonnas valitseb huvide ühtsus, kusjuures isiklikud huvid on allutatud ühiskondlikele huvidele.

Võrreldes eespool toodud alustega, on kolhoosiperede õueaiamaa äravõtmisel riiklikeks, ühiskondlikeks ja teisteks vajadusteks oma erinevused ning iseloomulikud tunnused. Esiteks — kolhoosipere õueaiamaa äravõtmine ei sõltu siin kolhoosipere liikmetest, nende süülisest käitumisest, vaid riiklikest ja ühiskondlikest vajadustest. Sellest asjaolust tuleneb teine erinevus — kolhoosipere kaotab mitte õueaiamaa kasutamise õiguse, vaid õiguse kasutada antud õueaiamaatükki, sest kolhoosiperele, kelle õueaiamaa läks riiklikeks või ühiskondlikeks vajadusteks, eraldatakse kolhoosi õueaiamaafondi yabade maade arvel uus maatükk endises suuruses.

Kolhoosiperede õueaiamaa äravõtmine võib toimuda ühelt poolt kolhoosi ühismajandi enda ja teiselt poolt teiste ettevõtete, asutuste ning organisatsioonide vajadusteks.

Meie vabariigi Elva, Jõhvi ning Keila rajooni ja Pärnu, Kohtla-Järve ning Narva linna piirkonna kolhoosides on kolhoosiperede õueaiamaa äravõtmised ühismajandite vajaduseks toimunud seoses kolhoosiasulate ümberplaneerimise ja üha laienevate heakorrastustöödega, uute tootmis- ja majapidamishoonete ehitamisega ning olemasolevate laiendamisega, samuti kolhoosi ühismaa ja õueaiamaafondi maade kasutamise korrastamise eesmärgil, et likvideerida sellised maakasutuse puudused, nagu üleribasus, ulgmaisus, lapimaisus jt.

Õueaiamaade eraldamine kolhoosi ühisvajadusteks toimub kolhoosnikute üldkoosoleku otsusel, mis kuulub sanktsioneerimisele rajooninõukogu täitevkomitees. Ilma täitevkomitee kinnituseeta puudub üldkoosoleku otsusel juriidiline jõud.

Kolhoosimaade, sealhulgas ka õueaiamaafondi maade eraldamist teistele asutustele, ettevõtetele ja organisatsioonidele teostab rajooninõukogu täitevkomitee kooskõlastatult Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi ning teiste asjaosaliste ministeeriumide ja keskasutustega. Et maa on kinnistatud kolhoosidele põliseks kasutamiseks, siis saab nii ühismaad kui ka kolhoosnikute kasutuses olevat õueaiamaad eraldada riiklikeks ja teisteks vajadusteks üksnes kolhoosnikute üldkoosoleku sellekohasel loal.¹¹³

¹¹³ Постановление Совета Министров СССР от 22 июня 1954 «О порядке рассмотрения вопросов об отводе земель для государ-

Rajooninõukogu täitevkomiteel on kolhoosi nõusolekul õigus eraldada kolhoosidele kinnistatud maadest kuni kolm hektarit ehitusobjektide alla, mis on seotud kolhooside teenindamisega. Siia kuuluvad ravi-, kultuuri- ja elutarbelised asutused, kaubandusettevõtted, koolid, põllumajandussaaduste varumise punktid, põllumajandussaaduste ümbertöötamise ettevõtted jm. Samuti võib täitevkomitee eraldada kolhoosi ühismaad ja kolhoosiperede õueaiamaad vajalikus ulatuses niisutus-, kuivendus- ja teiste kanalite alla, maanteede ja teiste teede õgvendamiseks, kruusa- ja liivaukude ning elektriliinide alla.

Kõik need kahjud, mis tekivad seoses kolhoosipere õueaiamaa äravõtmisega riiklikeks, ühiskondlikeks ja teisteks vajadusteks, kuuluvad korvamisele nende asutuste, ettevõtete või organisatsioonide poolt, kelle kasuks maa eraldati. Maa äravõtmisega ei kaasne seal paiknevate hoonete äravõtmist, kui õigusaktides pole teisiti märgitud. Sellepärast on kolhoosiperel õigus nõuda hoonete üleviimist uude kohta või kulude katmist, mis on seotud hoonete üleviimise ja püstitamisega uues kohas. Kui hoonete väärtus on väiksem nende üleviimise kuludest, siis makstakse kolhoosiperеле tema hooned välja ning küsimus nende üleviimisest langeb ära.

Hoonete ja ehitiste väärtuse, mis asuvad kolhoosiperelt äravõetud õueaiamaal, määrab kindlaks rajooninõukogu täitevkomitee poolt moodustatud hindamiskomisjon, kuhu kuuluvad täitevkomitee, kolhoosipere ja selle asutuse, ettevõtte või organisatsiooni esindajad, kelle kasuks maa eraldati. Sel juhul, kui kolhoosipere pole rahul komisjoni hindamistulemustega, kuulub see küsimus läbivaatamisele kohtu korras.

Peale hoonete on kolhoosiperel õigus saada hüvitust ka õueaiamaal kasvavate põllumajanduslike kultuuride ja maa harimiseks, väetamiseks, kuivendamiseks või niisutamiseks tehtud kasutamata kulutuste eest. Praktikas aga tekib raskusi sellega, kuidas määrata kindlaks kasvavate kultuuride maksumus. Oleks otstarbekohane lähtuda sel puhul järgmisest põhimõttest. Kui õueaiamaa äravõtmine toimus vahetult pärast külvi või ajal, millal puudus või-

ственных, общественных и других надобностей», р. 4. Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. I. Москва, 1957. Лк. 724.

malus saagi kindlaksmääramiseks, siis tuleks kasvavate kultuuride maksumuse määratlemisel võtta aluseks antud aastal tehtud maaharimise kulud ja seemne maksumus. Sellisel korral, kui saagi koristamiseni on jäänud vähe aega ning õueaiamaalt saadav teravilja-, kartuli- ja juurviljasaak teatud koguses on kindlaks tehtav, oleks kõige otstarbekohasem, kui see on võimalik, anda kolhoosiperele endale õigus koristada saak või siis tasuta talle selle saagi maksumus, välja arvatud koristamisega seotud kulud.¹¹⁴

Õueaiamaa eraldamisel riiklikeks, ühiskondlikeks ning muudeks vajadusteks kuulub samuti tasumisele viljapuude, marjapõõsaste ning ehispuude ja -põõsaste väärtus, kui neid ei ole võimalik uude kohta ümber istutada. Eraldatavale õueaiamaale jäävate viljapuude ja istandike maksumus määratakse kindlaks Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt kehtestatud piirtasunormide alusel.¹¹⁵

Siinjuures vajab märkimist, et istandike väärtuse määratlemisel on Tapa, Paide, Rakvere ja Jõhvi rajoonis esinenud üksikuid puudusi ja vigu. See avaldub põhiliselt selles, et võetakse arvesse üksnes tehtud kulutusi, mis on seotud viljapuude ja -põõsaste istutamise ning hooldamisega. Selline lähenemisviis on õige siis, kui tegemist on noorte puude ja põõsastega, mis vilja ei kanna. Kuid viljakandvate puude ja põõsaste puhul tähendab selline maksumuse määramise viis vaid nende väärtuse osalist tasumist, sest kulutused viljapuude ja -põõsaste istutamiseks ning hooldamiseks on alati väiksemad kui nendelt saadav tulu puuvilja ja marjade näol. See tähendab, et viljakandvate istandike puhul tuleb nende maksumuse väljaselgitamisel arvestada mitte tehtud kulutusi, vaid puude tegelikku väärtust vastavalt kehtestatud normidele.

Kuuendaks kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse lõppemise aluseks on vabatahtlik loobumine õueaiamaast. Selleks on vaja esitada juhatusele kirjalik avaldus. Erinevalt õueaiamaa vähendamise taotlusest ei ole õueaiamaast vabatahtliku loobumise korral vaja kolhoosipere sellekohast avaldust arutada kolhoosnikute üldkoosolekul. Siin piisab kolhoosi juhatuse otsusest kolhoosipere kasutada olnud maatüki arvamise kohta õueaiamaa-

¹¹⁴ Ю. А. Вовк, Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. Лк. 43.

¹¹⁵ Eesti NSV Ministrite Nõukogu korraldus 14. detsembrist 1957 nr. 1758-k. «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 1, art. 17.

õnondi vabade maade hulka. Küll aga tuleb õueaiamaast loobumise küsimus viia üldkoosolekule siis, kui on tarvis lahendada õueaiamaal olevate hoonete, viljapuude ja -põsaste üleandmise küsimust uuele omanikule.

Lõpuks, seitsmendaks, lõpeb õueaiamaa kasutamise õigus kõigil neil juhtudel, millal kolhoosipere lakkab olemast. Kolhoosipere lõppemist kõigi perekonnaliikmete kolhoosist väljaheitmise tõttu käsitlesime eespool. Kuid peale selle võib kolhoosipere lõppeda kolhoosist väljaastumise, kolhoosiperede liitumise või jagunemise, kolhoosipere koosseisu muutmise, tema teise kolhoosi ülemineku või teise paikkonda ümberasumise ja samuti kolhoosipere väljasuremise korral.

Kolhoosid on töötava talurahva vabatahtlikud kooperaatiivsed koondised. Samuti nagu kolhoosi astumine on vabatahtlik, nii võivad kolhoosnikud ka oma algatuse korras kolhoosist lahkuda, esitanud sellekohase avalduse kolhoosnikute üldkoosolekule. Avalduse rahuldamise korral, kõigi kolhoosipere liikmete lahkumise korral kolhoosist kaotab pere õueaiamaa kasutamise õiguse ja see arvatakse õueaiamaafondi vabade maade hulka. Maa andmine kolhoosist lahkunud liikmetele kolhoosimaade arvel on kõvasti keelatud. Nad võivad saada maid üksnes riikliku maafondi vabadest maadest üksiktaludele ettenähtud normide ulatuses.¹¹⁶

Iseasi on muidugi siis, kui kolhoosist lahkunud liikmed asuvad tööle asutustesse, ettevõtetesse või organisatsioonidesse tööliste ja teenistujatena. Sel puhul on neil õigus õueaiamaale seaduses märgitud suuruses.

Kahe või rohkem kolhoosipere liitumise korral kaotavad kõik liitunud kolhoosipered õueaiamaa kasutamise õiguse ning õiguse õueaiamaale omandab liitumise tagajärjel tekkinud uus kolhoosipere. Kolhoosiperede liitumisi on meie vabariigi kolhoosides olnud üldiselt vähe. Needki liitumised, mis Hiiumaa, Märjamaa, Vändra, Rakvere ja Kingissepa rajooni ning Narva linna piirkonna kolhoosides on toimunud, on leidnud aset põhiliselt abiellumiste tõttu.

¹¹⁶ EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 27. juulist 1954 «Üksiktalundite maakasutamise korrastamisest», p. 1.

Tunduvalt rohkem aga on kolhoosiperede jagunemisi, mille tulemuseks on uute kolhoosiperede tekkinine. Kolhoosipere jagunemise korral kaotab vana pere õiguse kasutada endist õueaiamaad, kusjuures selle pere baasil tekkinud uutel peredel on õigus saada õueaiamaad kolhoosi põhikirjas ettenähtud suuruses. Endise õueaiamaa saatuse küsimust ei otsustata mitte jagunemise teel kujunenud uued kolhoosipered, vaid kolhoos, kellele on Nõukogude riigi poolt antud õigus käsutada õueaiamaafondi maid. Meie vabariigi kolhooside praktika on läinud põhiliselt seda teed, et üks uutest kolhoosiperedest saab endise õueaiamaa, kuna ülejäänutele eraldatakse uus õueaiamaa; endise õueaiamaa jaotamisi on tulnud harva ette. Pealegi on õueaiamaa jaotamine võimalik vaid siis, kui sellega on nõus nii jagunemise teel kujunenud kolhoosipered kui ka kolhoos. See võib tulla kõne alla nendes kolhoosides, kus puuduvad õueaiamaafondi vabad maad.

Kolhoosipered pole oma koosseisu poolest püsivad. Seal toimuvad sageli muutused, mille tõttu perekas suureneb või väheneb. Peale selle toimuvad muutused kolhoosipere töövõimeliste liikmete tööalases tegevuses. Pidevalt kasvab nende kolhoosiperede arv, kelle koosseisus on töölisi ja teenistujaid. Sel juhul, kui tööliste ja teenistujate arv peres ületab kolhoosnikute arvu, pole siin enam tegemist kolhoosiperega ning ta kaotab kõik kolhoosiperele ettenähtud õueaiamaa kasutamise õigused. Sellest pole küll seni kinni peetud, kuid kindlate piirjoonte tõmbamine kolhoosiperede ning tööliste ja teenistujate perede vahele on vajalik.

Õueaiamaa kasutamise õigus lõpeb samuti kolhoosipere üleminekul teise kolhoosi või ümberasumisel teise paikkonda. Iseloomulikuks jooneks on siin see, et kolhoosipere kaotab õueaiamaa kasutamise õiguse mitte üldse, vaid ainult selles kolhoosis, kust ta lahkub, ja omandab selle uuesti seal, kuhu ta asub elama ja töötama.

Viimaseks kolhoosipere lõppemise ja ühes sellega õueaiamaa kasutamise õiguse lõppemise viisiks on kolhoosipere liikmete surm. Kolhoosipere viimse liikme surma korral arvatakse tema maatükk õueaiamaafondi vabade maade hulka või antakse kasutada mõnele uuele kolhoosiperele, kusjuures õueaiamaal asuvad hooned ja istandikud kuuluvad pärijatele. Sel juhul, kui ükski pärija

ei ilmu kuue kuu jooksul, arvates pärandi avamise päevast, pärandit vastu võtma, samuti pärijate loobumise korral pärandist tunnistatakse kolhoosiperele kuulunud vara vaibevaraks.

Vastavalt NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu poolt 1943. aasta 17. aprillil kinnitatud määrustikule natsionaliseeritud, konfiskeeritud, vaibevara ja peremeheta vara arvestamise ja kasutamise korra kohta antakse vaibevara koosseisu kuuluvad hooned ja ehitused, välja arvatud põllumajanduslikud hooned, tasuta kolhooside vastastikuse abistamise kassadele. Kohtades, kus sellised kassad puuduvad, antakse tähendatud vara tasuta kolhoosidele või külanõukogudele töövõimetute abistamiseks, samuti ka lasteaedade ja -sõimede vajadusteks.

Kolhoosipere kaebuste läbivaatamise ja lahendamise kord. Neil puhkudel, kui kolhoosipere ei ole rahul kolhoosnikute üldkoosoleku otsusega õueaiamaa vähendamise või äravõtmise kohta, on tal õigus kaevata selle otsuse peale edasi rajooninõukogu täitevkomiteele. Varemkehtinud korra kohaselt võis rajooninõukogu täitevkomitee, kes leidis, et kolhoosnikute üldkoosoleku otsus ei ole õige ega seaduspärane, muuta või täiendada seda otsust. Ühtlasi püstitasid NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja UK(b)P Keskkomitee oma 1938. aasta 19. aprilli määruses «Kolhoosnikute väljaheitmise keelamise kohta kolhoosist»¹¹⁷ nõude, mille kohaselt üldkoosoleku otsus kolhoosist väljaheitmise kohta, millega kaasneb ka õueaiamaa vähendamine või teatud juhtudel isegi selle äravõtmine, ei jõustu enne selle kinnitamist rajooninõukogu täitevkomitee poolt, vaatamata sellele, kas asjaomane isik on tähendatud otsuse peale edasi kaevanud või mitte.

Sellesse kaebuste läbivaatamise korda tõi aga NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrus «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimisel» olulisi muudatusi. Nimetatud määruses rõhutatakse, et rajooninõukogu täitevkomiteed tühistavad vahel kolhoosiliikmete teadmata üldkoosoleku otsuseid artelli liikmete kolhoosist väljaheitmise, õueaiamaa suuruse vähendamise ja äravõtmise kohta ning

¹¹⁷ Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. I. Москва, 1957. Лк. 149—150.

mõnedes teistes küsimustes. See annab hooletutele kolhoosnikutele põhjust mitte arvestada kogu kollektiivi arvamust ja huve, madaldab üldkoosolekute osatähtsust ja vähendab kolhoosnikute vastutust oma otsuste eest. Sellepärast viidigi sisse nõue, et kolhoosnikute kaebused kolhoosist väljaheitmise, õueaiamaa suuruse vähendamise ja äravõtmise ning teistes küsimustes, mis esitatakse rajooninõukogude täitevkomiteedele, tulevad veel kord arutamisele kolhoosnikute üldkoosolekul, kelle otsus on seejärel lõplik.

Kuid seoses sellega tekib kolhoosiperede kaebuste läbi vaatamisel rida küsimusi, mis pole õiguslikult reguleeritud. Esiteks — kui pika ajavahemiku jooksul pärast üldkoosoleku otsust on neil õigus pöörduda rajooninõukogu täitevkomitee poole? Teiseks — kui kiiresti peab täitevkomitee kaebuse läbi vaatama? Kolmandaks — kas ka sel juhul, kui täitevkomitee leiab üldkoosoleku otsuse põhjendatud olevat, on tarvilik küsimuse teistkordne läbivaatamine üldkoosolekul? Neljandaks — kui kiiresti peab kolhoosnikute üldkoosolek asja teistkordselt arutama?

Arvestades ühelt poolt seda, et kolhoosiperede avalduste lahendamine õueaiamaa vähendamise ja äravõtmise kohta kestab sageli väga kaua, ja teiselt poolt seda, et selliseid avaldusi laekub rajooni- ja linnanõukogude täitevkomiteedele küllaltki palju, oleks otstarbekohane kindlaks määrata, mis aja jooksul pärast üldkoosoleku otsust on neil õigus pöörduda täitevkomitee poole. Enamikul juhtudel saavad kolhoosipered kohe oma kaebuse rajooni- või linnanõukogu täitevkomiteesse. Kuid on ka selliseid kolhoosiperesid, kes kaebavad üldkoosoleku otsuse peale edasi alles mõne kuu möödumisel. Loomulikult venib siis küsimuse lõplik lahendamine pikale.

Nagu kolhoosist väljaheitmise¹¹⁸, nii ka õueaiamaa vähendamise või äravõtmise korral oleks soovitatav lähtuda põhimõttest, et üldkoosoleku otsus nendes küsimustes ei jõustuks kohe, vaid kindla tähtaja möödumisel pärast otsuse vastuvõtmist. Selleks ajavahemikuks võiks olla kaks nädalat.

See tähendab, et juhul, kui kolhoosipere üldkoosoleku otsuse peale edasi ei kaeba, võetakse õueaiamaa ära või

¹¹⁸ H. Schneider. Kolhooside riiklik juhtimine rajooni töörahva saadikuté nõukogu poolt. Tallinn, 1959. Lk. 96 jj.

vähendatakse seda pärast kahenädalalise tähtaja möödumist. Kui ta aga selle aja jooksul kaebab edasi rajooni- või linnanõukogu täitevkomiteele, siis tuleks kolhoosipererele säilitada õueaiamaa kasutamise õigus endisel kujul kuni küsimuse lõpliku lahendamiseni.

Niisugune lähenemine küsimusele on vajalik kahel põhjusel. Esiteks sellepärast, et kaitsta kolhoosiperere seaduslikke huvisid. Praktika näitab, et paljudel juhtudel vähendatakse kolhoosiperere õueaiamaad aluseta. See käib eriti nende kolhoosiperere kohta, kelle koosseisu kuuluvad elatanud kolhoosnikud ning töölised ja teenistujad. Ainuüksi Elva rajooni Hellenurme kolhoosis oli 1959. aastal üle 10 õueaiamaa ebaõige vähendamise juhu. Et õueaiamaa vähendamine toimub üldreeglina kevadel ja kaebuste läbi vaatamine rajooninõukogu või linnanõukogu täitevkomitees ja teistkordselt kolhoosnikute üldkoosolekul nõuab teatud aega, siis on leidnud aset juhtumid, kus kolhoosnikud saavad õueaiamaa tagasi alles pärast kevadkülvi, mistõttu nad ei saa seda enam antud aastal kasutada. Sellised kolhoosiperere huvide rikkumised oleksid aga välditavad siis, kui nad säilitavad õiguse kasutada õueaiamaad kaebuse lõpliku lahendamiseni.

Teiseks on vaja säilitada õueaiamaa kasutamise õigus endisel kujul sellepärast, et kolhoos omalt poolt võtaks kiiresti kasutusele kõik abinõud kolhoosiperere kaebuste lõplikuks lahendamiseks ega viivitaks sellega kuude kaupa, nagu seda on esinenud Pärnu linna piirkonna «Kevade» ja «Ukraina», Haapsalu rajooni «Valguse» ja mitmetes teistes kolhoosides.

Mis puutub aga küsimusse, kui kiiresti peab rajooni- või linnanõukogu täitevkomitee kolhoosiperere kaebused õueaiamaa vähendamise ja äravõtmise kohta läbi vaatama, siis tuleks siin asuda seisukohale, et nende nagu kõigi teistegi kaebuste ja avalduste puhul oleks otstarbekohane rakendada ühist, s. o. kuni 20-päevast tähtaega.¹¹⁹ See võimaldab täitevkomiteel kaebusega üksikasjaliselt tutvuda ning vajalikud küsimused välja selgitada. Erilist tähelepanu tuleb aga pöörata sellele, kas otsuse õueai-

¹¹⁹ Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 27. augustil 1958 kinnitatud juhend «Kodanike kaebuste ja avalduste läbivaatamise ja lahendamise kord Eesti NSV asutustes ja ettevõtetes». «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 12, art. 184.

maa äravõtmise või vähendamise kohta tegi selleks kompetentne organ, kas otsuses ja kolhoosipere kaebuses märgitud asjaolud vastavad tegelikkusele ja kas otsuses märgitud motiivid on küllaldased õueaiamaa vähendamiseks või äravõtmiseks ning kas need on kooskõlas kolhoosi põhikirjaga.

Sel korral, kui rajooninõukogu täitevkomitee leiab, et kolhoosipere õueaiamaa vähendamine või äravõtmine on toimunud seaduses ja kolhoosi põhikirjas ettenähtud korras ja tingimustel ning on kõigiti põhjendatud, märkides seda ka oma otsuses, pole enam vaja seda küsimust teistkordselt üldkoosolekul arutada, ja võib lugeda kaebuse lõplikult lahendatuks. Selles suhtes on talitanud õigesti Elva, Tartu ja Jõgeva rajooninõukogu ja Pärnu linnanõukogu täitevkomitee, kes on saatnud kaebajale vastuse selle kohta, et ta peab kolhoosnikute üldkoosoleku otsust õigeks. Teistkordne läbivaatamine üldkoosolekul on vajalik üksnes siis, nagu see tuleneb NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrusest, kui täitevkomitee seisukoht ei ühti üldkoosoleku seisukohaga õueaiamaa vähendamise või äravõtmise küsimuses.

Kui aga rajooni- või linnanõukogu täitevkomitee jõuab seisukohale, et kolhoosipere kaebus kolhoosnikute üldkoosoleku otsuse peale on põhjendatud, või kui on rikutud kvoorumi- ja teisi põhikirjas ettenähtud nõudeid õueaiamaa vähendamise ning äravõtmise küsimuse otsustamisel, peab ta tegema motiveeritud otsuse selle teistkordseks läbivaatamiseks kolhoosnikute üldkoosolekul. Sel korral, kui kolhoosipere säilitab õueaiamaa kasutamise õiguse kaebuse lõpliku lahendamiseni, pole tähtaja kindlaksmääramisel, millise aja jooksul peab üldkoosolek õueaiamaa vähendamise või äravõtmise küsimuse teistkordselt läbi vaatama, pakilist vajadust, sest see ei kahjusta kolhoosipere huve.

Meie vabariigi mitmetes rajoonides, nagu Paide, Jõgeva, Tapa ja teised, on saanud heaks tavaks, et neist kolhoosnikute üldkoosolekutest, kus arutatakse teistkordselt kolhoosipere õueaiamaa vähendamise või äravõtmise küsimust, võtab osa rajooninõukogu täitevkomitee esindaja, kes selgitab lähemalt, miks täitevkomitee ei pidanud õigeks üldkoosoleku esialgset otsust.

VII. KOLHOOSIPERE ÕUEAIAMAA KASUTAMISE ÕIGUSE KAITSE

Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse rikkumised ja võitlus nendega. Kolhoosiperede maakasutusõigus on garanteeritud ebaseaduslike rünnete vastu. Võimaldades kolhoosiperedele maad abimajandi rajamiseks, kaitseb Nõukogude riik igati nende seaduslikke ja põhikirjalisi õigusi ning hüve õueaiamaa kasutamisel. Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse kaitse meetodid on mitmesugused, kusjuures nende rakendamine sõltub õiguserikkumise iseloomust ja sisust.

Kolhoosipere kui maakasutaja õigusi on rikkunud nii kolhoosid ise kui ka teised ettevõtted, asutused, organisatsioonid ja kodanikud. Kõige levinumad neist rikkumistest on sellised, kus kolhoosid vähendavad kolhoosiperede õueaiamaad või võtavad selle täielikult ära põhjusel, et nende koosseisus puuduvad töövõimelised liikmed, et esineb üksikuid ühekordseid töödistsipliinirikumisi ja et kõik töövõimelised perekonnaliikmed ei ole astunud kolhoosi, vaid töötavad tööliste ja teenistujatena. Ainuüksi Elva, Räpina ja Lihula rajooni ning Pärnu linna piirkonna kolhoosides esines 1959. aastal selliseid juhtumeid ligi 100. Haapsalu rajooni «Tuleviku», Paide rajooni Koidula-nimelises ja üksikutes teistes kolhoosides on rikutud õueaiamaa kasutajate õigusi sel teel, et nende kasutuses olevat maad on vähendanud kolhooside juhatused, s. o. organid, kellel puudub selleks õigus.

Mõnikord ilmnevad kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse rikkumised tema maatüki ebaseaduslikus kasutamises kolhoosi või teiste kodanike poolt, samuti tegevuses, mis pidurdab kolhoosipere õueaiamaa normaalset kasutamist. Nii sulges näiteks Pärnu linna piirkonna «Partisani»

kolhoos ühel oma kolhoosiperel juurdepääsu õueaiamaa ja hoonete juurde, püstitades sinna aia. Ühtlasi on esinenud juhtumeid, kus kolhoosiperede õueaiamaast on tehtud mitmesuguse põllumajandustehnika panipaik, mis teeb võimatuks õueaiamaa kasutamise.

Siin tuleb vahet teha nende kitsendustega, mis on tehtud maakasutajatele riigi poolt ja millest kinnipidamine on nende üheks põhikohustuseks. Siia kuuluvad kõigepealt sellised maakasutamiseõiguse piiramised, mis on seotud geoloogiliste, topograafiliste ja teiste uurimistöödega. Vabariikliku alluvusega linna- ja rajooninõukogude täitevkomiteedel on õigus kooskõlastatult Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumiga lubada asutustel ja organisatsioonidel, kes teostavad geoloogilisi ja topograafilisi uurimistöid, kasutada tähtajaga kuni üks aasta maa-alasid kolhoosist, sealhulgas ka kolhoosi õueaiamaafondist. Kolhoosipered peavad arvestama samuti nende üldriiklikes huvides kehtestatud maakasutamisõiguse kitsendustega, mis on seotud elektri-, telegraafi- ja telefoniliinide ehitamise ning teenindamisega jne.

Kui aga kolhoosiperedele tehakse selliseid kitsendusi õueaiamaa kasutamisel, mis ei ole seaduses ette nähtud, siis on tegemist nende õiguste rikkumisega.

Tihti peale võib täheldada sellelaadilisi kolhoosiperede seaduslike huvide rikkumisi, et vigastatakse ja hävitatakse õueaiamaal ning ehituskruundil kasvavaid põllukultuure, viljapuid, marjapõõsaid ja ehispuid, arvestatakse ebaõigesti äravõetud maatükil olevate omandiõiguse objektide maksumust ning tehakse takistusi hoonete ja ehitiste kasutamisel ning käsutamisel.

Kolhoosiperede õueaiamaa kasutamise õiguse rikkumistega võitlevad riigiorganid ühelt poolt nõukogude maaseadusandluse tutvustamise ja selgitamisega maaelanikkonnale, s. o. töötajate kasvatamise ning veenmise meetodil, ning teiselt poolt sunnimeetodite rakendamise teel.

Oskuslikult on kolhooside ja kolhoosiperede maakasutamiseõiguste küsimuste selgitamine ning tutvustamine kolhoosnikutele korraldatud Paide ja Tapa rajoonis. Rajooni- ja külanõukogude alalised põllumajanduskomisjonid, täitevkomiteede ja põllumajanduse inspeksioonide töötajad korraldavad seal sageli kontrollretki kolhoosidesse ja kol-

hoosiperedesse, et välja selgitada, kuidas peetakse kinni maakasutuse eeskirjadest. Puudused ja väärnähtused, mis ilmnesid kontrollimisel, arutatakse läbi kolhoosi tootmisnõupidamistel ja kolhoosnikute üldkoosolekutel ning kavandatakse abinõud nende kõrvaldamiseks. Nii mõnigi kord on saavutatud kokkulepe isegi tsiviilõiguslikes küsimustes, mis muidu kuuluksid lahendamisele rahvakohtus.

Tõhusat tööd maaseadusandluse selgitamisel ja üldse õigusliku propaganda osas on teinud Paide rajooninõukogu sotsialistliku seaduslikkuse komisjon, prokuratuuri töötajad ja rahvakohtunikud, kes esinevad sageli töötajate ees ning aitavad üleskerkinud küsimusi lahendada. Pealeselle on nad osa võtnud neist kolhoosnikute üldkoosolekute, kus on päevakorras kolhoosiperede õueaiamaa vähendamise ja äravõtmise küsimused, et kasutada oma nõuandvat hääleõigust võimalike õiguserikkumiste vältimiseks. Seda on praktiseerinud ka rajooninõukogu täitevkomitee põllumajanduse inspeksiooni ning külanõukogude täitevkomiteede töötajad. Kuna valdav osa kolhoosiperede õueaiamaa kasutamiseõiguse rikkumisi on tingitud sellest, et kolhooside juhtivad töötajad ei tunne kehtivaid õigusnorme, siis on rajooninõukogu täitevkomitee korraldanud kolhooside esimeestele, juhatuse liikmetele, brigadiridele ja põllumajanduse spetsialistidele, samuti kolhooside revisjonikomisjonide liikmetele seminare ja nõupidamisi, kus on käsitletud maaseadusandluse küsimusi ja analüüsitud neid puudusi ja vigu, mis on leidnud aset rajooni kolhoosides. Nende abinõude elluviimise tulemusena on maakasutuse õiguse rikkumiste arv Paide rajooni kolhoosides tunduvalt vähenenud.

Kõigil nimetatud abinõudel on profülaktiline iseloom. Kui aga on tegemist asetleidnud õiguserikkumistega, siis vastavalt nende iseloomule kasutab Nõukogude riik kolhoosiperede õiguste taastamiseks haldus-, kriminaal- ja tsiviilõiguslikku kaitset.¹²⁰

Õueaiamaa kasutamise haldusõiguslik kaitse. Kolhoosiperede õueaiamaa kasutamise õiguse haldusõiguslik kaits-

¹²⁰ 1) Ю. А. Вовк, Право приусадебного землепользования колхозного двора. Москва, 1957. Lk. 52. 2) Г. А. Аксененек. Земельные правоотношения в СССР, Москва, 1958. Lk. 399. 3) Земельное право. Москва, 1958. Lk. 68. 4) Земельное и колхозное право. Москва, 1957. Lk. 39—42. 5) Н. Д. Казанцев. Право колхозного землепользования в СССР. Москва, 1951. Lk. 158.

mine seisab selles, et rajooni- ja külanõukogude täitevkomiteed ning põllumajanduse inspeksioonid kontrollivad pidevalt kinnipidamist maakasutuseeskirjadest nii esmaste kui ka sekundaarsete maakasutajate poolt ja ilmenud õiguserikkumiste puhul võtavad vastu haldusakte nende kõrvaldamiseks ning vaatavad läbi kolhoosiperede kaebusi kolhoosiorganite otsuste peale.

Külanõukogudele on tehtud ülesandeks valvata kolhoosi põhikirja täpse ja kõrvalekaldumatu täitmise järele kolhoosi juhatuse ning ametiisikute ja kolhoosnikute poolt. Neil on õigus peatada kolhoosnikute üldkoosoleku ja kolhoosi juhatuse otsuseid kolhoosipere õueaiamaa küsimustes, kui need on vastuolus seadustega või kolhoosi põhikirjaga, ja esitada need tühistamiseks kolhoosnikute üldkoosolekule¹²¹, teatades sellest rajooninõukogu täitevkomiteele.

Vaatamata sellele, et küla- ja rajooniorganitel ei ole õigust tühistada ega muuta kolhoosnikute üldkoosoleku ebaseaduslikke otsuseid kolhoosist väljaheitmise, õueaiamaa vähendamise või selle täieliku äravõtmise kohta¹²², ei tähenda see seda, et nad ei saa astuda omapoolseid samme kolhoosiperede õiguste kaitseks. Avastanud kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse rikkumisi, on neil õigus nõuda kolhoosilt nende kõrvaldamist, andes selleks kolhoosiorganitele juhiseid ja tehes vastavaid ettepanekuid, kusjuures neil juhistel ja ettepanekutel on kohustuslik iseloom.

Tähendab — nõukogude organid ei või küll ise tühistada ega muuta kolhoosiorganite otsuseid, mis rikuvad kolhoosiperede seaduslikke huvisid, kuid neil on õigus nõuda seda, et kolhoosid ise tühistaksid ja muudaksid oma ebaseaduslikke ja põhikirjavastaseid akte. Selles suhtes talitas õigesti Elva rajooninõukogu täitevkomitee, kes kohustas Hellenurme kol-

¹²¹ Eesti NSV Ülemnõukogu poolt 4. veebruaril 1958 kinnitatud «Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus», § 23, p. 2. «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 3, art. 32.

¹²² NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 6. märtsist 1956 «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimisel», p. 5. Parteitöötaja käsiraamat. Tallinn, 1958. Lk. 147.

hoosi esimeest lõpetama põhikirja rikkumine ühismajandis ja tegi ettepaneku kolhoosnikute üldkoosolekule taastada kõigile kolhoosiperedele, kelle koosseisu kuuluvad üksnes töövõimetus liikmed, õueaiamaad endises suuruses.

Mõningad administratiivse iseloomuga õigused kolhooside suhtes on kolhoosiperede rikutud õiguste taastamisel ka rajooninõukogude täitevkomiteede põllumajanduse inspeksioonide insener-maakorraldajatel. Neil on õigus teha takistamatult ülevaatusi ja uurida kohapeal kolhooside ja kolhoosiperede maakasutust ning maade mõõdistamisele ja kontrollimisele kaasa tõmmata kolhooside maamõõtjaid. Nad võivad nõuda kolhoosidelt maa arvestuse ja riiklike maakasutuse registreerimise alaste seaduste ja juhendite täitmist ning ilmnenud puuduste kõrvaldamist, kolhoosiperede õueaiamaa ebaseadusliku kasutamise katkestamist ja esitada vajalikel juhtudel maa kasutamiseks kehtestatud korra rikkumiste kohta koostatud materjalid vastavatele organitele süüdlaste vastutuselevõtmiseks.¹²³

Inspeksioonide maakorraldajate õiguste kohta vajab märkimist, et nad saavad nõuda kolhoosidelt maakasutuse korra rikkumiste kõrvaldamist. Samuti et vanema insener-maakorraldaja juhendid, mis puudutavad maade arvestuse ja maakasutuse registreerimise küsimusi, on kohustuslikud täitmiseks kõigile maakasutajatele, sealhulgas kolhoosidele ja kolhoosiperedele.¹²⁴ Kuid mispärast võib vanem insener-maakorraldaja anda kohustuslikke juhiseid ainult tähendatud juhtudel? See õigus tuleks anda vanemale insener-maakorraldajale ja insener-maakorraldajatele ka kõigil neil juhtudel, kui on tegemist riigi poolt kehtestatud maakasutuse korra eeskirjade rikkumistega. Tegelikult see nii ongi, kuid õiguslikult pole see fikseeritud. Kohustuslike juhiste andmise õiguse omistamine järelevalvet teostavatele inspeksiooni töötajatele on vajalik selleks, et operatiivselt astuda samme seaduslikkuse rik-

¹²³ NSV Liidu Põllumajanduse Ministeeriumi poolt 9. mail 1956. kinnitatud «Rajooni vanem-maakorraldaja põhimäärus» ja «Masina-traktorijaama insener-maakorraldaja põhimäärus».

¹²⁴ Инструкция о порядке ведения государственного учета земель и регистрации землепользования, утверждена Министерством сельского хозяйства СССР от 23 февраля 1956, р. 12. Законодательные и ведомственные акты по сельскому хозяйству, т. I. Москва, 1957. Лк. 738.

kumiste kõrvaldamiseks ja rändata, kuidas seda teha. Üks asi on nõuda kolhoosidelt esinevate õigusrikkumiste kõrvaldamist ja teine anda kohustuslikke juhiseid selle kohta, kuidas seda teha.

Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise haldusõiguslik kaitse eeldab mitte üksnes tema rikutud õiguste taastamist, vaid ka selles süüdi olevate isikute karistamist distsiplinaarkorras. Olgu märgitud, et sel korral, kui kolhoosipere seaduslikke huvisid on rikutud kolhoosi esimehe või mõne teise ühismajandi ametiisiku korraldusel, puudub rajooni- ja külanõukogudel ning nende täitevkorraldavatel organitel õigus määrata neile distsiplinaar karistusi, sest kolhoosid ja nende ametiisikud ei allu distsiplinaarselt nõukogude organitele. Rajooni- ja külanõukogude organid võivad küll teha ettepaneku distsiplinaar karistuse kohaldamiseks sellele või teisele ametiisikule, kuid karistuse määramine toimub kolhoosi juhatuse poolt. Kolhoosidemokraatia korras toimub samuti kõrgemalseisvate organite poolt madalamalseisvate kolhoosiorganite nende otsuste ja korralduste tühistamine, mis alusetult piiravad kolhoosipere õigusi õueaiamaa kasutamisel.

Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise haldusõigusliku kaitse abinõude hulka kuuluvad ka kolhoosi ja kolhoosipere maade riiklik arvestamine ja maakasutuse registreerimine. Alates 1957. aastast toimub maade arvestus ja maakasutajate registreerimine meie vabariigis ühtse üleliidulise süsteemi alusel.¹²⁵

Maade riikliku arvestuse eesmärgiks on välja selgitada kasutamata maad, määrata nende majanduslik otstarve ja eraldada neid üksikutele maakasutajatele. Ühtlasi võimaldab see riigil planeerida maade kasutamist.

Maade registreerimine kujutab endast maade arvestuse järge, kuid see haarab üksnes neid maid, mis on eraldatud maakasutajatele. Sellepärast kannab see ka maakasutuste registreerimise nimetust. Erinevalt arvestusest on maade registreerimise eesmärgiks süstematiseerida andmeid maakasutajate õigusliku ja majandusliku olukorra kohta, mis on riigile vajalikud maa haldamisel.

Maade riiklik arvestus ja maakasutuse registreerimine

¹²⁵ Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 2. augustist 1956 «Eesti NSV maafondi ühtsest riiklikust arvestusest». «Eesti NSV Teataja», 1956, nr. 14, art. 143.

on tihedasti seotud riigiorganitel lasuva maakorralduse kohustusega. Kui riigiorganite tegevus maade arvestuse alal loob vajalikud eeldused maakorraldustööde läbiviimiseks, siis nende tegevus maakasutuse registreerimise alal kujutab endast õiguslikku akti, kus fikseeritakse maakorralduse tulemused.¹²⁶

Maakasutuse registreerimine toimub samuti nagu maade arvestaminegi põhiliselt riigi kui maa omaniku huvides. Eraldades üksikutele maakasutajatele maid, on Nõukogude riik kohustatud nende maade haldamise ja käsutamise huvides pidama ranget arvestust selle kohta, kus ja kelle kasutada on mingisugune maatükk ning kuidas seda kasutatakse.

Kuid maakasutuse registreerimine teenib samuti maakasutajate endi huvisid. Kuivõrd kõik maakasutajad, sealhulgas ka kolhoosipered, täidavad teatud ülesandeid, mis on seotud maa majandusliku kasutamisega, on nad huvitatud oma maatüki suhtes antud õiguste garanteerimisest. Maa täpne ja hästikorraldatud arvestus ning registreerimine võimaldavad tuua päevavalgele nõukogude seaduste ja kolhooside põhikirjade rikkumised ning ühes sellega pidada otsustavat võitlust nendega.

Nagu siit näeme, kuulub kolhoosiperede ja üldse maakasutajate seaduslike huvide haldusõiguslikule kaitsele keskne koht. Sel teel kõrvaldatakse valdav osa kolhoosiperede kui maakasutajate õiguste rikkumisi. See on seletatav sellega, et maakasutamisega seotud küsimused ja vaidlused lahendatakse meil halduskorras. Kohtu korras kuuluvad läbivaatamisele üksnes need vaidlused, mis on seotud varaliste küsimuste lahendamisega.¹²⁷

Õueaiamaa kasutamise kriminaalõiguslik kaitse. Et kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õigus on tuletatud ühelt poolt riiklikust omandiõigusest maale ja teiselt poolt kolhooslikust maakasutamiseõigusest, kujutab kolhoosipere õiguste rikkumine mõnikord endast ka kolhoosi maakasutusõiguse ja riikliku omandiõiguse rikkumist, mis toob endaga kaasa süüdlase kriminaalvastutusele võtmise. Isi-

¹²⁶ Г. А. Аксёненко. Земельные правоотношения в СССР. Москва, 1958. Лк. 302.

¹²⁷ А. В. Венедиктов. Гражданско-правовая охрана социальной собственности в СССР. Москва, 1954. Лк. 64.

kud, kes omavoliliselt kasutavad kolhoosiperele kuuluvat õueaiamaad ehituste püstitamiseks või aia- või põllukultuuride all, kannavad kriminaalvastutust Vene NFSV Kriminaalkoodeksi § 90 järgi.

Kui kolhoosi ametiisikud ja nõukogude võimu esindajad annavad kolhoosi õueaiamaafondi maid isikliku kasutamise eesmärgil ebaseaduslikku kasutusse, siis võetakse nad kriminaalvastutusele mitte üksnes kolhoosiperede maakasutusõiguse rikkumise, vaid ka maa natsionaliseerimist käsitlevate seaduste rikkumise eest.

Kriminaalvastutusele võetakse ka need isikud, kes teadlikult vigastavad või hävitavad õueaiamaal kasvavaid viljapuid, marjapõõsaid ja teisi mitmeaastaseid ning üheaastaseid kultuure.

Õueaiamaa kasutamise tsiviilõiguslik kaitse. Nõukogude seadused, mis kaitsevad igati kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õigust, ei näe ette mitte üksnes ranget vastutust nende suhtes, kes rikuvad kolhoosipere seaduslikke õigusi ja huve maa kasutamisel, vaid panevad neile samuti kohustuse tasuda kõik kahjud, mis tekkisid õiguserikkumise tagajärjel. Sel puhul, kui kõne all on õigusevastase tegevuse tagajärjel tekitatud kahjude hüvitamine, on tegemist kolhoosipere maakasutuse tsiviilõigusliku kaitsega. Kahjud kuuluvad hüvitamisele vaatamata sellele, kas süüdlasi on karistatud kriminaal- ja distsiplinaarkorras või mitte.

Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse tsiviilõiguslik kaitse toimub vastavalt Vene NFSV Tsiviilkoodeksi paragrahvidele 403—411. Tasumisele kuuluvad kõik need kahjud, mis on tekitatud kolhoosipere varale istandike ja üheaastaste kultuuride rikkumise, hävitamise, tasuta olemise või üleandmise jms. näol. Kahjutekitaja vabaneb sellest kohustusest, kui ta tõendab, et ta ei saanud kahju ära hoida, või et ta oli õigustatud kahju tekitama, või et kahju tekkis kolhoosipere enda pahatahtluse või raske ettevaatamatuse tagajärjel.

Kolhoosiperele tekitatud kahjude tasumine peab toimuma üldreeglina endise olukorra ennistamise kujul. Kui aga selline ennistamine on võimatu, siis seisab kahjude hüvitamine rahas. Kahjutasu suuruse määramisel peab rahvakohus silmas kolhoosipere kui kahjusaaja ja kahjutekitaja majanduslikku olukorda.

Kuid kolhoosipere kui maakasutaja seaduslike õiguste ja huvide tsiviilõigusliku kaitse tähtsus ei seisa ainult selles,

et taastada tema õigused ja tasuda tekitatud kahjud. Tema tähtsus seisab veel ka selles, et tsiviilõigusliku kaitse rakendamine võimaldab välja selgitada maakasutajate seaduslike õiguste rikkumised ja tühistada tehingud ning lepingud, mis rikuvad kolhoosipere, kolhoosi ja riigi seaduslikke huvisid, ning võtta vastutusele isikud, kes on süüdi selliste tehingute ja lepingute sõlmimises.

Järelikut on nõukogude seadusandlus suunatud sellele, et luua kolhoosiperedele kõige soodsamad tingimused neile eraldatud õueaiamaa õigeks ja ratsionaalseks kasutamiseks. Kolhoosiperede kui maakasutajate seaduslike õiguste ja huvide haldus-, kriminaal- ja tsiviilõiguslik kaitse tagab õueaiamaa kasutamise püsivuse ning puutumatus, mis on üheks tähtsaks faktoriks ühiskondlike ja isiklike huvide harmoonilisel ühendamisel kolhoosides ja ühes sellega ka kolhooside edasisel organisatsioonilisel ning majanduslikul tugevdamisel.

KOKKUVÖTE

Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise seotud õiguslike küsimuste uurimise ja üldistamise alusel võib teha mõned teoreetilist ja praktilist laadi järeldused.

1. Isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamine kolhoosides on tihedasti seotud materiaalse huvi printsiibiga. See seos avaldub kõigepealt selles, et nii ühiskondlike kui ka isiklike huvide üks tähtsaimaid komponente on materiaalne huvi. Siiski ei mahu ühiskondlikud ja isiklikud huvid ainult materiaalse huvi raamidesse. Nad on laiemad, hõlmates endasse ka poliitilised, kultuurilised ja teised huvid. Ühtlasi on materiaalse huvi printsiibi rakendamine nõukogude korra tingimustes täielikult ühiskondlike ja isiklike huvide kooskõlastamise teenistuses, ning teiselt poolt sõltuvad materiaalse stimuleerimise ulatus ja vormid isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamise, esimeste viimastele allutamise astmest.

2. Isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamisele kolhoosides on vaja läheneda diferentseeritult. Kui kolhoosikorra tekke- ja algperioodil, millal ühismajandid olid nii organisatsiooniliselt kui ka majanduslikult nõrgad, kujutasid kolhoosiperede õueaiamaa ning sinna rajatud abimajand endast isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamise üldtunnustatud vahendit, siis kolhoosikorra arengu käesoleval etapil lakkavad nad eesrindlikes, majanduslikult tugevates kolhoosides järk-järgult vastamast isiklikele ja ühiskondlikele huvidele ning hakkavad aegapidi hääbuma. Ühes sellega väheneb ja kaob lõpuks vajadus ka õueaiamaa järele. Järelikult kujutavad õueaiamaa ja kolhoosipere maakasutamise õigus endast ajaloolist kategooriat, sõltudes igati kolhooside organisatsioonilisest ja majanduslikust tugevnemisest.

3. Seoses sellega, et kolhooside majanduslik tase on eri-

nev, et kolhooside kõrval, kus kolhoosiperede õueaiamaal ja abimajandil on täita tähtis osa isiklike ning ühiskondlike huvide kooskõlastamisel, on ka neid, kus õueaiamaad ja abimajandid endisel kujul seda enam ei soodusta, et abimajandite ja õueaiamaa kasutamise õiguse hääbumine ei toimu kõikjal üheaegselt ja sellel, olenevalt ühismajandi arengust, on oma iseärasused, tekkis vajadus üha suuremal määral arvestada kohalikke tingimusi õueaiamaa küsimuste reguleerimisel. Iga kolhoosi konkreetse olukorra arvestamine oli võimalik ainult sel teel, et laiendati kolhooside õigusi ja jäeti nende lahendada kõik kolhoosiperede õueaiamaaga seotud küsimused. See tähendab ühtlasi kolhoosidemokraatia avardamist, mis on seaduspäraseks nähtuseks kommunismi ehitavas ühiskonnas, kus mitmed funktsioonid, mida varem täitsid riigiorganid, antakse kord-korralt üle ühiskondlikele organisatsioonidele.

Vaatamata sellele, et NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määrus «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimisel» annab õueaiamaa ja kolhoosnikute abimajanditega seotud küsimused kolhooside endi lahendada, ei tähenda see seda, et nõukogude organid võiksid sellest tööst eemale jääda, nagu seda mõned rajooni- ja külanõukogud ekslikult arvavad. Kuna kolhoosiperede õueaiamaa suuruse määratlemise, vähendamise ja teiste küsimuste lahendamisel on tehtud tõsiseid vigu ning rikutud kolhoosiperede seaduslikke huve, siis on riigiorganite abi kolhoosidele ettepanekute ja soovitude ning kontrolli tugevdamise näol kõigiti vajalik.

4. Riigivõimu- ja haldusorganite üheks edasilükkamatuks ülesandeks on kolhooside tegevuse uurimine ja üldistamine õueaiamaa kasutamise küsimuste reguleerimisel. See on seda vajalikum, et praktika sellel alal on muutunud põhjendamatult kirjuks. On vaieldamatu, et majandusliku arengu poolest erinevates kolhoosides tuleb erinevalt määratleda ka õueaiamaa ja abimajandi suurust. Kuid sellistes küsimustes, kuidas rakendada kolhoosipere ühistööst osavõtu printsiipi õueaiamaa suuruse kindlaksmääramisel, missugustel juhtudel vähendada õueaiamaad, millised on

kolhoosipere kui maakasutajakohustused ja õigused, kuidas ning missugustel tähtaegadel toimub kolhoosipere kaebuste ja avalduste lahendamine kolhoosiorganeis ning nõukogude asutustes jne., peaks praktikas valitsema ühtsus.

Kohe pärast NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta 6. märtsi määruse ilmumist oli praktiliste kogemuste puudumise tõttu raske neis küsimustes seisukohta võtta, kuid nüüd on juba olemas kõik tingimused selleks, et leida neile probleemidele kõige ratsionaalsemad lahendused ja suunata praktika ühtsetele rööbastele.

5. Palju saab siin kaasa aidata maaseadusandluse kodifitseerimine. Kolhoosid reguleerivad kolhoosiperede õueaiamaa kasutamist kehtivate õigusnormide alusel. Need normid aga on laiali paisatud paljudesse õigusaktidesse, mis raskendab nende leidmist ja kasutamist. Pealegi on aktides vastuolusid ning rida tähtsaid küsimusi on üldse reguleerimata. Sellised puudused ja lüngad õueaiamaa kasutamise õiguslikul reguleerimisel on vaja kõrvaldada ettevalmistamisel olevas Eesti NSV Maakoodeksis.

Koodeks ei saa pretendeerida muidugi sellele, et seal leiaksid detailset reguleerimist kõik need küsimused, mis on seotud kolhoosipere õueaiamaa kasutamisega, sest see oleks vastuolus kolhoosidele omistatud õigustega, kuid igal juhul peab ta andma kolhoosidele kindlad põhiprintsiibid õueaiamaa suuruse määramiseks, vähendamiseks ja äravõtmiseks. Ühtlasi oleks seal otstarbekohane fikseerida õueaiamaa piirsuurused ja kolhoosiperede kui maakasutajate õigused ning kohustused.

6. Mõningaid abinõusid oleks vaja rakendada ka kolhooside õueaiamaafondi paremaks kasutamiseks. See on vajalik eriti just selletõttu, et vaatamata kommunistliku partei ja Nõukogude riigi kui maaomaniku korduvatele nõudmistele pole suudetud likvideerida puudusi õueaiamaa kasutamisel. Veelgi enam — seoses kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku kindlustumisega väheneb kolhoosiperede huvi õueaiamaa ja abimajandi arendamise vastu, mistõttu langeb ka õueaiamaa kasutamise intensiivsus.

Olukorra parandamiseks sel alal oleks otstarbekohane arvata osa õueaiamaafondi vabu maid

kolhoosi ühismaade kategooriasse, vähendada õueaiamaade maksimumsuurust ja likvideerida seal, kus see võimalik, õueaiamaade killustatus ning koondada köögiviljamaad ühte kohta. See võimaldaks ühelt poolt mehhaniseerida maaharimistöid ja väldiks teiselt poolt ühismaade omavolilist kasutamist vastutustundetute kolhoosnike poolt.

7. Samuti on küpsenud tingimused selleks, et eraldada ehituskrunt õueaiamaast. Eesti NSV põllumajanduse ministri poolt 1958. aasta 10. aprillil kinnitatud juhendiga «Ehituskruntide (õue-aiamaade) eraldamise korra ja ehituse järelevalve teostamise kohta individuaalelamute ehitamisel Eesti NSV kolhoosides» on üks samm selles suunas tehtud. Nüüd jääb üle astuda teine, otsustav samm.

Õueaiamaa jagamine ehituskrundiks ja köögiviljamaaks vastab täielikult kolhoosiperede isikliku abimajandi väljasuremise ja kolhoosiasulate väljaehitamise perspektiivile. Ühtlasi võimaldab see paremini korraldada kolhoosiasulate heakorrastamist ja tuua selgust maakasutamise küsimusse hoonete võõrandamise korral.

8. Tingituna sellest, et õueaiamaa ja ehituskrundi kasutamise eesmärgid on erinevad, oleks vaja ka nendega seotud küsimusi erinevalt reguleerida. Et isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamine kolhoosides nõuab diferentseeritud lähenemist sellele küsimusele, iga kolhoosi omapära ja tingimuste arvestamist, on igati otstarbekohane, et õueaiamaade kasutamise küsimuste lahendamine kuuluks kolhoosiorganite kompetentsi. Seevastu aga ehituskruntide kasutamisega seonduvad küsimused, kus kohalikel tingimustel pole sellist tähtsust, on otstarbekohane anda ühtse korra kehtestamise huvides vabariigi keskorganite reguleerida, kusjuures kolhoosiasulate väljaehitamise kontroll kuuluks küla- ja rajooniorganite pädevusse.

Tähendatud abinõude elluviimisel on kolhoosikorra arengu käesoleval etapil oluline tähtsus isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamisel kolhoosides. Tähendatud abinõusid tingib meie kiiresti arenev elu, kusjuures need abinõud on suunatud sellele, et kolhoositalurahva samm kommunismile viival teel oleks veelgi pikem ja kindlam.

SISUKORD

	Lk.
Sissejuhatus	3
I. Kolhoosipere kui õueaiamaa kasutaja olemus ja iseloomulikud tunnused	7
II. Õueaiamaa ja isikliku abimajandi tähtsusest isiklike ning ühiskondlike huvide kooskõlastamisel kolhoosides .	18
III. Kolhoosipere õueaiamaa suuruse normeerimise alused . .	35
IV. Õueaiamaa eraldamise kord ja tingimused	50
V. Kolhoosipere õigused ja kohustused õueaiamaa kasutamisel	74
VI. Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse muutmise ja lõppemise alused	90
VII. Kolhoosipere õueaiamaa kasutamise õiguse kaitse . . .	115
Kokkuvõte	124

Шнейдер Хейнрих Хансович

ВОПРОСЫ ПРАВА ПРИУСАДЕБНОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ
В ЭСТОНСКОЙ ССР

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство,

Таллин, Пярнуское шоссе 10

*

Toimetaja M. Raud. Kunstiline toimetaja R. Tunгла.

Tehniline toimetaja J. Pedari, Korrektor S. Kõiv.

Ladumisele antud 12. VII 1960. Trükkimisele antud 10. IX 1960. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 8. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 6,56. Arvutuspoognaid 7,57. Tiraaz 2000. MB-06165. Tellimise nr. 4962. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tän. 2.

Hind rubl. 2.70 (27 kop.)

Rbl. 2.70

1961. a. — 27 kop.

A-23342

4769719

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00476971 9